

Språkstatus 2011

Språkpolitisk tilstandsrapport fra Språkrådet

Språkstatus 2011

Språkpolitisk tilstandsrapport fra Språkrådet

Språkrådet•

Juni 2011

Innhold

Innledning	7
Om rapporten <i>Språkstatus 2011</i>	7
Utviklingstrekk.....	7
Språkpolitisk tilstandsvurdering: Få departementer følger opp.....	9
Nærmere om enkelte språkpolitiske områder.....	10
1 Terminologi og fagspråk	13
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	13
Prioriterte tiltak.....	13
Språkrådets terminologitjeneste.....	13
Noe av terminologitjenestens aktivitet i den aktuelle perioden	14
Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk	15
Standardiseringsarbeid i Norge	15
Standard Norge.....	15
Norsk Elektroteknisk Komité (NEK)	16
Post- og teletilsynet (PT).....	16
Utdanning og kvalifisering i oversettelse til norsk og utdanning i terminologi og fagspråk.....	17
Universitetet i Agder (UiA).....	17
Norges handelshøgskole (NHH).....	17
Universitetet i Bergen (UiB).....	17
Master- og doktorgradsarbeid i terminologi og fagspråk i 2010	17
Fagspråklige offentlige dokumenter.....	18
Proposisjoner og stortingsmeldinger	18
Lover og sentrale forskrifter.....	18
Oversatte traktater, internasjonale avtaler og overenskomster	18
Oversatte EØS-rettsakter i 2010.....	18
Organisasjoner	19
Fagordbøker og innføringsbøker i terminologi	19
Terminologiresurser	19
Fritt tilgjengelige termlister og termbaser på Internett.....	19
Kommersielle fagordbøker på Internett.....	20
Leksikon og oppslagsverk på Internett.....	20
Kilder.....	20
2 Språkbruk i høyere utdanning og forskning	21
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	21
Prioriterte tiltak.....	21
Ansvar for norsk fagspråk.....	21
Språkpolitikk ved og for lærestedene.....	21
Vitenskapelig språk	22
Høyere undervisning på norsk og engelsk	23
Pensumlitteratur	23
Annen faglig litteratur, formidling	24
Bokmål og nynorsk.....	25
Kilder.....	25
3 Språkbruk i arbeids- og næringslivet	27
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	27
Prioriterte tiltak.....	27
Bruk av norsk og engelsk i bedriftene.....	28
Et språk- og teknologibasert arbeidsliv.....	28
Språkbehov og språkkompetanse i virksomhetene	29
Flerspråklige arbeidsplasser.....	29
Lover og regler om språk i arbeidslivet	30
Språkpolitikk for næringslivet og arbeidslivet.....	30
Kilder.....	30

4 Språk og teknologi	33
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	33
Prioriterte tiltak.....	33
Norsk språkbank.....	33
Handlingsplan for norsk språk og IKT	34
Interdepartementalt utvalg for språk og teknologi.....	34
Programvare på begge målformer	34
Parallellsøk	34
Programvare for oversettelse mellom språk.....	34
Kunstige stemmer	35
Bruk av IKT i skolen	35
Kilder.....	35
5 Kultur- og mediesektoren	37
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	37
Prioriterte tiltak.....	37
Mediene.....	37
Aviser	38
Innstillingen fra mediestøtteutvalget.....	38
Allmennkringkastere.....	38
TV 2	39
Kommersielle radio- og fjernsynskanaler	40
Språk i sosiale medier.....	40
Film.....	40
Språk, litteratur og bibliotek	40
E-bøker på norsk	40
Bokavtalen og mulighet for fastprissamarbeid.....	40
Språk i populærmusikk	41
Digitalisering	41
Kilder.....	41
6 Språklig dokumentasjon	43
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	43
Prioriterte tiltak.....	43
Språksamlinger og digitalisering.....	43
Leksikon	44
Norsk Ordbok	44
Dokumentasjonen av bokmål.....	44
Norske ordbøker på nettet	44
Stedsnavn.....	45
Innsamling av stedsnavn	45
Kilder.....	46
7 Rettskrivningsnormer og språkutvikling	47
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	47
Prioriterte tiltak.....	47
Språknormering	47
Rettskrivningen for bokmål.....	47
Ny gjennomgang av nynorskrettskrivningen	48
Ordbøker og ordlister med offisiell rettskrivning.....	48
Språkutvikling.....	49
Kilder.....	49
8 Språkkrøkt.....	51
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	51
Prioriterte tiltak.....	51
Avispråket.....	51
Språklig kvalitet i lærebøker	51
NRK og andre etermedier.....	52
Fjernsynsteksting.....	52
Språkrådets rådgivning til publikum.....	52
Kilder.....	52

9 Språkbruk i staten	53
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	53
Prioriterte tiltak.....	53
Språkpolitiske hovedmål og statlige styringsdokumenter	53
Kvaliteten på språket i staten	54
Standard for språklig kvalitet	54
System for språklig internkontroll	54
Språklig kvalitet i lover og forskrifter	54
Undersøkelser.....	54
Difis undersøkelse	54
Språkundersøkelse hos Fylkesmannen i Finnmark	55
Undersøkelse om målbruk i nynorskkommuner	55
Observasjoner	55
Særlig om nynorsk forvaltningsspråk	55
Oppfølging av reglene i målloven	55
Kommuneundersøkelsen	56
Klarspråk	56
Språktjenesten for statsorganer	56
Utviklingen målt i antall kurs.....	57
Utviklingen målt i antall nye statsorganer som benytter seg av språktjenestens tilbud	57
Prosjektet «Klart språk i staten»	57
Effekten av prosjektet.....	58
Læringsressurser for statsorganene	58
Kilder.....	58
10 Nynorsk	61
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	61
Prioriterte tiltak.....	61
Prinsippet nynorsk.....	62
Nynorsk språk og kultur blant barn og unge.....	62
Rammevilkårene for nynorskinstitusjoner	63
Vinjefondet	63
Nynorskbruken i kommunesektoren.....	63
Folkeavstemming om opplæringsmål	64
Målbytte – fra nynorsk til bokmål	65
Kilder:	65
11 Nabo­språk og andre språk i Norge	67
Hva sier <i>Mål og mening?</i>	67
Prioriterte tiltak.....	67
Nabospråk.....	68
Nettverket for språkrådene i Norden.....	68
Nordisk språkkampanje.....	68
Nabospråksundervisning	68
Nordisk dataspillprogram	69
Språkteknologi i det nordiske språksamarbeidet.....	69
Nabolandsfjernsyn	69
Andre språk i Norge	70
Romani og romanes	71
Norsk tegnspråk.....	71
Nyere innvandrerspråk.....	72
Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringen.....	72
Morsmålsundervisning	72
Talere av store innvandrerspråk	72
Kilder.....	72
12 Språk­opplæring	75
Språkstimulering i barnehagen	75
Grunn­opplæringen (1. årstrinn til vg3)	75
Norsk­faget i grunn­opplæringen.....	76
Eksamen i norsk	76
Forskning på skrivekompetanse i begge målformer	76
Opplæringen i norsk for språklige minoriteter	77

Kompetanse og opplæring i andre fremmedspråk enn engelsk	77
Norskfaget i den nye lærerutdanningen	78
Norsklæreres holdning til eget fag.....	78
Læremidler på begge målformer.....	78
Digitale læremidler og læringsressurser	79
Læremiddelbehov for små elevgrupper.....	79
Forum for nynorsk i skulen.....	80
Norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere.....	80
Kilder.....	80

Tabeller

Tabell 1:	Standarder fra Standard Norge.....	15
Tabell 2:	Standarder fra Norsk Elektroteknisk Komité.....	16
Tabell 3:	Målform i proposisjoner og stortingsmeldinger 2009–2010.....	18
Tabell 4:	Målform i lover og forskrifter 2010.....	18
Tabell 5:	Oversatte EØS-rettsakter 2010.....	18
Tabell 6:	Fagordbøker og innføringsbøker i terminologi 2010.....	19
Tabell 7:	Nynorskandelen i NRK 2008–2010.....	39
Tabell 8:	Norskspråklige filmer 2005–2010.....	40
Tabell 9:	Språktjenesten for statsorganer – henvendelser og oppdrag.....	57
Tabell 10:	Bevilgninger til utvalgte nynorskinstitusjoner 2009–2011.....	63
Tabell 11:	Elever med nynorsk som opplæringsmål 2010/2011.....	65
Tabell 12:	Nordiske fjernsynskanaler i Norge 2010.....	69
Tabell 13:	Fremmedspråk i videregående opplæring, fellesfag nivå I og II.....	77

Innledning

Om rapporten *Språkstatus 2011*

Fra og med 2010 skal Språkrådet hvert år legge fram en tilstandsrapport om språk og språkbruk på ulike områder. *Språkstatus 2011* er den andre språkpolitiske statusrapporten fra Språkrådet. Tidsperioden for rapporten er i hovedsak kalenderåret 2010, og arbeidet med den ble avsluttet i juni 2011. Rapporten er skrevet av Språkrådets ansatte og er redigert av en intern redaksjon.

Grunnlaget for rapporteringen er språkpolitikken som ble vedtatt da Stortinget i 2009 behandlet St.meld. nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*. I meldingen ble det slått fast at språkpolitiske tiltak og prioriteringer skal ta utgangspunkt i kunnskap om språktilstanden. Kulturdepartementet skal hvert fjerde år legge fram en melding om språk, som skal bygge på de årlige rapportene fra Språkrådet.

I likhet med fjorårets rapport dekker *Språkstatus 2011* emnene i den nye språkpolitikken. Årets rapport skiller seg imidlertid fra fjorårets på flere måter. På bakgrunn av Kulturdepartementets tilbakemelding om *Språkstatus 2010* tar denne rapporten mer eksplisitt utgangspunkt i de tilstandsrapportene som går fram av *Mål og mening*.

Videre er kapittelinnstillingen endret. Strukturen i *Språkstatus 2011* tilsvarer langt på vei strukturen i *Mål og mening*. Stoff som hører hjemme under stikkordet språkstyrking (status), dekkes i kapittel 1–5. Stoff om språkdyrking (korpus) følger i kapittel 6–9. Nytt i *Språkstatus 2011* er også et eget kapittel om tilstanden for nynorsk og et eget kapittel om språkopplæring. Nordisk språksamarbeid og andre språk enn norsk behandles i år i ett kapittel. Temaene språkrøkt og språklig dokumentasjon blir behandlet mer inngående i årets rapport enn i fjorårets. I fjor var det et eget kapittel om språkholdninger, i år er dette stoffet fordelt til andre kapitler, også dette etter tilbakemelding fra Kulturdepartementet.

I nær framtid vil Språkrådet få et utvidet operativt ansvar for flere språk enn norsk. Den årlige statusrapporten vil derfor i framtiden by på mer informasjon om disse språkene enn det årets rapport gjør.

Rapporten gjør rede for hvilke prioriterte tiltak som ligger i *Mål og mening*, og hvilket kunnskapsgrunnlag den vedtatte språkpolitikken har å bygge på. Ny kunnskap som er framskaffet etter at *Mål og mening* ble lagt fram, blir presentert i rapporten. Der vi ikke er kjent med at det finnes kunnskap på sentrale områder, blir dette påpekt. Det blir også gjort rede for status for tiltakene i meldingen og for andre strategiske, språkpolitiske tiltak. Kapitlene har en deskriptiv gjennomgang av de ulike emnene, mens innledningen gir en oppsummering av de viktigste utviklingstendensene og en vurdering av den helhetlige språksituasjonen. Vi minner om at *Mål og mening* er en ambisiøs melding med mange tiltak, og at gjennomføringen av disse vil måtte ta noe tid.

Årets rapport viser bare i varierende grad til rapporten fra i fjor, slik at den som ønsker utfyllende lesning, kan finne stoff av interesse også i *Språkstatus 2010*.

Utviklingstrekk

Nedenfor gjengis de viktigste nye funnene og endringene som blir dokumentert i *Språkstatus 2011*.

Terminologi og fagspråk

- Med tre faste stillinger er den nye terminologitjenesten i Språkrådet fulltallig.
- Standardiseringsorganisasjonen Standard Norge har doblet sin oversetterstab til fire fast ansatte oversettere i hel stilling. Opptrappingen skjer i sammenheng med et stort prosjekt der termer blir oversatt til norsk og tilgjengeliggjort.
- Alle termene (60 000) i det nevnte prosjektet blir tilgjengelige på både bokmål og nynorsk.

Språkbruk i høyere utdanning og forskning

- Vitenskapelig publisering på norsk øker i absolutte tall, men taper relativt sett terreng sammenliknet med publisering på engelsk.
- I universitets- og høyskolesektoren har de fleste sentrale institusjoner vedtatt en språkpolitikk for sin egen virksomhet.
- Kunnskapsdepartementet har gjort det klart at muligheten for fastprissamarbeid om fagbøker og lærebøker for høyere utdanning vil falle bort.

Språkbruk i arbeids- og næringslivet

- Språkrådet har ansatt en samfunnsrådgiver for å arbeide med nye språkpolitiske tiltak på felter som næringsliv, høyere utdanning og kultur.

Språk og teknologi

- Nasjonalbiblioteket er i gang med å etablere Norsk språkbank.
- Språkrådets handlingsplan for norsk språk og IKT blir revidert og oppdatert.

Språkbruk i kultursektoren

- Antall norske papiraviser har sunket svakt.
- Nynorskbruken går tilbake i fem av sju NRK-kanaler.
- TV 2 er ikke lenger bundet av en konsesjon som allmennkringkaster, og er derfor ikke lenger underlagt krav om en bestemt fordeling mellom bokmål og nynorsk.

Språklig dokumentasjon

- Det er satt i gang et prosjekt for å utvikle et norsk nettleksikon tilknyttet Nasjonalbibliotekets digitale base og med artiklene fra Store norske leksikon, Store medisinske leksikon og Norsk biografisk leksikon i bunnen.
- Wikipedia på norsk får stadig flere artikler på både bokmål og nynorsk, men nynorsken står relativt sett svakere nå enn da *Språkstatus 2010* ble publisert.
- Universitetet i Oslo og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur har gått sammen om et prosjekt som skal dokumentere moderne bokmål.

Rettskrivningsnormer og språkutvikling

- Det har pågått utgreiingsarbeid om endringer i nynorskrettskrivningen.
- Forskriften til opplæringsloven er endret, slik at kravet om å følge offisiell rettskrivning nå også gjelder digitale læremidler.
- En ny ordning for offisiell språknormering er på trappene.

Språkrøkt

- Språkrådet får flere språkspørsmål enn før.

Språkbruk i staten

- Prosjektet «Klart språk i staten» er forlenget. Interessen for klarspråk øker i forvaltningen, og stadig flere statsorganer setter i gang tiltak for å forbedre språket.
- Flere statlige nettsteder oppfyller kravene i målloven, og flere skjemaer blir tilgjengelige på begge målformer.
- Halvparten av kommunene med nynorsk som målvedtak får sjelden eller aldri skriv fra staten på nynorsk.

Nynorsk

- Bevilgningene til særskilte nynorskinstitusjoner økte noe.
- Vinjefondet for nynorsk journalistikk er opprettet og har hatt sin første tildeling.

Nordiske språk og andre språk i Norge

- Det er startet opp en nordisk kampanje for nabospråksforståelse.
- En nettbasert nordisk barneordbok blir utarbeidet.
- Språkrådet har ansatt en rådgiver for norsk tegnspråk.

Språkopplæring

- Læreplanen i norsk blir revidert. Innholdet i norskfaget er omdebattert, og skriftlig opplæring i nynorsk som sidemål er under press.
- Tilbakegangen for nynorsk som opplæringsmål fortsetter.
- Lærerutdanningen er lagt om, og i allmennlærerutdanningen for 5.–10. årstrinn er ikke norsk lenger obligatorisk fag.

Språkpolitisk tilstandsvurdering: Få departementer følger opp

Språkrådets inntrykk er at det er langt igjen før fagdepartementene tar det pålagte språkpolitiske ansvaret for sine sektorer.

Med *Mål og mening* ble det vedtatt at den norske språkpolitikken skal være helhetlig og sektorovergripende. Det innebærer at alle departementene skal ta ansvar for språkpolitikken på sitt område, mens Kulturdepartementet har et overordnet ansvar. «Når det overordna målet for språkpolitikken har å gjera med språkets status og bruk i samfunnet, blir det også ekstra tydeleg at denne politikken ikkje kan reduserast til rein sektorpolitikk», het det i meldingen.

I rundskrivet «Informasjon om språkpolitikk» presiserte Kulturdepartementet det ansvaret alle fagdepartementene har for å følge opp språkpolitikken:

I omgrepa *heilskapleg og sektorovergripande* ligg det at språkpolitikken på ein meir uttalt måte enn før vil handla om språk og språkbruk innanfor alle sektorar av samfunnet. Dermed blir språkpolitikk noko som i prinsippet vedkjem alle fagdepartementa. [...]

[...] alle fagdepartement må ta eit språkpolitisk ansvar, på liknande vis som dei har eit miljøansvar og eit ansvar for likestilling mellom kjønna. Såleis skal alle departementa ha eit ansvar for å fremja det norske språkets status og bruk innanfor sine respektive sektorar, å fremja nynorsk språkbruk spesielt, å fremja eit korrekt og velfungerande språk, å vareta språkbrukarane sine rettar osv.

Språkpolitiske mål og tiltak må i større grad enn i dag integrerast innanfor all politikktutforming der dette er relevant (Kulturdepartementet, V-10N/2009).

Status i 2011 er at fagdepartementene i svært liten grad har oppfylt disse forutsetningene:

I all hovedsak er det Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet som driver språkpolitikk, slik det også var før *Mål og mening*.

- Det fremste unntaket er Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD), som med prosjektet «Klart språk i staten» tar språkpolitisk ansvar på sin sektor på en forbilledlig måte. FAD har også integrert språkkrav i den statlige kommunikasjonspolitikken.
- FAD har også ansvaret for at hensynet til samiske interesser og nasjonale minoriteter blir inkludert i utformingen av politikken på alle aktuelle områder.
- På sektorene som dekkes av de andre departementene, der det kreves nye politiske initiativer for å ivareta målene i den nye språkpolitikken, er det satt i verk få tiltak og hentet inn lite

- kunnskap som kan gi grunnlag for tiltak.
- Målene i språkpolitikken slik den er formulert i *Mål og mening*, preger i for liten grad politikktutviklingen som Kunnskapsdepartementet driver, spesielt når det gjelder nynorskens stilling i opplæringen.
- Det er ellers nedslående at departementene fortsatt i stor grad bryter kravene til fordeling av nynorsk og bokmål.

Hvis ikke også de øvrige departementene setter i verk tiltak på sine sektorer, kan den sektorovergripende språkpolitikken Stortinget har vedtatt, vanskelig la seg gjennomføre.

Nærmere om enkelte språkpolitiske områder

Utfordringene er store på feltet *terminologi og fagspråk*. Engelsk fagspråk dominerer på flere fagfelter, særlig innenfor IKT, naturvitenskap og finans. I *Mål og mening* er det lagt stor vekt på å begrunne hvorfor arbeid med terminologi og fagspråk er viktig. Men det finnes ingen dekkende oversikt over hva som foreligger av terminologi på norsk, særlig ikke i privat sektor. Standardiseringsarbeid er en hovedkilde for termer. Denne rapporten viser at det relative antallet oversatte standarder på ett år aldri har vært lavere, bare 2,7 prosent. Tallene sier ikke noe om antall sider som er blitt oversatt. Det må likevel kunne konstateres at utviklingen er uheldig, samfunnsmessig og språklig, ikke minst fordi det ikke blir utviklet så mye ny norsk fagterminologi som det er behov for.

På teleområdet er ingen standarder oversatt. Det er uheldig at norsk fagspråk er helt fraværende i standardene på dette området, som reguleres av en offentlig etat. Post- og teletilsynet er underlagt Samferdselsdepartementet. Departementet bør ta opp med tilsynet dets manglende oppfølging av gjeldende nasjonal språkpolitikk. Norsk språk får ingen sterkere stilling på dette feltet før også innholdet i standardene blir oversatt til norsk.

Et positivt trekk er at Standard Norge har trappet opp arbeidet med å tilgjengeliggjøre norsk terminologi, i et stort prosjekt finansiert av Kulturdepartementet. Denne satsingen gjør at det kan forventes at en større andel av de standardene som blir gjort gjeldende i Norge, oversettes til norsk. I alle norske terminologiprojekter må det legges vinn på å utarbeide termer på begge målformer samtidig. Det krever lite ekstra arbeid og er dermed også god samfunnsøkonomi. For ved siden av å styrke norsk generelt er målet for den nye språkpolitikken å styrke nynorsk spesielt.

Innenfor *høyere utdanning og forskning* er det et framskritt at stadig flere universiteter og høyskoler har vedtatt en egen språkpolitikk. Når det gjelder vitenskapelig publisering, har ikke myndighetene kartlagt hvilke språkpolitiske konsekvenser finansieringssystemet og publiseringsindikatoren kan ha. Som nevnt øker den norskspråklige publiseringen i absolutte tall, samtidig som den relativt sett taper terreng. En vet ikke om dette skyldes at meritteringssystemet fremmer publisering på engelsk på bekostning av norsk. Det er stort behov for å få undersøkt saken. At det nå bygges opp en stor nasjonal database for publisering (Cristin), gjør dette ekstra aktuelt.

I 2009 ble universitetene og høyskolene pålagt ansvaret for å vedlikeholde og utvikle norsk fagspråk. Dette er en viktig plassering av ansvar, og lovendringen var i seg selv et godt gjennomslag for realiseringen av språkpolitiske mål. I 2010 var det ennå ikke gjort noe for å følge opp dette, men Universitets- og høyskolerådet vil trolig ta et initiativ, og her bør en følge utviklingen nøye.

Det er en indre sammenheng mellom fagspråk, forskning og undervisning. Ved mange læresteder innføres det undervisning på engelsk uten at det finnes noen egentlig kunnskap om de faglige, pedagogiske og språkpolitiske sidene ved dette. Det er stort behov for forskning på dette, og det gjelder språk i undervisningen på både høyere og lavere grad.

Nær knyttet til undervisningen er tilbudet av pensumlitteratur og annen faglitteratur. Det er nå over ti år siden den forrige nasjonale undersøkelsen av språk i pensum, og dette feltet bør absolutt kartlegges på nytt i regi av og finansiert av Kunnskapsdepartementet. Saken er blitt svært aktuell ved at myndighetene vil sette stopp for fastprissamarbeid for fagbøker og lærebøker for høyere utdanning fra 2013.

Det finnes nesten ingen forskningsbasert kunnskap om *språk og språkbruk i arbeids- og næringslivet*. Det er viktig å få gjort undersøkelser både når det gjelder norsk og andre språk, ikke bare av hensyn til arbeidstakernes sikkerhet, miljø og innsynsmulighet, men også fordi språkopplæring for innvandrere i bedriftene påvirker mulighetene for å lykkes med integreringspolitikken.

Det er vanskelig å få gjennomført språkpolitiske tiltak i privat sektor. Flere av tiltakene i *Mål og mening* dreier seg om dette, og her har det skjedd lite. Blant annet er det et prioritert tiltak at Kulturdepartementet sammen med partene i arbeidslivet skal utvikle et språkpolitisk samfunnsansvar i arbeids- og næringslivet etter modell av prinsippet om miljøansvar og etisk ansvar. Å få i stand et slikt arbeid vil være en stor vinning. En undersøkelse Språkrådet har fått gjennomført, viser at næringslivsledere ikke slutter opp om at språkpolitikk bør være en del av bedriftenes samfunnsansvar. Departementet har heller ikke invitert partene til en videre prosess for å utvikle en språkpolitisk strategi for sektoren.

Når det gjelder *språk og teknologi*, er det viktig at Språkbanken realiseres etter intensjonene og blir en dynamisk base med oppdatert ferskvare som kan benyttes til utvikling av språkteknologiske produkter og tjenester for talt og skrevet norsk (bokmål og nynorsk). Dette området er utfordrende, både fordi det er dominert av kommersielle aktører, og fordi utviklingen skjer svært raskt. Engelsk språk er premissleverandør. Språkrådet er i ferd med å utvikle en ny strategi for språk og IKT. Denne vil være viktig for videre arbeid på feltet.

Innenfor *kultur- og mediasektoren* er det spesielt urovekkende at NRK hadde lavere nynorskandel i 2010 enn i 2009 i flere kanaler. Likevel er det et oppmuntrende faktum at det aldri har vært produsert flere norske spillefilmer. Det finnes ennå ikke grunnlag for å konkludere hvordan Den kulturelle skolesekken oppfyller sine språkpolitiske mål.

Når det gjelder *språkbruk i staten*, er det skuffende at mange statlige organer fortsatt bryter målloven. Et positivt trekk er at det blir mer nynorsk på statlige nettsider, men i tilfang på papir er det ingen framgang. Ledere i statsorganene må gjøre langt mer enn i dag for å sikre at lovens krav blir fulgt. Det er svært positivt at mange statsorganer nå arbeider med å bedre språket i tekster til publikum. Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementets initiativ på dette området er et forbilde for hvordan andre departementer bør sette i verk språktiltak på sine områder.

Nynorsk er fortsatt ikke reelt likestilt med bokmål. Det er positivt at rammevilkårene for nynorskinstitusjoner øker, og at Vinjefondet er opprettet. Den tverrsektorielle politikken for å styrke nynorsk, som ble lansert med *Mål og mening*, kan likevel ikke bli realisert før alle departementer viser større vilje til å fremme bruken av nynorsk.

Det har kommet viktige initiativer for å styrke det *nordiske språksamarbeidet*, blant annet opprettelsen av Nordisk språkkoordinasjon. Den nordiske språkdeklarasjonen er ikke oppfylt. Det er behov for bedre samarbeid mellom de offentlige aktørene som arbeider på feltet, dersom tendensen til minkende nordisk språkforståelse skal kunne snus. Norge bør benytte formannskapet i Nordisk ministerråd i 2012 til å styrke det nordiske språksamarbeidet.

Mål og mening varslet at Språkrådet skulle få utvidet mandat til å gjelde *flere språk enn norsk*. Det er svært verdifullt for stillingen til norsk tegnspråk at Språkrådet nylig har ansatt en rådgiver på feltet. Språkrådet vil ta initiativ til samarbeid med offentlige og private aktører for å styrke tegnspråkets status. Kulturdepartementet arbeider med en ytterligere utvidelse av Språkrådets ansvar til også å gjelde flere minoritetsspråk.

Opplæringen er en viktig språkpolitisk arena, og Kunnskapsdepartementet har således en sentral rolle innen den sektorovergripende språkpolitikken. Kunnskapsdepartementets språkopplæringsmelding, St.meld. nr. 23 (2007–2008) *Språk bygger broer. Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne*, blir derfor omtalt og vist til i *Mål og mening*. Språkopplæringspolitikken som beskrives i meldingen, er en del av den helhetlige språkpolitikken, og barnehager og skoler er sentrale arenaer for å utvikle språkkunnskaper, språkferdigheter og generell språkkompetanse.

Kravet om grunnleggende ferdigheter i alle fag gjør at alle lærere driver lese- og skriveopplæring og opplæring i bruk av muntlig språk. Det blir viktig framover å sikre at alle lærere har kompetanse på disse områdene, både på nynorsk og bokmål. Språkrådet er kritisk til at norsk ikke lenger er et obligatorisk fag i lærerutdanningen for 5.–10. trinn, i og med at tekstkompetanse er sentralt i alle fag i skolen etter læreplanverket for Kunnskapsløftet (K-06).

Et hovedpoeng med språkopplæringen, jf. *Språk bygger broer*, er «å utvikle gode norskerferdigheter og positive holdninger til bruk av norsk». Språkrådet vil framheve at den pågående revisjonen av læreplanen i norsk må bidra til at en når vedtatte språkpolitiske mål om å styrke nynorskens stilling.

Arnfinn Muruvik Vonen
direktør

Ottar Grepstad
styreleder

1 Terminologi og fagspråk

Det er tatt skritt for å ruste opp arbeidet med norsk terminologi og fagspråk, men en står fortsatt overfor store utfordringer. I Språkrådet er den nye terminologitjenesten i virksomhet. Standardiseringen i Norge bidrar til å utvikle norsk fagspråk, men fortsatt blir de aller fleste europeiske og internasjonale standarder gjort til norsk standard med engelsk språk.

I nærings- og arbeidslivet er fagtermer ofte å finne i standarder, rapporter, produktomtale, dokumentasjon, veiledninger o.l. I samfunnet ellers er det mye terminologi i offentlige dokumenter, lover og forskrifter, skjemaer, brosjyrer o.a. Det samme gjelder i fag- og pensumlitteratur beregnet på undervisning eller opplæring på høyere nivåer. Terminologiarbeid er forholdsvis tid- og arbeidskrevende, og selv om slikt arbeid er lønnsomt i et kost–nytte-perspektiv, er det vanskelig å få finansiert terminologiprojekter. Ofte er det ikke ressurser nok til å kvalitetssikre innholdet, og i mange tilfeller blir ikke resultatet gjort allment tilgjengelig. Nynorsk terminologi rammes kraftigst av ressursknappheten; det er vanskeligere å finne tilgjengelig terminologi på nynorsk enn på bokmål.

Hva sier *Mål og mening*?

I *Mål og mening* er det brukt mye plass på å begrunne hvorfor arbeid med terminologi og fagspråk er viktig for samfunnet. Her nevnes hensynet til faglig presisjon, demokratisk medvirkning, lønnsomhet osv. Meldingen knytter også terminologi og fagspråk til prinsippet om parallellspråkbruk og slår fast at dersom norsk skal være et komplett og samfunnsbærende språk, må det utvikles og tilgjengeliggjøres norsk terminologi på alle viktige samfunnsområder. Dette målet er langt fra nådd. Engelsk fagspråk er fortsatt dominerende på noen områder, særlig i informasjons- og kommunikasjonsteknologi, enkelte naturvitenskaper og finansverdenen. *Mål og mening* peker på at det alt i 1990 fantes mer enn 800 spesialiserte kunnskapsfelter, men i meldingen er det de mer teknisk, teknologisk og praktisk orienterte sektorene som står i sentrum. Samlet sett er norsk fagterminologi i en kritisk situasjon, og nynorsk står særlig svakt som fagspråk.

Prioriterte tiltak

Av de fem prioriterte tiltakene på området i *Mål og mening* er to (1 og 4) avsluttet:

- Som et direkte resultat av stortingsmeldingen ble det høsten 2009 opprettet en terminologitjeneste i Språkrådet (tiltak 1). Den skal ha «funksjonen som eit overordna, nasjonalt samordningsorgan for utvikling og tilgjengeleggjering av norsk terminologi».
- Et større terminologiprojekt hos Standard Norge er i praksis avsluttet (tiltak 4).
- To av tiltakene (2 og 3) er Kulturdepartementet ansvarlig for i samarbeid med Nærings- og handelsdepartementet. Status her er ukjent.
- Det siste tiltaket (5) – som gjelder andre tiltak Språkrådet og andre miljøer kan vurdere å gjennomføre, blant annet som foreslått i rapporten Norsk i 100! – blir det gjort rede for under avsnittet om Språkrådets terminologitjeneste.

Språkrådets terminologitjeneste

Etter nedleggelsen av Rådet for teknisk terminologi (RTT) i 2001 kom den organiserte innsamlingen, utviklingen og tilgjengeliggjøringen av norsk terminologi på etterskudd. Noe av dette er blitt avhjulpet gjennom sporadiske terminologiprojekter i mindre skala, blant annet ved utnyttelse av moderne data- og internetteknologi. Slike terminologiprojekter gjennomføres

imidlertid oftest uten en helhetlig strategi. Følgen er fordyrende mangel på samordning, dobbeltarbeid og terminologiske mangler på en del fag- og samfunnsområder. Der råder i dag gjerne importert engelskspråklig terminologi grunnen i større eller mindre grad. Det er en utfordring å skaffe til veie oversikt over hva som foreligger på norsk, og hva som har nytteverdi. Vanskeligst er det å få oversikt over terminologiarbeid i privat sektor.

Språkrådets terminologitjeneste består av tre heltidsstillinger, og 2010 har vært det første fulle arbeidsåret med alle stillingene besatt mesteparten av tiden. Tjenesten fikk opprettet en norsk datatermgruppe allerede senhøsten 2009. I april 2010 ble tjenesten lansert under et arrangement for publikum.

Terminologitjenesten skal på nasjonalt plan samordne pågående terminologiarbeid, ta initiativ til, legge til rette for og følge opp ny aktivitet samt bistå miljøer som ønsker å komme i gang med terminologiarbeid. Tjenesten gir dessuten råd til publikum på sitt ansvarsområde, blant annet gjennom en svartjeneste.

Det finnes noen forholdsvis store norske terminologidatabaser som er tilgjengelige for alle på Internett. Terminologitjenesten arbeider for å anspre aktuelle miljøer til å utvikle terminologiportaler der det med ett søk kan søkes i flere distribuerte termdatabaser.

Noe av terminologitjenestens aktivitet i den aktuelle perioden

- betjening av svartjenesten, term@sprakradet.no, med 180 e-postspørsmål og mange telefonhenvendelser
- aktivitet i Nettverk for oversettere i staten, med tilhørende arbeidsgrupper
- deltakelse i Datatermgruppen med fire diskusjonsrunder, hvor ca. 25 nye termer er fastsatt
- kontroll av artslistene for Artsdatabanken
- bistand overfor Ruter før lanseringen av reisekortet Flexus
- deltakelse i terminologiprojekt i regi av Standard Norge og ledelse av prosjektstyringsgruppe og oversettelse av 60 000 bokmålstermer til nynorsk (se under «Standardiseringsarbeid i Norge» nedenfor); tilsvarende tiltak nr. 4 i *Mål og mening*
- deltakelse som observatør i prosjektgruppen for Universitets- og høgskolerådets database for administrative termer for sektoren
- medvirkning i arbeidsmøter knyttet til termbase hos Kollegiet for brannfaglig terminologi (KBT)
- medvirkning i arbeidsmøter knyttet til nyopprettet termbase hos Kystverkets terminologigruppe for akutt forurensning
- rådgivning om språk og terminologi for Nasjonalbibliotekets prosjekt for oversettelse til norsk av den fulle, nettbaserte bibliotekklassifikasjonen Dewey
- planlegging og gjennomføring av Språkrådets årlige språkdag i november sammen med fagrådet for terminologi og fagspråk
- medvirkning i prosjekt, særlig med terminologisk rådgivning, i Deltasenterets (Statens kompetansesenter for deltakelse og tilgjengelighet) arbeid med oversettelse til norsk av World Wide Web Consortiums anbefaling «WCAG 2.0» (Web Content Accessibility Guidelines / Retningslinjer for tilgjengelig webinnhold)

Terminologitjenesten pleier kontakt med ulike miljøer og fagspråklige prosjekter, blant annet disse:

- Helsebiblioteket ved Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten (prosjektet MeSH)
- Universitetsbiblioteket ved Universitetet i Oslo – arbeid med emneord
- Universitets- og høgskolerådet – samarbeid om oppfølging av sektorens fagspråklige ansvar i henhold ny § 1-7 i universitets- og høyskoleloven i 2009
- de nyopprettede språktjenestene ved Universitetet i Bergen (prosjekt i 2010)

Terminologitjenesten deltar videre i styret for det nordiske terminologiforumet Nordterm og innehar ledervervet i Den europeiske terminologiforening (EAFT). Terminologitjenesten har knyttet kontakt

med viktige fagspråklige miljøer. Det gjenstår imidlertid en del når det gjelder organisert nettverksbygging, særlig i privat sektor.

Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk

Språkdagen er et årlig arrangement i regi av Språkrådet. Ett av de fire fagrådene har ansvar for arrangementet, og i 2010 var fagrådet for terminologi og fagspråk ansvarlig for Språkdagen i november. Arrangementet var fulltegnet med rundt 275 deltakere. Med Språkdagen for øye hadde fagrådet fått gjennomført to spørreundersøkelser (av omnibustypen) om befolkningens forståelse av fagtermer innenfor allmenmedisin på den ene siden og klimaforskning og -debatt på den annen.

Fagrådet arrangerte i november for første gang et grunnleggende kurs i terminologiske prinsipper og metoder. Kurset, som var lagt til Trondheim, gikk over to halve dager og var fulltegnet med 20 deltakere.

På vegne av Språkrådets styre lyste fagrådet i september ut et mastergradsstipend på 50 000 kroner innenfor terminologi og fagspråk, med det formål å stimulere interessen på området. Stipendet ble tildelt i desember. Masteroppgaven skal etter planen være avsluttet våren 2012.

Standardiseringsarbeid i Norge

Standardiseringsarbeidet i Norge skjer i de tre institusjonene Standard Norge (SN), Norsk Elektroteknisk Komité (NEK) og Post- og teletilsynet (PT). SN har enerett på å fastsette og gi ut Norsk Standard på de aller fleste fagområder. NEK har ansvaret for elektroteknisk standardisering og PT for teleteknisk.

En standard er et dokument som beskriver og regulerer viktige sider ved et produkt, en tjeneste eller en arbeidsprosess. Det er frivillig å benytte standarder, men formålet er å oppnå likere konkurranseforhold, en enklere virkelighet for forbrukerne og felles løsninger nasjonalt og internasjonalt. Standarder effektiviserer og forenkler.

Norske standarder kan være utarbeidet på norsk her hjemme. De fleste er europeiske eller internasjonale standarder som enten er oversatt til norsk, som regel fra engelsk, eller som ikke er oversatt, men blir gitt ut med engelsk tekst og norsk tittel. Tendensen de siste årene har vært at en stadig mindre prosentandel av nye standarder blir oversatt til norsk.

Standard Norge

Tabell 1: Standarder fra Standard Norge

	2009	2008	2007	2006
Antall fastsatte Norsk Standard	1 411	1 054	1 140	1 390
av disse: nasjonalt utarbeidet	30	44	19	22
Antall standarder oversatt til norsk	37 (2,7 %)	34 (3,4 %)	33 (3 %)	48 (3,5 %)
Totalt antall gjeldende Norsk Standard	14 407	14 111	13 691	13 166
av disse: nasjonalt utarbeidet	1738	1725	1735	1782

Kilde: Standard Norges årsrapporter for 2006–2009 (tall for 2010 foreligger ennå ikke)

Det har siden høsten 2009 pågått et større prosjekt i SN, finansiert i sin helhet av Kulturdepartementet med 1,9 millioner kroner. Prosjektet, som etter planen skal avsluttes våren 2011, har som hovedsiktemål å slå sammen to termdatabaser hos SN og gjøre den nye basen fritt tilgjengelig på Internett. Den nye basen vil ved lansering i 2011 inneholde om lag 60 000 termer fra standardiseringsvirksomhet og fra oversettelse til norsk av europeiske og internasjonale standarder, hovedsakelig fra engelsk. Alle norske termer vil foreligge på både bokmål og nynorsk. Som ledd i prosjektet er en rekke såkalte terminologistandarder gjennomgått, og termer derfra er lagt inn i den

nye basen. Dertil er det blitt oversatt standarder på ulike fagområder til norsk for å få flere termer inn i basen. Det dreier seg om i underkant av 500 sider fordelt på ni standarder. Av det samlede sidetallet er en tredjedel oversatt til nynorsk, i alt fire standarder. Én av disse er den grunnleggende terminologistandarden NS–ISO 704-2009 Terminologiarbeid – Prinsipp og metodar. Det er en viktig begivenhet ikke bare at standarden er gitt ut på nynorsk, men at den foreligger på norsk for alle som er interessert i terminologifagets grunnlag. Ved prosjektets avslutning vil fem norske standarder være på nynorsk, mot ingen for bare et par år siden. Antallet er lite, men det innebærer likevel en viktig endring og tilsvarende framgang.

I forbindelse med prosjektet har SN doblet sin oversetterstab. Det er nå fire fast ansatte oversettere i hel stilling. Opptrappingen er ment å være varig. I årene framover bør det derfor kunne forventes at en større andel av fastsatte norske standarder blir oversatt til norsk. Dermed vil det også komme ny terminologi inn i den nye basen. Forhåpentlig vil SN fortsette gjennomgangen av terminologistandarder også etter at prosjektet er avsluttet.

Norsk Elektroteknisk Komité (NEK)

Tabell 2: Standarder fra Norsk Elektroteknisk Komité

	2009	2008
Totalt antall fastsatte NEK-standarder	1084	1323
av disse med norsk tekst	8 (0,7 %)	9 (0,7 %)
av disse med engelsk tekst (og bare norsk tittel)	1076	1314
Antall NEK-standarder utarbeidet nasjonalt (på norsk)	4 (0,4 %)	7 (0,5 %)
Samlet antall gjeldende NEK-standarder	13 499	12 867

Kilde: Norsk Elektroteknisk Komité for 2008–2009 (tall for 2010 foreligger ennå ikke)

Engelsk språk råder i praksis grunnen i de norske elektrotekniske standardene. NEK forklarer dette med at sektoren er internasjonal med engelsk som dominerende språk, at elektroteknisk industri bare i liten grad opererer på det norske markedet alene, og sist, men ikke minst med at NEK ikke får noen offentlig støtte til oversettelse til norsk.

Det er ingen framgang for norsk fagspråk på dette feltet fra 2008. Situasjonen er snarere marginalt verre. Det er mange som arbeider med elektroteknikk i Norge. De har gjerne yrkesutdanning, og det er ikke betryggende at de må forholde seg til viktig dokumentasjon på engelsk. Når så få av standardene foreligger på norsk, kan norsk fagspråk bli utsatt for domenetap på området.

Post- og teletilsynet (PT)

Tilsynet fastsatte 103 europeiske standarder som norsk standard på sitt område i 2010. I 2009 var tallet 58. Alle standardene foreligger med engelsk tekst. PT utarbeider ikke standarder nasjonalt.

Ved utgangen av 2010 fantes det i alt 4170 norske standarder på teleområdet (4060 i 2009). Ingen av dem er oversatt til norsk fordi de ifølge PT i liten grad retter seg mot vanlige borgere, men i hovedsak er beregnet på systemspesialister. Det er likevel et politisk krav at tittelen på alle slike standarder skal være på norsk.

Antallet nye fastsatte standarder er økt med nesten hundre prosent fra 2009. At det er et politisk krav med norsk tittel, hjelper lite når en vet at terminologien i standardene ikke får norske ekvivalenter gjennom oversettelse.

Utdanning og kvalifisering i oversettelse til norsk og utdanning i terminologi og fagspråk

Det er i dag hovedsakelig to studier på høyskole- og universitetsnivå der terminologi og fagspråk inngår: bachelorprogrammet SPIK («språk og interkulturell kommunikasjon»), som er et samarbeid mellom Universitetet i Bergen (UiB) og Norges handelshøgskole (NHH), og bachelorgraden i «Oversetting og interkulturell kommunikasjon» ved Universitetet i Agder. I tillegg er NHH norsk arrangør av TERMDIST, et fellesnordisk kurstilbud i terminologi.

SPIK-programmet i Bergen har et økende studenttall. Faren for domenetap i norsk fagspråk gjør likevel at behovet for en egen mastergrad melder seg, men et slikt tilbud eksisterer for tiden ikke. Samlet sett framstår situasjonen i 2010 som noe bedre enn foregående år, men små og ustabile studenttall gjør situasjonen sårbar for emnene om norsk terminologi og fagspråk i høyere utdanning.

Taloppgavene og de øvrige opplysningene nedenfor er oppgitt av de respektive institusjonene.

Universitetet i Agder (UiA)

Selv om studiet har skiftet navn til «Bachelorprogram i oversetting og interkulturell kommunikasjon», utdanner UiA fremdeles fagoversettere. I 2010 ble det uteksaminert ti studenter, en nedgang fra 18 i 2009. I fjor begynte 30 på studiet, noe som gir en total på 55 studenter på det treårige studiet. Universitetet opplyser at de fleste har bokmål som foretrukket målform, men 27 prosent av de obligatoriske innleveringene er på nynorsk. Innslaget av særskilt terminologiundervisning er minimalt.

Norges handelshøgskole (NHH)

Fjernundervisningskurset i terminologi, TERMDIST, hadde 20 norske studenter i 2010, samme antall som året før. Av disse besto 13 eksamen.

NHH arrangerer kursene SPIK 101 og SPIK 102 i samarbeid med UiB, og kursene inngår i SPIK-programmet. Det første kurset hadde en økning fra 11 kandidater i 2009 til hele 25 kandidater i 2010, mens SPIK 102 opplevde en nedgang fra 11 til 6 kandidater i 2010. På tross av nedgangen i SPIK 102 er det rimelig å anta at den markante økningen på innføringskurset SPIK 101 er et tegn på en økende interesse for fagspråklig kommunikasjon mellom norsk og en rekke av fremmedspråkene som kan velges innenfor dette programmet.

NHH forvalter også den statsautoriserte translatøreksamenen, og i 2010 besto 12 av 48 kandidater eksamenen fra et fremmedspråk til norsk. Videre ble det arrangert kurs i oversettelse av engelsk og spansk fagspråk for kandidater som ville gå opp til translatøreksamen, i tillegg til ett språkovergripende kurs. 2011 vil være overgangsåret for translatøreksamenen ved NHH med endring av både eksamen og kurstilbud.

Universitetet i Bergen (UiB)

UiB er den andre samarbeidspartneren i programmet SPIK. Emnet SPIK 103, som er en fortsettelse av SPIK 102, hadde sju studenter i 2010, en liten nedgang fra ti studenter i 2009. UiB opprettet våren 2011 et nytt emne, NOSP250 («nordisk språkbruksanalyse»), med et fagspråklig innhold som kan inngå i det samme programmet. Videre utgjør emnet TRANSHF oversettelseskomponenten i SPIK-programmet, og det opplevde en markant økning fra 24 kandidater i 2009 til hele 44 i 2010. Emnet tar for seg oversettelse av både allmenn- og fagspråktekster.

Master- og doktorgradsarbeid i terminologi og fagspråk i 2010

Det ble levert én mastergradsoppgave i fagspråk ved Universitetet i Bergen. Språkrådet lyste ut et mastergradsstipend i 2010 (se under «Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk»). Fire doktorgradsstipendiater arbeidet ved NHH i tilknytning til forskning på fagspråklig kommunikasjon, én mer enn året før. NHH har også vært arrangør av internasjonale forskerutdanningskurs. Denne aktiviteten tyder på at det har etablert seg et sterkt fagspråklig forskningsmiljø i terminologi og fagspråk ved NHH og UiB.

Fagspråklige offentlige dokumenter

Proposisjoner og stortingsmeldinger

Nynorskandelen i meldinger og proposisjoner til Stortinget varierer mellom departementene, men andelen totalt har økt noe sammenliknet med tilsvarende tall i *Språkstatus 2010*, med 4 prosent for proposisjoner og 9,3 prosent for stortingsmeldinger.

Tabell 3: Målform i proposisjoner og stortingsmeldinger 2009–2010

	Proposisjoner 2009–2010			Stortingsmeldinger 2009–2010		
	Bokmål	Nynorsk	Totalt	Bokmål	Nynorsk	Totalt
Antall	131	55	186	14	11	25
Prosent	70,4	29,6	100	56	44	100

Kilde: regjeringens nettsider (www.regjeringen.no)

Lover og sentrale forskrifter

Nynorskandelen er lav for både lover og forskrifter. Nynorskandelen for forskriftene har holdt seg på samme nivå som i fjor, mens den har økt noe for lovene, fra ca. 10 prosent i 2009 til nesten 19 prosent i 2010.

Tabell 4: Målform i lover og forskrifter 2010

	Lover 2010			Forskrifter 2010		
	Bokmål	Nynorsk	Totalt	Bokmål	Nynorsk	Totalt
Antall	26	6	32	253	8	261
Prosent	81,3	18,7	100	97	3	100

Kilde: nettsidene til Lovdata (www.lovdata.no)

Oversatte traktater, internasjonale avtaler og overenskomster

UDs traktatregister gir en oversikt over bilaterale og multilaterale overenskomster som Norge er part i. På Lovdatas nettsider er det en kronologisk oversikt som viser at det ble utgitt 57 slike dokumenter i 2010. Det finnes ingen oversikt over fordeling på målform, men så vidt vi kan se, er alle oversatt til bokmål.

Oversatte EØS-rettsaker i 2010

Rettsaker fra EU som skal innlemmes i norsk rett som følge av EØS-avtalen, skal legges fram for Stortinget i norsk språkversjon. Tabellen nedenfor viser antall rettsaker som ble innlemmet i EØS-avtalen i 2010 i oversettelse til bokmål eller nynorsk, men viser ikke fordeling på sidetall. En rettsakt kan være på alt fra én til over tusen sider. De fleste rettsaktene som blir oversatt til nynorsk, er på under ti sider.

Tabell 5: Oversatte EØS-rettsaker 2010

	Bokmål	Nynorsk	Totalt
Antall	308	42	350
Prosent	88	12	100

Kilde: «Europaportalen» på nettsidene til Utenriksdepartementet («Beslutninger vedtatt i EØS-komiteen 2010»)

Organisasjoner

Forfattere og oversettere som arbeider med fagspråk, er hovedsakelig organisert i de tre foreningene nedenfor (opplysninger hentet fra foreningenes sekretariat eller fra deres nettsider).

Norsk audiovisuell oversetterforening (NAVIO) organiserer oversettere innen audiovisuelle medier, hovedsakelig tekster for kino, video og tv, men også dubbere. Svært få tekster på nynorsk, og det er bare NRK som har krav til teksting på nynorsk. NAVIO arrangerer seminar om terminologi minst én gang i året og inviterer fagfolk for å snakke om terminologien på sitt fagområde. NAVIO forvalter også sin egen terminologi for tekstefaget. NAVIO har 153 medlemmer.

Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF) organiserer forfattere og oversettere som har publisert minst én faglitterær bok på minst 200 000 tegn eller minst 100 trykte sider. Bare kvalitetskontrollerte verk som er gitt ut eller gjort allment tilgjengelige på annen måte, kan godkjennes. NFF har totalt 5393 medlemmer, hvorav 4848 er forfattere, 317 er oversettere og 228 har dobbelt medlemskap. NFF fører ikke statistikk over medlemmenes målform.

Statsautoriserte translatørers forening (STF) organiserer oversettere som har bestått translatøreksamen ved Norges handelshøgskole (se ovenfor) og fått rett til å benytte tittelen «statsautorisert translatør». Foreningen har 220 medlemmer. STF fører ikke statistikk over medlemmenes målform.

Fagordbøker og innføringsbøker i terminologi

I *Språkstatus 2010* ble det oppgitt tall for nye og nyutgitte lærebøker i 2009 fra noen av de største forlagene. Det er samlet inn tilsvarende tall for 2010 bare for fagordbøker. I 2010 ga norske forlag ut seks fagordbøker som omfatter norsk språk; fire nye og to nyutgivelser. Fem er tospråklige (engelsk, russisk eller polsk i tillegg til norsk), og én er enspråklig. Alle har bokmål som norsk målform. Oversikten nedenfor er ikke nødvendigvis uttømmende.

Tabell 6: Fagordbøker og innføringsbøker i terminologi 2010

Jusleksikon	Jon Gisle, Åge Lind	Bokmål, engelsk	Kunnskapsforlaget, 4. utg. 2010
Norsk-russisk juridisk ordbok	Aud Anna Senje	Bokmål, russisk	Unipub forlag, 2010
Norsk-engelsk økonomisk-juridisk ordbok	Einar Hansen, Åge Lind	Bokmål, engelsk	Cappelen akademisk, 2. utg. 2010
Engelsk økonomisk blå ordbok	Morten Skaug, Janet Aagenæs	Bokmål, engelsk	Kunnskapsforlaget, 2010
Litterære grunnbegreper	Mads B. Claudi	Bokmål	Fagbokforlaget, 2010
Norsk-polsk, polsk-norsk juridisk ordbok	Michal Jan Filipek, Maciej Iwanow og Romuald Iwanow	Bokmål, polsk	Cappelen akademisk, 2010

I 2010 ble det gitt ut et nytt, rettet opplag av Språkrådets gratispublikasjon Termlosen, som gir en kort innføring i begrepsanalyse og terminologiarbeid og er en lett omarbeidet og tilpasset oversettelse av en finsk veiledning i terminologiarbeid.

Terminologiresurser

Fritt tilgjengelige termlister og termbaser på Internett

Lenker til et omfangsrikt utvalg termlister og termbaser som er fritt tilgjengelige, er blitt samlet under «Terminologi og fagspråk» på Språkrådets nettsider. Det gjelder norske, øvrige nordiske og internasjonale ressurser. De norske ressursene kan være en-, to- eller flerspråklige. Det er vårt inntrykk at det finnes en del tilgjengelige nettressurser av denne typen, men det er vanskelig å

fastslå om omfanget øker. Innholdet har ulik status og er av varierende kvalitet. Det er derfor tatt et generelt forbehold for innholdet.

Kommersielle fagordbøker på Internett

I *Språkstatus 2010* ble fagordbøkene i Kunnskapsforlagets kommersielle ordboksportal Ordnett viet fyldig omtale. I år skal det bare nevnes at portalen har fått en ny fagordbok, Jusleksikon av Jon Gisle og Åge Lind (se ovenfor).

Leksikon og oppslagsverk på Internett

De fire mest kjente og brukte i denne kategorien fikk fyldig omtale i *Språkstatus 2010*. Det gjaldt Allkunne (nynorsk), Caplex (bokmål), Store norske leksikon (mest bokmål, men nå også nynorsk) og Wikipedia (bokmål eller nynorsk). I år skal det bare nevnes at Store norske leksikon fikk nye utgivere (Institusjonen Fritt Ord og Sparebankstiftelsen DnB NOR) fra og med 1. juli 2010 etter lang tids usikkerhet om leksikonets videre drift. Nettleksikonet omfatter også de historiske verkene Norsk biografisk leksikon (NBL, utgitt 1999–2005) og Store medisinske leksikon (SML, utgitt 2006–2007).

Kilder

- Rype, Ingebjørg & Elise Conradi 2010. «Endelig en norsk webDewey». *Bok og Bibliotek*, http://www.bokogbibliotek.no/index.php?option=com_content&view=article&id=1471:endelig-en-norsk-webdewey&catid=79:nr-6-2010
- Artsdatabanken 2006, <http://www.artsdatabanken.no>
- Det nordiske terminologiforumet Nordterm, <http://www.nordterm.net>
- European Association for Terminology (EAFT), <http://www.eaft-aet.net>
- Humord 2010. «Nettsted for tesaurusen Humord», <http://www.bibsys.no/files/out/humord/index.html>
- Kollegiet for brannfaglig terminologi, <http://www.kbt.no>
- Kulturdepartementet. St.meld. nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*, <http://www.regjeringen.no/pages/2090873/PDFS/STM200720080035000DDDPDFS.pdf>
- Kulturdepartementet 2009. «Rundskriv V-10N/2009 Informasjon om språkpolitikk», <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/dok/rundskriv/2009/rundskriv-v-10n2009-informasjon-om-sprak.html?id=558742>
- Kystverket. «Akutt forurensning – terminologi», <http://afterm.ssc.no>
- Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten 2011. «Prosjekt: Medical Subject Headings (MeSH) oversatt til norsk», <http://www.kunnskapssenteret.no/Prosjekter/8564.cms>
- Nuopponen, Anita & Nina Pilke 2010. *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik*. Stockholm
- Språkrådet 2010. *Språkstatus 2010*, <http://www.sprakradet.no/upload/Sprakstatus%202010.pdf>
- Universitets- og høyskolerådet. «UHRs termbase for Universitets- og høyskolesektoren», <http://termbase.uhr.no>
- Vikøren, Kjersti Drøsdal 2010. «Standard Norge gjør norsk terminologi tilgjengelig». *Språknytt* 3/2010, <http://www.sprakradet.no/nb-no/Toppmeny/Publikasjoner/Spraaknytt/Spraknytt-32010/Standard-Norge-gjor-norsk-terminologi-tilgjengelig>

2 Språkbruk i høyere utdanning og forskning

I universitets- og høyskolesektoren har de fleste sentrale institusjoner nå vedtatt en språkpolitikk for sin egen virksomhet, og Universitets- og høgskolerådet arbeider med å konkretisere hvordan institusjonene skal ivareta det ansvaret for norsk terminologi og fagspråk som de nylig har fått. Den vitenskapelige publiseringen på norsk øker i absolutte tall, men går tilbake sammenliknet med publisering på engelsk, som øker mye sterkere. For språkbruk i høyere undervisning er det ingen nye opplysninger. Når det gjelder pensumlitteratur, hersker det uro blant norske aktører, knyttet til endret konkurranselovgivning, merverdiavgift o.a. Her har Språkrådet i 2010 satt i gang forprosjekter med sikte på en stor undersøkelse av språk i pensum i hele sektoren.

Hva sier *Mål og mening*?

I *Mål og mening* er høyere utdanning og forskning pekt ut som et av de områdene der det er aller viktigst å sikre stillingen for norsk som et komplett, samfunnsbærende nasjonalspråk. Internasjonaliseringen i denne sektoren gjør at det er her konkurransen fra engelsk er mest påtrengende, og her en møter de vanskeligste dilemmaene. Norske forskere publiserer stadig mer på engelsk, og flere og flere mastergrader tilbys på engelsk i Norge. Ifølge *Mål og mening* er dilemmaene tydelige særlig i undervisningen, som både skal utdanne fagfolk til arbeid i Norge og rekruttere forskere til en internasjonal karriere.

Prioriterte tiltak

Meldingen fører opp til sammen sju prioriterte tiltak:

- 1 Universitetenes og høyskolenes ansvar for norsk fagspråk lovfestes.
- 2 Norsk skal være hovedspråket ved lærestedene.
- 3 Lærestedene utvikler individuelt tilpassede språkstrategier.
- 4 Lærestedene vurderer behovet for å opprette særskilte språktjenester.
- 5 Doktoravhandlinger på norsk eller engelsk skal ha et fyldig sammendrag på det andre språket.
- 6 Myndighetene skal gjennomføre en analyse av hvilke språkpolitiske virkninger finansieringssystemet for sektoren eventuelt kan ha.
- 7 Fastprissamarbeid for lære- og fagbøker kan videreføres ut gjeldende avtaleperiode.

Ansvar for norsk fagspråk

Fra 2009 har universiteter og høyskoler etter universitets- og høyskoleloven ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk. Universitets- og høgskolerådet (UHR) arbeidet i 2010 med å konkretisere dette ansvaret.

Språkpolitikk ved og for lærestedene

Det var i 2006 at temaet språkpolitikk i universitets- og høyskolesektoren for alvor kom på dagsordenen i mer offisielle sammenhenger. Da fikk Universitetet i Oslo laget en intern utredning om saken. Samme år kom Universitets- og høgskolerådet med en nasjonal utredning, publisert som generelle anbefalinger i 2007. I 2007 ble spørsmålet også utredet ved Universitetet i Bergen, som

samme år vedtok en språkpolitikk for sin egen del. Tilsvarende vedtak fulgte så ved Universitetet i Tromsø (2007), Universitetet for miljø og biovitenskap (2007), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (2009) og Universitetet i Stavanger (2009). I 2010 har også Universitetet i Oslo vedtatt en språkpolitikk. Av høyskolene har Høgskolen i Oslo (2009) og Norges handelshøgskole (2010) vedtatt sin egen språkpolitikk.

Det går igjen i de institusjonelle språkpolitikene at norsk er hovedspråket, og at en ellers skal ha en parallellspråklig praksis, slik dette er definert i den nordiske språkdeklarasjonen (Nordisk ministerråd 2007). Det vil si at både norsk og andre språk skal kunne benyttes etter behov på alle felter, at språkbarrierer ikke skal sperre veien til høyere utdanning for noen, og at vitenskapelige resultater skal kunne nå fram til alle.

Både i Oslo og i Bergen er det planer om å opprette et eget språksenter på universitetene.

Vitenskapelig språk

Ifølge Universitets- og høgskolerådet må fire vilkår være oppfylt for at et faglig bidrag skal regnes som *vitenskapelig*. Bidraget må presentere ny innsikt, ha en form som gjør resultatene etterprøvbare eller anvendelige i ny forskning, være tilgjengelig for de fleste forskere som kan ha interesse av det, og publiseres i en kanal med rutiner for fagfellevurdering. Særlig de siste to kravene får betydning for hvilket språk det kan eller må publiseres på, fordi det her dreier seg om hvem en kan og må nå fram til.

Til å måle forskning bruker myndighetene en publiseringsindikator, som er et system av konkrete publiseringskanaler (forlag og tidsskrifter/bokserier) rangert på to nivåer. Bidrag som registreres i de rangerte kanalene, gir poeng som legges til grunn for tildelingen av en liten del (1,5 prosent i 2010) av bevilgningene til den institusjonen forskeren er tilknyttet. Bidrag i kanaler på det øverste nivået gir mye høyere uttelling enn bidrag på det nederste nivået.

Publiserte bidrag blir registrert som statistikk i databasen for statistikk om høgre utdanning (DBH) ved Norsk samfunnsvitenskapelig datateneste. Tall fra basen viser at den meritterende publiseringen på norsk økte med 13 prosent fra 2005 til 2009, mens publiseringen på andre språk økte med hele 49 prosent. Dermed sank andelen av vitenskapelige bidrag på norsk, samlet sett, fra 36 til 30 prosent i denne perioden. Fra 2007/2008 til 2009 sank andelen for norsk fra 55 til 52 prosent i humaniora og fra 54 til 49 prosent i samfunnsvitenskap. I 2009 var for øvrig andelen av bidrag på norsk slik innenfor en del andre fagområder: 17 prosent i medisin og helse, 5 prosent i teknologiske fag og 3 prosent i naturvitenskap.

Det er de store internasjonale publiseringskanalene som dominerer på øverste rangeringsnivå, og derfor dominerer også publisering på engelsk her. I 2010 var ingen forlag og relativt få tidsskrifter/bokserier i Norge rangert på dette nivået. På nederste nivå var det mellom 40 og 50 norske forlag og mellom 15 og 20 norske tidsskrifter/bokserier. På denne bakgrunnen er systemet blitt kritisert for å fremme publisering på engelsk på bekostning av norsk og for å diskriminere publisering i antologier, der norsk tradisjonelt har vært mye brukt.

Den relative andelen av vitenskapelige bidrag på norsk går altså ned, men det foreligger ingen undersøkelser som dokumenterer at dette skyldes den meritteringen som springer ut av rangeringen i publiseringsindikatoren, og ikke er et resultat av en sterk økning i publiseringen på engelsk (også publiseringen på norsk øker jo). Som nevnt var det et prioritert tiltak i *Mål og mening* å lage en analyse av hvilke språkpolitiske virkninger systemet kunne ha. Det skulle gjøres som ledd i en bred evaluering av finansieringssystemet. Men dette er ikke gjort. Temaet var for eksempel ikke nevnt i mandatet til Fagerbergutvalget, som ble nedsatt i 2009 for å utrede måloppnåelsen i offentlig finansiert forskning.

Det publiseres mye faglig litteratur på universitets- og høyskolenivå som ikke oppfyller de kravene til meritterende vitenskapelig publisering som det norske systemet setter. Dette er behandlet under «Formidling og annen faglig litteratur» nedenfor.

Høyere undervisning på norsk og engelsk

Slik *Mål og mening* er inne på, er det trolig ganske utstrakt enighet om at begynnerundervisningen i høyere utdanning må skje på norsk, men at engelsk kan innføres gradvis når den norske terminologien er etablert. Dette er neppe noe som praktiseres konsekvent innenfor alle fag og fagområder. Men det er trolig et hovedmønster, og det kan være en måte å praktisere prinsippet om parallellspråklighet på ved lærestedene.

Tidlig på 2000-tallet dominerte nasjonalspråkene i høyere undervisning i Norden, men det var en ambisjon mange steder å tilby flere engelskspråklige studieprogrammer. Dette ser også ut til å bli virkelighet. I 2007–2008 var engelsk utlyst som undervisningsspråk på 19 prosent av alle mastergradsprogrammer i Norge, og 27 prosent av studentene var registrert på disse programmene (Schwach 2009). I 2010 er det ikke gjort nye studier av undervisningsspråket. Større kvantitative undersøkelser av denne typen er krevende og kostbare og bør derfor gjøres med flere års mellomrom. Språk i undervisning på grunnivået har aldri vært undersøkt.

Språkbruk i undervisning kan studeres også på andre måter enn med kvantitativ metode. Det er uklart hvordan undervisningen på de engelskspråklige programmene virkelig fungerer. Flere undersøkelser fra Norge og Sverige (Ljosland 2008, Schwach 2009, Söderlundh 2010) viser at også andre språk enn engelsk er mye i bruk i undervisning som offisielt er engelskspråklig. Dette dreier seg om både nasjonalspråket og andre morsmål og varierer med blant annet situasjonen, hvem som deltar i samhandlingen, og hvordan deltakerne vurderer hverandres språkkunnskaper og språklige identitet.

Undersøkelser av undervisningsspråk kan – som *Mål og mening* legger vekt på – skaffe fram kunnskap også om læringseffekt og dermed hvilken faglig kompetanse studenter vil ha i sin senere yrkesutøvelse (kunnskapsoverføring og kunnskapsutvikling). I tillegg er spørsmålet om undervisningsspråk vevet sammen med spørsmålet om læremidler på norsk og med bruk og utvikling av terminologi og fagspråk på det aktuelle språket på det aktuelle fagområdet. I en stor undersøkelse fra 2009 anbefales det å undersøke forholdet mellom den faglige og språklige kvaliteten i masteroppgaver på engelsk. Noen slike kvalitative undersøkelser er ikke kommet i gang i 2010, og de vil for øvrig også være metodologisk krevende.

I Danmark ble ti universitetslærere i biovitenskap spurt om sine holdninger til og erfaringer med engelskspråklig undervisning (Jakobsen 2010). Både holdningene og erfaringene var overveiende positive. Minst positive var vurderingene av studentenes engelskkunnskaper. En etterlyste også tilbud om etterutdanning i engelsk for universitetslærere. Språkrådet foreslo for Norges forskningsråd våren 2010 at det skulle tas inn spørsmål om tidsbruk, språk og faglig kvalitet i den nye tidsbrukundersøkelsen blant faglig ansatte ved universitetene. Begrunnelsen var at den dermed ville fange opp fakta og vurderinger knyttet til tidsbruk, kvalitet osv. Forslaget ble vurdert, men falt ut i prioriteringsrundene, ifølge en tilbakemelding fra Forskningsrådet (Torp 2010).

Pensumlitteratur

I *Mål og mening* het det at tilgang på relevant norsk studielitteratur er en forutsetning for at norske titler kan stå på pensumlistene. Meldingen omtaler de eksisterende virkemidlene, særlig fastprissystemet for fagbøker og støtteordningen for lærebøker for høyere utdanning og også tilskuddsordningen for lærebøker, som Universitets- og høgskolerådet forvalter.

Det statlige læremiddelutvalget for høyere utdanning forvalter en pott for støtte til norske lærebøker, særlig på grunnivået. Det ble i 2010 delt ut litt over 4,7 millioner kroner i støtte til i alt 73 utgivelser på tolv forlag. Nitten av bøkene var på nynorsk, resten på bokmål. Summen var en økning fra litt under 4,5 millioner kroner i 2009. Potten er blitt redusert siden 1999 og har vært truet med inndragning. Men i *Mål og mening* heter det at en må vurdere å bygge ut den eksisterende tilskuddsordningen. I 2010 er det ikke kommet noen signaler om dette.

Det finnes også private instanser, for eksempel Norsk faglitterær forfatterforening, som gir økonomisk støtte til skriving av lærebøker for høyere utdanning.

Mål og mening peker på at lærebokskrivning trolig ikke er meritterende, og at norskspråklige bøker er i en ugunstig markedssituasjon. Et prioritert tiltak i *Mål og mening* (nr. 7) er at regjeringen ville videreføre fastprissamarbeidet ut avtaleperioden. I 2010 skapte nettopp denne saken uro blant forfattere og forlag. Da Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet sendte ut et høringsutkast til nye regler om unntak fra konkurranse loven, var det foreslått at en ikke lenger skulle kunne ha fastprissamarbeid om fagbøker og lærebøker for høyere utdanning.

Flere høringsinstanser, blant dem Språkrådet, advarte mot forslaget (Språkrådet 2010a). Resultatet var at muligheten for fastprissamarbeid ble forlenget i ytterligere to år også for disse bøkene, visstnok særlig fordi også Norsk studentorganisasjon stilte seg kritisk. Men det ble sagt klart at adgangen helt sikkert kommer til å falle bort i 2013 hvis det ikke kommer inn helt nye momenter. Det er uro blant lærebokforfattere og i forlagsbransjen over utsiktene til fri konkurranse, som en frykter vil gå ut over den norskspråklige lærebokproduksjonen.

Også spørsmålet om elektroniske læremidler (nettressurser, e-bøker osv.) har vært framme i 2010. Slike læremidler blir trolig gradvis viktigere også i høyere utdanning, men dette er et dynamisk område, der en vet lite eller ingenting om faktisk omfang og faktisk bruk. Samtidig har utenlandske tilbydere oppnådd et forsprang på den norske bokbransjen, og de kan generelt ligge lavere i pris. Det er særlig norsk merverdiavgift som bekymrer norske aktører på dette markedet, som frykter at den avgiften som nå legges også på e-bøker, kan virke negativt for norskspråklige e-læremidler i konkurranse med engelskspråklige. Dermed tangerer dette også spørsmålet om mediestøtte og merverdiavgift på «kulturelt innhold», som òg var under utredning i 2010. Her kommer debatten definitivt til å gå videre.

Språkrådet tok opp merverdiavgift på e-bøker i et brev til kulturministeren høsten 2010 og ga uttrykk for at avgiften kunne virke imot de språkpolitiske målene *Mål og mening* tar til orde for», ved at bokkjøperne i enda større grad vil etterspørre engelskspråklig litteratur, som er uforholdsmessig mye billigere å laste ned eller kjøpe enn norske e-bøker. Departementets holdning er at det skal utvikles systemer for innkreving av merverdiavgift også fra utenlandske aktører som tilbyr digitale tjenester til norske forbrukere.

I *Språkstatus 2010* het det at omleggingen av gradssystemet og studieløpene gjør det nødvendig å foreta en ny undersøkelse av språk i pensum i høyere utdanning, der en også ser på pensum på mastergradsnivå. På slutten av 2010 fikk Språkrådet satt i gang en kvantitativ forundersøkelse av språk i pensumlitteratur på grunnnivået i fem fag ved åtte læresteder. Denne undersøkelsen skal følges opp med en kvalitativ undersøkelse ved de samme lærestedene for de samme fagene. Når resultatene foreligger, vil Språkrådet vurdere å ta initiativ til en utvidet kartlegging i hele sektoren i tråd med en stor undersøkelse fra 2001.

Annen faglig litteratur, formidling

Det foregår mye faglig akademisk publisering som verken kommer inn i publiseringsindikatoren eller nødvendigvis gjelder læremidler. Slik publisering – som kan kalles *annen faglig publisering* – er ikke omtalt i *Mål og mening* i forbindelse med høyere utdanning og forskning, men foregår i både tidsskrifter og antologier, som monografier og i andre formater, også elektroniske. Mye av dette overlapper med forskningsformidling (se nedenfor), og svært mye av denne litteraturen skrives nok på norsk og er derfor språkpolitisk relevant. Det finnes imidlertid ikke gode tall her, verken for hvor mange av bidragene som kan kalles akademisk publisering, eller for hvor mye av dette som er skrevet på norsk.

I tillegg til støtteordningen for lærebøker for høyere utdanning og fagbøker har staten en innkjøpsordning for sakprosa, forvaltet av Norsk kulturråd, som også kan komme akademisk litteratur til gode, og der det i 2010 ble kjøpt inn 69 titler.

Norge har ikke mange store private fond som støtter litteratur, men det finnes private støtteordninger som også fagbøker på akademisk nivå kan nyte godt av. For eksempel deler Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening ut ulike typer stipend til sakprosaforfattere, som kan resultere i bøker. Akademiske forfattere kan også søke Stiftelsen Fritt Ord og andre private instanser om støtte.

Etter universitets- og høyskoleloven har institusjonene plikt til å formidle resultater av den forskningen som drives. *Forskningsformidling* kan defineres som overføring av vitenskapelig kunnskap til ikke-fagfolk. Det er økende interesse for formidling, også i mediene, og saken er språkpolitisk relevant fordi mye av formidlingen etter sin natur vil måtte skje på norsk. Det kommer nå meldinger om at høyere læresteder i Norge innfører sine egne ordninger for meritterende formidling, i fravær av nasjonale ordninger, som heller ikke er etablert i 2010.

Problemene med å etablere slike ordninger kan skyldes ikke bare at feltet er stort og vanskelig å avgrense, med en uklar grense mot blant annet kommersialisering, men også at det er betydelige forskjeller i kunnskapsstruktur mellom naturvitenskap på den ene side og humaniora og samfunnsvitenskap på den annen side. Språkrådet har i 2010 arbeidet med planer om tiltak i samarbeid med andre aktører med sikte på å løfte fram formidlingsvirksomhet og norsk språk. Dette skal følges opp i 2011.

Når det gjelder språk i *doktoravhandlinger*, har vi ikke nye opplysninger, men det er god grunn til å anta at utviklingen går i retning av at stadig flere slike avhandlinger skrives på engelsk.

Bokmål og nynorsk

Det finnes ikke tall for fordelingen på bokmål og nynorsk i de registreringene det er vist til ovenfor i dette kapittelet. Men begge målformene er representert i den litteraturen som publiseres på norsk, og den undervisningen som blir gitt på norsk.

Kilder

- Jakobsen, Anne Sofie 2010. *Ellers er det lige ud af landevejen. En interviewundersøgelse af ti underviseres holdninger til og erfaringer med engelsksproget undervisning ved Det Biovidenskabelige Fakultet, KU. Københavnerstudier i tosprogethed, C2. København*
- Ljosland, Ragnhild 2008. *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap. Om engelsk som akademisk språk i Norge. Et kasusstudium i bred kontekst. Doktoravhandlinger ved NTNU, 2008:208. Trondheim, <http://ntnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:158732/FULLTEXT01>*
- Nordisk ministerråd 2006. *Deklaration om nordisk språkpolitikk. ANP 2007:746, http://www.norden.org/no/publikasjoner/publikasjoner/2007-746/at_download/publicationfile*
- Norsk kulturråd 2011. *Årsmelding 2010, http://www.kulturrad.no/sitefiles/1/Aarsmeldinger/Kulturradet_webversjon_2010.pdf*
- Schwach, Vera 2009. *Masterprogrammer på engelsk i Norge. I bredde og nisjer. Rapport (NIFU STEP), 36/2009. Oslo, <http://www.nifustep.no/Norway/Publications/2009/NIFU%20STEP%20Rapport%2036-2009.pdf>*
- Sivertsen, Gunnar 2011. E-post til Språkrådet med upublisert sammenstilling av bearbejdede nøkkeltall fra databasen for statistikk om høgre utdanning ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, mottatt 4.4.2011
- Språkrådet 2010a. «Høringsuttalelse - utkast til forskrift til endring av forskrift om unntak fra konkurranseloven § 10 m.m.». Brev til Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet 13.10.2010, <http://www.regjeringen.no/pages/13935822/Sprakradet.pdf>
- Språkrådet 2010b. *Språkstatus 2010, <http://www.sprakradet.no/upload/Sprakstatus%202010.pdf>*
- Söderlundh, Hedda 2010. *Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, 83. Uppsala*
- Torp, Hege 2010. E-post til Språkrådet med opplysninger om det endelige spørreskjemaet i den undersøkelsen av tidsbruk i universitets- og høyskolesektoren som Norges forskningsråd skal utføre på vegne av Kunnskapsdepartementet, mottatt 10.12.2010
- Universitets- og høgskolerådet 2007. «Overordnede språkpolitiske retningslinjer», http://www.uhr.no/documents/spraakpolitisk_plattform.pdf

3 Språkbruk i arbeids- og næringslivet

I 2010 er det ikke kommet fram mye nytt om språk og språkbruk i næringslivet og arbeidslivet. Tendensen til å ta i bruk engelsk i ulike sammenhenger er trolig like sterk som før, men fortsatt er norsk næringsliv etter alt å dømme langt fra gjennomanglisert. I arbeidslivet rapporteres det fra tid til annen om språkproblemer, som i tidligere år, men heller ikke her finnes det rapportering som sier noe om utviklingstendenser. Det er et generelt bilde at hele sektoren er lite undersøkt. Nye tall og andre nye resultater kommer gjerne fram i enkeltundersøkelser eller som bieffekt av studier som har andre temaer. Det er også vanskelig å få i stand samarbeid om språk og å sette i verk språkpolitiske tiltak i næringslivet. Svært mange av de prioriterte tiltakene i *Mål og mening* som gjelder arbeidsliv og næringsliv, er fortsatt ikke fulgt opp.

Hva sier *Mål og mening*?

I *Språkstatus 2011* er næringslivet definert som de private bedriftene som driver næring, mens arbeidslivet er arbeidsplassene sett fra arbeidstakernes perspektiv og omfatter både privat og offentlig sektor og dessuten arbeidsplassene til selvstendig næringsdrivende uten ansatte.

Ifølge *Mål og mening* er næringslivet et av de domenene der presset fra engelsk er størst. Her trekker meldingen fram økt import og eksport av varer og tjenester og økt utenlandsk eierskap. Om arbeidslivet i Norge heter det at det fortsatt er preget av norsk språk, men at engelsk er mye mer til stede enn før, særlig i de store private bedriftene. Men *Mål og mening* understreker også at arbeids- og næringslivet er et svært vidt felt, der det er store forskjeller mellom ulike sektorer, nivåer og bruksområder.

Prioriterte tiltak

Meldingen inneholder sju prioriterte tiltak:

- 1 invitere partene i arbeidslivet til en videre prosess for å utvikle en språkpolitisk strategi for sektoren
- 2 få utviklet et språkpolitisk samfunnsansvar i sektoren
- 3 videreutvikle Språkrådets rådgivningsarbeid overfor næringslivet og trekke folk fra næringslivet med i Språkrådet
- 4 vurdere å få utført forskning på språk og produktivitet
- 5 få utredet eller vitenskapelig undersøkt hvilken funksjon teknologibasert språkbruk har som innfallsport for engelsk påvirkning og for de ansattes arbeidsvilkår
- 6 vurdere lov eller annet regelverk for å sikre norskspråklig produktinformasjon og dokumentasjon som gjelder helse, miljø og sikkerhet og avtaler, og sikre at språkbarrierer ikke svekker medbestemmelse og demokrati i arbeidslivet
- 7 få kartlagt de skrevne og uskrevne krav til språkkunnskaper i arbeidslivet, og vurdere om de er godt nok tilpasset hensynet til helse, miljø og sikkerhet og arbeidstakernes rettigheter

Bruk av norsk og engelsk i bedriftene

I *Språkstatus 2010* var det tegnet et bilde av hvordan ulike språk brukes i større norske bedrifter. Valget av norsk eller engelsk varierer med bedriftstype, eierstruktur, graden av internasjonal virksomhet, innslaget av ulike nasjonaliteter, om kommunikasjonen er ekstern eller intern, nivået i hierarkiet, avdeling, profesjon, språkbrukssjanger, type av dokumenter osv. Disse mønstrene kan være godt etablerte og er i så fall ikke noe som endres over natta.

I 2010 er det ikke kommet nye undersøkelser av språkbruk på ulike områder i bedriftene som ser dette i et samlet perspektiv. Slike mer omfattende studier kan da også med fordel utføres med en del års mellomrom, ikke hvert år. Det er for øvrig god grunn til å anta at engelsk blir stadig vanligere, men fortsatt er norsk næringsliv langt fra gjennomanglisert.

I *Mål og mening* er det viet mye plass til engelsk som *konsernspråk*. En stor undersøkelse fra 2009 (Simonsen 2009) bekrefter at det brukes mye engelsk blant annet på konsernnivå. Men undersøkelsen kunne ikke påvise at konserntilknytning styrer språkbruken internt i selskapene i særlig grad, ikke engang i foretak med dattervirksomheter eller hovedkontor i utlandet. Heller ikke her er det kommet nye opplysninger i 2010.

Mål og mening peker også på at det får følger for *kontraktspartnere, leverandører* osv. når for eksempel StatoilHydro i stor grad bruker engelsk. I mars 2010 meldte mediene at nettopp Statoil hadde bedt sine underleverandører i Norge om å gå over til engelsk i skriftlig kontakt med selskapet. Bakgrunnen skulle være et ønske om innsparing og en ambisjon om å øke bruken av engelsk. Språkrådet tok opp dette i et brev til Olje- og energidepartementet 16. juni 2010 og spurte hvordan departementet så på saken, og i hvor stor grad og i hvilke sammenhenger en venter at Statoil bruker norsk. Statsråden svarte i brev av 25. juni 2010 at saken ikke angår statens rolle som eier, men at Statoil vil fortsette å bruke norsk i Norge og engelsk der det er nødvendig og rimelig, og at de vil klargjøre dette i et brev til sine norske leverandører. Statsråden legger ellers til grunn at Statoil som andre petroleumsselskaper følger de kravene regelverket stiller til bruk av norsk.

Mål og mening er opptatt av språk i stillingsannonser og i *markedsføring og informasjon*. Når det gjelder engelsk i markedsføring i Norge, gjenga *Språkstatus 2010* resultater fra undersøkelsen i 2009, som viste at det er liten tro på at engelsk fremmer salget av varer og tjenester, og at effekten ikke er dokumentert. Språkrådet satte på slutten av 2010 i gang en ny, men mindre meningsmåling om det samme. Ifølge *Mål og mening* er det i den bedriftsinterne kommunikasjonen at norsk språk er mest utsatt. Meldingen nevner her informasjon til de ansatte bare på engelsk. Se mer om dette nedenfor.

Heller ikke når det gjelder *bokmål og nynorsk* i bedriftene, er det kommet nye opplysninger i 2010. Nynorsk er lite brukt i reklame i riksmidlene, men noe mer brukt i lokale og regionale medier i nynorskområdene.

Et språk- og teknologibasert arbeidsliv

I Språkrådets undersøkelse fra 2009 ble bedriftsledere spurt om engelsk var viktig for bedriften. Det viste seg at de lederne som svarte ja, ikke bare kom fra de største bedriftene, men også fra de aller minste. Som nevnt i *Mål og mening* er det trolig store forskjeller og variasjoner bedrifter imellom. En gruppe som er interessant i denne forbindelse, er de mange mindre selskapene med en internasjonal og teknologisk-forskningsbasert profil, som langt fra bare er rene IT-selskaper. Det kan være bedriftsledere herfra som fanges opp i undersøkelsen.

Det kan tenkes at engelskbruken i slike bedrifter har større innflytelse i næringslivet som helhet enn størrelsen deres tilsier: De ligger forrest i internasjonaliseringen, er attraktive og trendsettende og får støtte og oppmuntring av det statlige Forskningsrådet. Det mangler imidlertid kunnskap om språkbruk i denne typen selskaper og andre internasjonalt rettede selskaper med tyngdepunkt i forskning og teknologi. Ofte finnes det bedrifter av begge typer i de såkalte næringsklyngene som vokser fram i flere landsdeler.

Departementet har til nå ikke tatt initiativ til den utredningen om teknologibasert språkbruk i arbeidslivet som ble varslet i prioritert tiltak nr. 5 i *Mål og mening*.

I *Mål og mening* heter det også at Språkrådet skal vurdere å få gjennomført forskning som kan kaste lys over forholdet mellom språk og produktivitet (prioritert tiltak nr. 4). Bakgrunnen er en hypotese om at engelsk kan hemme kreativitet og produktivitet i næringslivet. Den undersøkelsen fra 2009 som er nevnt flere ganger tidligere, inneholder blant annet spørsmål om dette, men består for det meste av rene meningsmålinger og kan ikke regnes som forskning.

Språkbehov og språkkompetanse i virksomhetene

I *Mål og mening* heter det at språkpolitiske spørsmål blir relevante for flere enn før fordi en stadig større del av arbeidslivet baserer seg på språk og ikke minst skrift. Videre heter det at det er nødvendig med en mer gjennomtenkt holdning til språk og språkbruk i arbeidslivet. Språkbehovene i arbeids- og næringslivet kan dreie seg om både bedriftenes og de ansattes behov, om behov knyttet til intern eller ekstern kommunikasjon og om kunnskaper og ferdigheter i norsk og andre språk.

Mange bedrifter trenger fremmedspråk ikke bare i sin kontakt med utlandet, men også internt, og dette blir aktuelt for eksempel når de skal rekruttere visse grupper av ansatte. En undersøkelse gjort ved Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen viste at 6–7 prosent av de utlyste stillingene på Navs stillingsdatabase hver fjerde uke i april–september 2010 inneholdt krav eller ønske om engelskkunnskaper, mens det samme gjaldt hele 19–29 prosent av utlysningene på nettsiden finn.no. I undersøkelsen forklares forskjellen med at det ble utlyst mange stillinger i det offentlige hos Nav og mange i oljenæringen på finn.no. Også kunnskaper i tysk, fransk og andre språk ble etterspurt begge steder, men i mye mindre grad enn engelsk.

Men som del av det norske samfunnet trenger bedrifter også kompetanse i norsk over et bredt spekter. Språkrådet får henvendelser fra både sjefer og ansatte, men ikke spesielt ofte. Når det gjelder det prioriterte tiltaket i *Mål og mening* (nr. 3) at Språkrådet skal videreutvikle det språkfaglige rådgivningsarbeidet sitt overfor næringslivet, har Språkrådet drøftet dette kort internt, men foreløpig ikke foretatt seg noe mer. Dårlig kontaktflate er grunnen til dette.

Flerspråklige arbeidsplasser

Mål og mening peker på at stadig flere arbeidsplasser i Norge blir flerspråklige. Dette er en følge av den internasjonale utviklingen innenfor mange bransjer, men det er også en følge av økt mobilitet i arbeidskraften innenfor EØS-området og av økt innvandring på mer permanent basis. En slik utvikling skaper ulike språklige behov hos de ansatte.

For det første skapes det et tildriv til å bruke engelsk på arbeidsplassene. I Telenor Norge, der norsk er arbeidsspråk, forventes det for eksempel at ansatte kan bruke engelsk på et høyt nivå. Samtidig trenger bedriften stadig færre ansatte uten høyere utdanning, og deres andel går ned, mens den også har problemer med å rekruttere teknologisk kompetent norsk personell. Mange ansatte må altså mestre fremmedspråk i arbeidet.

På den annen side er det et grunnleggende behov for å bruke norsk på arbeidsplassene. For det første er bruk av norsk språk uomgjengelig både av hensyn til helse, miljø og sikkerhet og for å sikre innsyn og ivareta demokratiske rettigheter. For det andre er det bred enighet om at innvandrere til Norge må komme i arbeid for å fungere i samfunnet, og mange av dem trenger opplæring i norsk og oppfølging ut over det myndighetene tilbyr.

Også i 2010 er det kommet kritikk mot språkforholdene særlig i petroleumssektoren, der det meldes om et økende innslag av utenlandske arbeidstakere uten tilstrekkelige språkkunnskaper. Fagforeninger hevder at denne utviklingen skjer av hensyn til bedriftenes lønnsomhet, og at den setter liv og helse i fare, ikke bare ute på plattformene, men også på arbeidsplasser på land.

Når det gjelder innvandrere uten tilstrekkelige norskkunnskaper, har det vært en del oppslag om problemer særlig i helse- og omsorgssektoren. For øvrig er det kjent at en del bedrifter har satt i verk opplæring og også oversatt viktige dokumenter til andre språk (som polsk). Telenor Norge skal i en ny satsing samarbeide med Nav om å integrere innvandrere i Norge som har høyere utdanning fra hjemlandet. Men det finnes ingen oversikt over omfanget av denne typen tiltak.

Myndighetene har i 2010 ikke tatt noe initiativ til å kartlegge de skrevne og uskrevne kravene til språkkunnskaper som gjelder i ulike deler av arbeidslivet (prioritert tiltak nr. 7). Hensikten med en slik kartlegging skulle være å vurdere om kravene er godt nok tilpasset hensynet

til helse, miljø og sikkerhet og arbeidstakernes rettigheter. Men i et prosjekt fra Bergen, finansiert av partene i arbeidslivet, dokumenteres det godt både hvordan språkkrav på tre flerkulturelle arbeidsplasser i ulike bransjer inngår i komplekse sammenhenger, og hvordan konkrete utfordringer må løses i praksis så godt som råd uten større bistand utenfra.

Lover og regler om språk i arbeidslivet

Språkstatus 2010 gjør nærmere greie for de kravene som stilles i aksjeloven, arbeidsmiljøloven osv. Dette er regler som fortsatt gjelder.

I *Mål og mening* varsler departementet en lov eller annet regelverk for å sikre norskspråklig informasjon og dokumentasjon i arbeidslivet (prioritert tiltak nr. 6). Tiltaket er ikke satt i verk i 2010.

Språkpolitikk for næringslivet og arbeidslivet

I *Mål og mening* heter det at norske bedrifter må utvikle en bevisst parallellspråklig politikk. Det er ingen som har undersøkt i hvilken grad dette faktisk forekommer.

Mange av de prioriterte tiltakene handler om språkpolitikk og samarbeid. Blant annet vil departementet i samråd med partene utvikle et språkpolitisk samfunnsansvar i arbeids- og næringslivet etter modell av prinsippet om næringslivets miljøansvar og etiske ansvar (tiltak nr. 2). Dette tiltaket er ikke realisert til nå. Det vil også bli krevende om en skal dømme etter undersøkelsen fra 2009, der næringslivslederne var enstemmig negative til at språkpolitikk bør inngå i bedriftenes samfunnsansvar.

Med tiltak nr. 1 bebuder departementet et initiativ der en vil invitere partene i arbeidslivet til en videre prosess for å utvikle en språkpolitisk strategi for arbeids- og næringslivet. Heller ikke dette er satt i verk til nå.

Da Statoils brev til sine samarbeidspartnere ble kjent (jf. avsnittet «Bruk av norsk og engelsk i bedriftene» over), ble det vist til den språkplakaten Språkrådet og Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) sammen la fram i 2009. For øvrig har det stort sett vært stille om plakaten. Den ligger riktignok ute på NHOs nettsider (<http://www.nho.no/forsiden/naeringslivets-spraakplakat-article21002-9.html>), men den kontakten Språkrådet i 2010 har hatt med NHO om et mulig samarbeid, blant annet om oppfølging av språkplakaten, har ikke ført til noe.

Det heter for øvrig i tiltak nr. 3 at representanter for næringslivet skal trekkes direkte med i Språkrådets arbeid, blant annet gjennom fagrådssystemet. Språkrådets fagråd for samfunn og høyere utdanning har det meste av tiden hatt medlemmer med næringslivsbakgrunn, også i 2010, men det har vært vanskelig å utnytte den kontaktflaten dette gir, fordi språkbruk i næringslivet er upløyd mark, og det er gjort så lite grunnlagsarbeid og finnes så lite kunnskap.

Språkrådet har videreført tradisjonen med å gi diplomer til bedrifter som velger seg gode norske navn. I juni 2010 ble det delt ut diplomer til bedrifter i Troms, i Finnmark og på Svalbard. Dette er et tiltak som er ganske godt kjent, og som trolig fungerer etter hensikten.

Språkrådet ansatte i 2010 en samfunnsrådgiver for å arbeide med nye språkpolitiske tiltak på felter som næringsliv, høyere utdanning og kultur.

Kilder

Arbeidsmiljø på flerkulturelle arbeidsplasser 2010. Sluttrapport, 1.2.2010, upublisert (Universitetet i Bergen), <http://www.afa.uib.no>

Brev av 16. juni 2010 fra Språkrådet til Olje- og energidepartementet om Statoil og bruk av engelsk

Brev av 25. juni 2010 fra Olje- og energidepartementet v/statsråden med svar på Språkrådets henvendelse av 16. juni

Doetjes, Gerard & Eva Thue Vold 2010. *Engelsk og andre fremmedspråk sjeldent nevnt i stillingsutlysninger*. Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen, notat 5/2010,

<http://www.fremmedspraksenteret.no/index.php?ID=16375&lang=nor>

Meek, Kristine 2011. Muntlige opplysninger gitt til Språkrådet av ansvarlig for samfunnsansvar i Telenor Norge, 14.2.2011

Ree, Maiken 2010. «Livsfarlige språkproblemer på sokkelen». Nyhetsbrev fra Petromedia,

http://www.petromagasinet.no/modules/module_123/proxy.asp?C=14&I=15073&D=2

Simonsen, Dag F. 2009. «En undersøkelse av holdninger til engelsk i næringslivet».

<http://www.sprakradet.no/upload/Næringslivet/Undersøkelse%20næringsliv%20reklame%20engelsk%5b1%5d.pdf>

Språkrådet 2010. *Språkstatus 2010*, <http://www.sprakradet.no/upload/Språkstatus%202010.pdf>

4 Språk og teknologi

Kulturdepartementet har gitt Nasjonalbiblioteket i oppdrag å etablere Norsk språkbank, og Språkrådet deltar i det faglige rådet for Språkbanken. Språkrådets handlingsplan for norsk språk og IKT er nå ti år gammel, og arbeidet med revidering og oppdatering er påbegynt. De øvrige tiltakene under området språk og teknologi i *Mål og mening* har Kulturdepartementet tatt ansvar for, og de er av en karakter som tilsier at Språkrådet kan bistå med råd. Programvare på norsk finnes som regel i bokmålsversjon, mens nynorsk programvare ikke blir utviklet i samme omfang.

Hva sier *Mål og mening*?

Tilstandsrapporten i *Mål og mening* (kapittel 7.5) slår fast at informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) setter stadig sterkere preg på hverdagen vår, både i arbeidslivet og privatlivet. IKT er innen de fleste samfunnssektorer på vei til å bli et dominerende medium for skriftlig kommunikasjon. Disse tendensene er i alle fall ikke mindre i 2010 enn tidligere år. *Mål og mening* slår fast at IKT er en sentral innfallspport for engelskspråklig påvirkning og dermed også en potensielt viktig premissleverandør for norsk språkutvikling. IKT-området er fremdeles preget av påvirkning fra engelsk.

Prioriterte tiltak

Mål og mening lister opp fem prioriterte tiltak på dette feltet:

- 1 bygge opp Norsk språkbank
- 2 revidere og oppdatere handlingsplanen for norsk språk og IKT
- 3 nedsette et permanent interdepartementalt utvalg for språk og teknologi
- 4 legge til rette for at viktig programvare til bruk i det offentlige i størst mulig grad skal finnes i begge målformer (i samråd med Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet)
- 5 få utviklet nødvendige programmoduler for parallellsøk mellom bokmål og nynorsk til bruk i interne arkiver og saksbehandlingssystemer og ved søk på Internett

Norsk språkbank

Arbeidet med å etablere Norsk språkbank er det største enkeltstående tiltaket i *Mål og mening*. En slik språkbank er tenkt å være «ei samling av norske språkressursar i form av store mengder tekst og tale som er elektronisk lagra og tilrettelagde for ulike typar bruk og gjenbruk, særleg tenkt nytta til utvikling av språkteknologiske produkt på norsk» (*Mål og mening* punkt 7.5.2.5). Bevilgningen til Språkbanken er økt fra 2,5 millioner kroner i 2009 til 8 millioner i 2010.

Nasjonalbiblioteket fikk høsten 2009 i oppdrag å etablere en norsk språkbank. Språkrådet deltar i Språkbankens faglige råd og gir innspill om språkpolitiske føringer og prioriteringer. I 2010 etablerte Språkbanken egne nettsider, som ligger under Nasjonalbibliotekets nettsider, og den ga Kaldera språkteknologi i oppdrag å lage et norsk ordnett basert på en oversettelse fra dansk ordnett. Et ordnett er et digitalt underlag blant annet for semantiske søk. Nasjonalbiblioteket melder at de vil bygge opp Språkbanken gradvis. I starten innlemmes og videreutvikles allerede eksisterende ressurser.

Handlingsplan for norsk språk og IKT

Kulturdepartementet ga med *Mål og mening* Språkrådet i oppdrag å oppdatere handlingsplanen for språk og IKT fra 2001. Denne handlingsplanen konsentrerte seg særlig om mål og tiltak for å legge til rette for norskspråklig programvare og norsk språkteknologi. Arbeidet med ny handlingsplan for språk og IKT er påbegynt, men ikke ferdigstilt.

Interdepartementalt utvalg for språk og teknologi

Norsk språk og IKT er et felt som fordeler seg over flere sektorer. Kulturdepartementet varsler i *Mål og mening* at det skal etableres et interdepartementalt utvalg for språk og teknologi for å avhjelpe dette. Etter det Språkrådet kjenner til, er ikke utvalget oppnevnt.

Programvare på begge målformer

Alle innbyggere skal kunne velge om de vil ha skjemaer og tjenester på bokmål eller nynorsk, og statlige institusjoner skal kunne svare på henvendelser fra publikum på den målformen henvendelsen kommer på (se kapittel 9).

Kulturdepartementet skal i samråd med Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet legge til rette for at viktig programvare til bruk i det offentlige i størst mulig grad skal være tilgjengelig på begge målformer. Språkrådet kjenner ikke til hvordan dette arbeidet blir fulgt opp. Kontraktene som benyttes i forbindelse med offentlige innkjøp, har per i dag ikke med noe punkt om dette kravet.

I skolen er det et problem at programvare som er i daglig bruk, ikke kan skaffes på begge målformene. Statlige innkjøpsregler krever utlysning av anbud ved store innkjøp, og her kan de som ber om tilbud, kreve at programvaren eller tjenesten skal tilbys på begge målformer for å bli vurdert.

Situasjonen er fortsatt slik at mesteparten av programvaren og de fleste elektroniske tjenestene er tilgjengelige bare på bokmål. Det er sjelden leverandøren presenterer parallelle utgaver når nye versjoner blir tilbudt markedet. Det har likevel skjedd endringer, og flere av programmene foreligger nå på begge målformer.

Programvare kommer ikke inn under parallellitetskravet i opplæringsloven som sier at trykte og digitale læremidler skal foreligge på begge målformer til samme tid og samme pris.

Parallellsøk

Mål og mening varsler at Kulturdepartementet ønsker nødvendige programmoduler for å gjøre parallellsøk, på bokmål og nynorsk samtidig, i interne elektroniske arkiver og saksbehandlingssystemer og for søking på Internett. Teknologien finnes, men likevel er det vanskelig å få levert slike løsninger. Offentlige innkjøpere kan bli flinkere til å stille krav til parallellsøk.

Programvare for oversettelse mellom språk

Det skjer en utvikling innen programvare som støtter oversettelse mellom skriftspråk. Ingen av dem som er i markedet, er i stand til å levere fullverdige og korrekte oversettelser, men de kan bidra til at en godt kvalifisert oversetter får gjort arbeidet raskere.

For norsk finnes programmer som oversetter mellom bokmål og nynorsk. Disse gir også støtte til oversettelsen, men brukeren må selv utføre kvalitetskontrollen før teksten kan betraktes som ferdig oversatt.

Oversettelse mellom talte språk finnes i dag på utprøvningsstadiet. Det vanlige er at en benytter en slik tjeneste innenfor et begrenset emneområde. Typisk bruk vil være på en flyplass der en etterspør informasjon som innsjekkingsskranke, billettautomat, utgang osv. Systemene går gjerne via oversettelse fra kildespråket til engelsk, og fra engelsk videre til de ulike målspråkene.

Kunstige stemmer

De kunstige stemmene blir stadig bedre. Antallet stemmer øker sakte, men det finnes fortsatt svært få tilgjengelig på det åpne markedet, og svært få av dem igjen er bygd av norske aktører og har norsk språk som utgangspunkt. De eksisterende stemmene er voksne stemmer, men en vurdering av et forprosjekt for utvikling av en barnestemme har resultert i en prosjektsøknad til Forskningsrådet.

Bruk av IKT i skolen

Skolen er en sentral arena for språkutvikling, og IKT spiller en stadig større rolle i skolehverdagen. Digital kompetanse er en av fem grunnleggende ferdigheter som ble innført med Læreplanverket for Kunnskapsløftet i 2006. Elevene skal arbeide med digital kompetanse i alle fag, og det er derfor sentralt at det finnes programvare og innhold på begge målformer.

Google og Wikipedia er de to nettstedene som flest elever har benyttet i forbindelse med skolearbeid (94 og 85 prosent), og det er interessant at Store norske leksikon (www.snl.no) bare benyttes av 35 prosent av elevene. 46 prosent av elevene bruker lærebøker på Internett, og også her er det økende bruk med alderen. Hele sju av ti elever forteller at skolen har lagt begrensninger på hvilke nettsider de kan besøke i skoletiden (Senter for IKT i utdanningen 2011).

Over 30 prosent av skolene i Norge bruker digitale, interaktive tavler i undervisningen. Tavlene kombinerer funksjonene til en tradisjonell tavle med funksjoner tilgjengelig på datamaskinen (tegning, animasjon, deling, lagring) og styres via tastatur, mus eller direkte på tavlen (Skolemagasinet 2/2011). Språkrådet ser en språklig utfordring på dette området fordi mange programmer ikke kommer i norsk versjon. Siden programvare ikke er omfattet av parallellitetskravet i opplæringsloven, mangler ofte ressurser på nynorsk (se kapittel 5).

Kilder

Computerworld 2010. Diverse artikler

Digital Agenda for Europe, EU-kommisjonen, mai 2010

EU: ICT 2010 Conference, Brussel

Kroes, Neelie 2010. «Crossroads to the Future». Opening address at ICT 2010 Conference,

Brussels, 27.9.2010, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/10/481>

Norgesuniversitetet, www.norgesuniversitetet.no

Senter for IKT i utdanningen 2011. Panelundersøkelse om ungdoms digitale medievaner, noen foreløpige funn, <http://iktsenteret.no/prosjekter/monitor>

Skolemagasinet, fagavis for læremidler og skoleutvikling, nr. 2/2011, <http://www.skolemagasinet.no>

Språkbanken, <http://www.nb.no/spraakbanken>

Statistisk sentralbyrå, www.ssb.no

Synovate Norge AS 2011. *Lærernes bruk og holdninger til digitale læremidler i videregående skole og i ungdomsskolen,*

<http://www.forleggerforeningen.no/nor/content/download/17590/86976/file/Forleg-Synov-Presentasjon-Digital.pdf>

St.prp. nr. 1 (2008–2009) *Statsbudsjettet 2009*

St.prp. nr. 1 (2009–2010) *Statsbudsjettet 2010*

5 Kultur- og mediesektoren

I 2010 ble norsk mediestøtte utredet, og det er ikke klart om moms fritaket for avisene blir videreført. Folks mediebruk endrer seg, og avisenes samlede opplag går ned. NRK ivaretar sin generelle språkpolitiske rolle på generelt grunnlag, men svikter fortsatt nynorsk. Nynorskbruken går ned i fem av sju NRK-kanaler, og ingen av kanalene oppfyller NRKs eget krav om minimum 25 prosent programinnhold på hver målform. Nynorsk står svakt også på NRKs nettsider. TV 2 sender ikke lenger på lisens som allmennkringkaster, og det er ingen opplysninger om språkbruken i selskapets kanaler. Når det gjelder kulturfeltet, ble det i 2010 gitt mulighet for fastprissamarbeid i bokbransjen i fire nye år. For e-bøker må det fortsatt svares full merverdiavgift. Tallet på norskspråklige filmer har aldri vært så høyt som i 2010.

Hva sier *Mål og mening*?

I *Mål og mening* står det at institusjonene i høy grad er med på å sikre stillingen for norsk som nasjonalspråk og å opprettholde og utvikle den kulturelle bevisstheten om det norske. I etermediene er innslaget av engelsk etter hvert blitt ganske stort, mens pressen i stor grad er norskspråklig. Både skjønn- og faglitteraturen er parallellspråklig, men situasjonen for norsk litteratur er på mange måter god. Som bakgrunn for dette framhever *Mål og mening* de statlige støtteordningene samt de øvrige kultur- og litteraturpolitiske virkemidlene som er innført. Den største utfordringen knytter seg til de endringene som skjer i den internasjonaliserte mediestrukturen og i folks mediebruk. Men utviklingen innenfor sektoren er mangesidig og peker ikke entydig i en bestemt retning.

Prioriterte tiltak

I *Mål og mening* er det listet opp tretten prioriterte tiltak. I alle fall fem av dem faller inn under det området som dekkes av rapporten her. Det gjelder disse tiltakene:

- 2 Departementet vil videreføre pressestøtten og moms fritaket for aviser.
- 4 Det skal være et basiselement i norsk filmpolitikk å styrke norsk språk.
- 5 Det skal ved forvaltning og utforming av rammevilkårene for norske allmennkringkastingskanaler generelt og NRK spesielt legges stor vekt på de prioriterte hensynene det er å styrke norsk språk generelt og nynorsk spesielt.
- 6 Departementet vil vurdere hvordan en kan ivareta språklige hensyn innenfor medieverdenen, særlig i lys av de nye teknologiske, økonomiske og drifts- og markedsmessige rammevilkårene for mediebransjen.
- 11 Departementet vil vurdere hvordan digitalisering og ulike former for digital formidling kan bidra til å styrke sansen for god litteratur og kvaliteten og verdien i norsk språk og de to norske skriftkulturene.

Mediene

Mål og mening trekker et skille mellom mediene som *arena for samtale* og som *scene for framvisning av språklige uttrykk*. I den første funksjonen er mediene i avgjørende grad med på å styrke og videreutvikle bruken av norsk, og her er valget av norsk språk gitt, fordi den offentlige samtalen ikke kan foregå på andre språk, og situasjonen er stabil og trygg. I den andre funksjonen er

mediene, særlig fjernsynet, i stigende grad åpne for engelsk språk, særlig når det gjelder reklame og underholdningsprogrammer.

Det er relevant å skille mellom disse to funksjonene blant annet fordi offentlige myndigheter ifølge Grunnloven har ansvaret for å legge til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale («infrastrukturkravet»). Det er først og fremst i avisene og i allmennkringkasterne at den offentlige samtalen føres.

Aviser

Det norske avisbildet er i endring. Mest synlig er det at visse riksaviser har framgang, mens andre har stagnasjon eller tilbakegang. Tall fra informasjonssentralen Medienorge viser at antall aviser har holdt seg nokså stabilt eller økt litt den siste tiårsperioden, men at det samlede opplaget har sunket fra år til år, slik at nedgangen gjennom ti år er betydelig.

I *Språkstatus 2010* er det oppgitt et samlet antall aviser på 237 i 2008, med et samlet opplag på 2,8 millioner. Disse tallene omfatter også periodiske publikasjoner. For aviser som kommer ut minst en gang i uken, viser tall fra Medienorge en nedgang i antall fra 228 i 2008 til 225 i 2009, og en nedgang i det samlede opplaget fra 2,76 millioner i 2008 til 2,66 millioner i 2009 (søndagsutgaver er da ikke regnet med). Det er særlig løssalget som går tilbake, mens antallet abonnenter holder seg mer stabilt.

Når det gjelder fordelingen mellom bokmål og nynorsk i avisene, har vi ikke nye tall, men det er ingen tegn som tyder på at den har endret seg siden 2008. Den gang hadde 20 prosent av avisene nynorsk som redaksjonsspråk, mens 9 prosent var redigert på begge målformer og 70 prosent på bokmål. Siden aviser som bruker nynorsk redaksjonelt, er lokalviser og mellomstore aviser, ligger omfanget av stoff på nynorsk naturligvis mye lavere enn antallet aviser kunne tilsi.

Innstillingen fra mediestøtteutvalget

Utviklingen i avisenes opplagstall må ses i sammenheng med økningen i internettbruk generelt og utbredelsen av nettmedier spesielt. Den andelen av befolkningen som bruker Internett en gjennomsnittsdag, har økt fra under 30 prosent i 2000 til over 70 prosent i 2009, og den tiden som folk bruker på Internett, har også økt kraftig. Parallelt med dette har avishusene satset på nettaviser, og den nettavisen som leses mest, er VG Nett, som har økt sitt leserantall fra vel 300 000 i 2000 til nærmere 1,5 millioner i 2009. Dette er samtidig uttrykk for en framherskende tendens til at papirmedier og nettmedier smelter sammen.

Ifølge *Mål og mening* skal pressestøtten og momsfrirket for aviser videreføres (prioritert tiltak nr. 2). Denne saken ble satt på dagsordenen i 2009, da regjeringen nedsatte det såkalte mediestøtteutvalget, som skulle gjennomgå og vurdere alle former for mediestøtte samlet. Bakgrunnen var ikke minst tendensen til sammensmelting av ulike medier, et fenomen som igjen springer ut av de utfordringene som folks økte internettbruk skaper for avisenes forretningsmodell, samt etermedienes (kringkasterne) utfordringer på annonsemarkedet. I mandatet til mediestøtteutvalget het det at utvalget skulle vurdere de eksisterende støtteordningene på plattformnøytralt grunnlag, det vil si uavhengig av om det gjaldt papirmedier eller andre medier.

Utvalget la fram innstillingen sin i 2010. Den går inn på støtteordningene, særlig pressestøtten og de ulike merverdisatsene for papiraviser og tilsvarende digitale tjenester, men også produksjonstilskudd o.a. Utvalget kom fram til et samlet forslag, men delte seg og la fram to alternative modeller for framtidig mediestøtte: den ene med fortsatt fritak for merverdiavgift for papiraviser og avgift på 8 prosent på digitale medier og den andre med 8 prosent på alle medier og omfordeling via en ny støtteordning.

Allmennkringkastere

Det er altså et prioritert tiltak (nr. 5) i *Mål og mening* at språkpolitiske hensyn (styrking av norsk generelt og nynorsk spesielt) skal tillegges stor vekt ved forvaltning og utforming av rammevilkårene for de norske allmennkringkasterne. NRKs egne vedtekter slår fast at NRKs tilbud i hovedsak skal bestå av norskspråklig innhold. Begge de offisielle målformene skal benyttes.

Ifølge Medietilsynet viste NRK Fjernsynet i 2009 alt i alt flest filmer fra USA. Filmer fra Storbritannia kom som nummer to, og filmer fra Norge var nummer tre med et antall på 72 (Medietilsynet 2009, s. 35). Derimot er en svært liten del av de dramaseriene som blir vist på NRK, norske produksjoner. De fleste seriene er produsert i USA. Unntaket er barne- og ungdomskanalen NRK Super, der 21 av 45 timer dramaserier var produsert i Norge.

NRK har som mål at 40 prosent av musikken som spilles på radio, skal ha norske utøvere og/eller opphavspersoner. Tall fra 2009 viser at P1 her hadde en andel på 50 prosent, P2 en andel på 36 prosent og P3 en andel på 35 prosent (Medietilsynet 2009, s. 36). Men dette gjelder altså ikke bruk av norsk språk, bare hvem som framfører musikken eller har laget den.

Ifølge Medietilsynet har NRK et bredt og allsidig tilbud som består av daglige norskspråklige programmer for barn under tolv år, både i radio og fjernsyn, og NRK innfrir også kravet om jevnlig norskspråklige programmer for unge over tolv år (Medietilsynet 2009, s. 43).

Når det gjelder forholdet mellom målformene i NRK, krever selskapets vedtekter at minst 25 prosent av innholdet skal være på hver av målformene (§ 14d). Her viser tall fra Medietilsynets allmennkringkastingsrapporter for 2010 (bygd på data fra 2009) følgende bilde:

Tabell 7: Nynorskandelen i NRK 2008–2010, i prosent

	2008	2009	2010*
NRK1	18	24	18
NRK2	17	17	20
NRK3	–	13	18
NRK Super	–	16	9
NRK P1	22	26	24
NRK P2	21	23	17
NRK P3	23	24	23

* For 2010 er det tall bare fra oktober til desember, fordi registreringen ble lagt om.

Kilde: Medietilsynet

Språkbruk i NRK registreres som bokmål, nynorsk eller dialekt. I tråd med tidligere praksis blir det som registreres som dialekt, fordelt likt mellom bokmål og nynorsk i statistikken. NRK2 og NRK3 har en oppgang i andel programmer på nynorsk, men er fremdeles under kravet på minst 25 prosent. NRK1 var i 2009 nær ved å nå dette minimumskravet, men hadde en relativt stor prosentvis tilbakegang i 2010. Den samme negative tendensen ser vi også i de øvrige NRK-kanalene. Særlig NRK Super ligger dårlig an, noe som er spesielt uheldig i og med at denne kanalen primært retter seg mot barn og unge.

NRK har ikke lagt fram statistikk over bruken av nynorsk på Internett, men Medietilsynet skriver at en «imøteser en dialog om hvordan NRK kan rapportere om dette kravet framover» (Medietilsynet 2009). Språkrådet har sett nærmere på bruken av nynorsk på NRKs nettsider for barn og unge. Søk på sidene viser at de inneholder svært lite nynorsk. Ingen av de fire nettstedene hadde nynorsktekst på førstesiden.

TV 2

Når det gjelder TV 2, utløp selskapets konsesjon for allmennkringkasting ved inngangen til 2010, da bakkenettet ble fritt. Fra 2010 er TV 2 dermed en kommersiell fjernsynskanal med konsesjon for sending via det digitale riksnettet. Denne konsesjonen, som TV 2 har fått på linje med andre kommersielle aktører, krever altså ikke noen allmennkringkastingsprofil.

Vi kjenner ikke til at målformer og språkfordeling i TV 2 er undersøkt i 2010.

Kommersielle radio- og fjernsynskanaler

Heller ikke her finnes det opplysninger om språkbruken.

Språk i sosiale medier

Bruken av sosiale medier har økt sterkt, og det skrives uten tvil fortsatt mye på dialekt i slike medier. Men vi er ikke kjent med at det foreligger nye undersøkelser av dette i 2010.

Film

Ifølge *Mål og mening* er det altså prioritert (tiltak nr. 4) at det skal være et basiselement i norsk filmpolitikk å styrke norsk språk. Så mange norskspråklige filmer har det aldri kommet før. Det kom 26 norske filmer i 2010, og dette tilsvarer en markedsandel på 23,3 prosent.

Tabell 8: Norskspråklige filmer 2005–2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Antall norske premierer	21	22	22	22	23	26
Markedsandel, norske filmer	12,2 %	16,1 %	16,4 %	22,4 %	20,6 %	23,3 %

Kilde: Film & Kino

Det er fortsatt et lite stykke fram til regjeringens målsetting om at norsk film skal ha en markedsandel på 25 prosent.

Når det gjelder teksting på film og fjernsyn, er vi ikke kjent med at det har skjedd noe på dette området i 2010. Her kan fordelingen mellom bokmål og nynorsk i fjernsynsteksting være av interesse. Utenlandske kinofilmer som blir tekstet, tekstes fortsatt utelukkende på bokmål.

Språk, litteratur og bibliotek

Dette feltet har til nå vært en del av Språkrådets arbeidsfelt bare et stykke på vei. På denne bakgrunnen er det nedenfor bare gitt opplysninger om utvalgte punkter.

E-bøker på norsk

I 2010 var det fortsatt ikke lansert noe samlet tilbud av norskspråklige e-bøker, slik det hadde vært bebudet. Men enda det etablerte tilbudet var engelskspråklig, kom lesebrett og e-bøker likevel for alvor i handelen. I den forbindelse ble det debatt om den norske politikken med full merverdiavgift på slike bøker. I et brev til kulturministeren 18. august 2010 argumenterte Språkrådet for nullsatsing på norske e-bøker ut fra språkpolitiske hensyn og viste i den forbindelse til at andre land i Europa vurderer tilsvarende tiltak.

Bokavtalen og mulighet for fastprissamarbeid

Bokavtalen er en avtale fra 2005 mellom Den norske Bokhandlerforening og Den norske Forleggerforening og regulerer konkurranseforholdene i forbindelse med omsetning av bøker i Norge. Avtalen inneholder bestemmelser om fastpris på bøker. Dette krever dispensasjon fra konkurranseloven, og bygger her på en generell forskrift gitt ved kongelig resolusjon. Denne forskriften var ute på høring høsten 2010 for eventuelt å fornyes, og Språkrådet støttet i sin uttalelse av 13. oktober 2010 forslaget om å videreføre muligheten for fastprissamarbeid i fire år til.

Denne muligheten til fastprissamarbeid skal gjelde både skjønnlitteratur og sakprosa uansett lagringsmedium og publiseringsformat. Det gjelder også i to år til for fagbøker og lærebøker for høyere utdanning, enda det var foreslått at de ikke lenger skulle få unntak fra konkurranseloven. Se også kapittel 1.2 i *Mål og mening*.

Språk i populærmusikk

Her er det ingen nye opplysninger.

Digitalisering

Ifølge *Mål og mening* (prioritert tiltak nr. 11) skulle altså departementet vurdere hvordan digitalisering og ulike former for digital formidling kan bidra til å styrke sansen for god litteratur og kvaliteten og verdien i norsk språk og de to norske skriftkulturene. Her har nå Nasjonalbiblioteket med sin etablering av nettstedet www.bokhylla.no gjort mange tusen bøker tilgjengelige for alle via Internett (jf. punkt 2.1.1 i *Mål og mening*). Også etableringen av Språkbanken skal bidra på dette punktet (jf. kapittel 1.4).

Kilder

«Bokavtalen», <http://no.wikipedia.org/wiki/Bokavtalen>

Film & Kino 2010. «Årboknummer 2010. Tallenes tale. Alt om film og kino i Norge»,
<http://viewer.webproof.com/pageflip/324/54581/index.html>

Gjermundsen, Ingebjørg Før 2011. «Nynorskfrie nettsider for born og unge hos NRK». Upublisert notat for Språkrådet

Kringkastingringen, <http://www.kringkastingringen.no/statistikk-nrk>

Mediebedriftenes Landsforening, <http://www.mediebedriftene.no/index.asp?id=78202>

Medienorge, <http://medienorge.uib.no/?cat=om>

Medietilsynet 2009. *Allmennkringkastingsrapporten. Kringkastingsåret 2009. Delrapport 1 – NRK*,
http://www.medietilsynet.no/Global/Publikasjoner/Allmennkringkastingsrapport%202009/Allmennkringkasting_2009_Del_I.pdf

Medietilsynet 2010. «Misforståelser om TV 2-konsesjon»,
<http://www.medietilsynet.no/no/Nyheter/Nyhetsarkiv/Nyheter-2010/April-2010/Misforstaelser-om-TV-2-og-konsesjon>

Kulturdepartementet. NOU 2010:14 *Lett å komme til orde, vanskelig å bli hørt – en moderne mediestøtte*, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/nouer/2010/nou-2010-14.html?id=628603>

NRK 2009. *Vedtekter for NRK AS*, <http://www.nrk.no/informasjon/fakta/1.5392438>

NRK 2010. *NRK årsrapport 2010*, <http://www.nrk.no/aarsrapport/2010/assets/pdf/nrk-aarsrapport-2010.pdf>

6 Språklig dokumentasjon

Nasjonalbiblioteket samler språksamlinger. Wikipedia vokser, men Store norske leksikon skal også videreutvikles. Bokmålsordboka og Nynorskordboka på nett har fått nytt grensesnitt. Norsk Ordbok 2014 og Det Norske Akademis store ordbok er i rute.

Hva sier *Mål og mening*?

Mål og mening slår fast at dokumentasjon av norsk språk er en stor kulturoppgave og en viktig nasjonal oppgave. Et språk som skal vernes og styrkes, som skal stå imot et ytre press som i dag kanskje er sterkere enn på lenge, må ikke minst kunne støtte seg på en solid dokumentasjon. Ordbøker og elektroniske ordbaser er sentralt i dokumentasjonsarbeidet. Meldingen varsler at Norge på dette området ligger etter mange andre land, både de nordiske nabolandene våre og flere andre nasjoner.

Prioriterte tiltak

Mål og mening har disse prioriterte tiltakene på feltet:

- drøfte den videre forvaltningen av etablerte språksamlinger og videre digitaliseringsbehov med involverte aktører
- bidra til at prosjektet Norsk Ordbok 2014 kan fullføres i samsvar med de bindende gjennomføringsplanene som foreligger
- oppfordre de ansvarlige for de to leksikalske dokumentasjonsprosjektene på bokmålsiden til å avklare faglige grenseflater og et mulig samarbeid
- legge til rette for at Det Norske Akademis store ordbok kan fullføres på en faglig forsvarlig måte i 2014 (*Mål og mening* s. 194)

Språksamlinger og digitalisering

Mål og Mening tok opp situasjonen for sikring, digitalisering og tilrettelegging av universitetenes språksamlinger (bl.a. i punkt 8.3.2 og tiltak 3 i kapittel 8.7). Regjeringen oppfordret institusjonene til å samkjøre arbeidet og etablere et nasjonalt digitalkorpus, først og fremst for dialekttilfang. Dette skulle behandles i St.meld. nr. 24 (2008–2009) *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*, men her står det lite om universitetenes språksamlinger og ingenting om målføresamlinger spesielt. Imidlertid har Nasjonalbiblioteket fått i oppdrag å bygge opp og tilrettelegge språkressurser som skal inngå i Norsk språkbank (se kapittel 1.4).

I seg selv utgjør «Det digitale Nasjonalbiblioteket» nå den største digitalt tilgjengelige norske språksamlingen, med både lyd og tekst. Der kan en blant annet søke i åtte millioner boksider under «Bokhylla», som allerede er en god kilde til ord- og uttrykkshistorie. Med ytterligere tilrettelegging har samlingen stort språkvitenskapelig potensial. En annen rikholdig kilde er Mediarkivet ATEKST (eid av NTB og det svenske TT), men innholdet er ikke allment tilgjengelig.

De fleste store språksamlinger som er klargjort til forskning, finner en i dag under Dokumentasjonsprosjektet og Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo (UiO) og UniDigital og Norsk aviskorpus knyttet til Universitetet i Bergen (UiB). Av relativt nylig tilgjengeliggjorte korpustilskudd kan nevnes Leksikografisk bokmålskorpus og Det nynorske tekstkorpuset (se punkt 2.1.3 i *Mål og mening*), begge ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier (UiO), og en digital utgave av Holbergs skrifter ved Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier (UiB), i samarbeid med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. En del norsk målføretilfang er

gjort digitalt tilgjengelig i et nordisk dialektkorpus under det nordiske paraplyprosjektet Skandinavisk dialektsyntaks. Situasjonen for navnesamlingene tas opp i kapittelet om språkbruk i staten (kapittel 2.4).

Leksikon

Per 14.4.2011 var antall norske Wikipedia-artikler om lag 363 000 (ca. 65 000 på nynorsk og ca. 298 000 på bokmål). Tallet på bokmålsartikler har økt med over 56 000 artikler siden forrige statusrapportering, mens nynorsktallet bare har økt med 12 000. Den prosentvise økningen er om lag den samme, men nynorsken står relativt sett svakere enn før.

Etter planen skal nettleksikonet Allkunne utvikle seg til å bli et allment oppslagsverk på nynorsk. Det vil kunne rette opp noe av ubalansen mellom målformene på nettet, men Allkunne er fremdeles mest et oppslagsverk om nynorsk, jf. nettstedets undertittel «nynorsk kulturhistorie».

I oktober 2010 ble det satt i gang et prosjekt for å utvikle et norsk nettleksikon tilknyttet Nasjonalbibliotekets digitale base og med artiklene fra Store norske leksikon, Store medisinske leksikon og Norsk biografisk leksikon i bunnen. Prosjektet er et samarbeid mellom Det Norske Videnskaps-Akademi, Fritt Ord, Nasjonalbiblioteket, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, Sparebankstiftelsen DnB NOR og universitetene.

Norsk Ordbok

Norsk Ordbok er i rute med det store ordboksprosjektet over norske dialekter og det nynorske skriftspråket (jf. tiltak 6 i kapittel 8.7 i *Mål og mening*).

Rettskrivningsnemnda for nynorsk ønsket å ha et stort tekstkorpus i arbeidet med ny nynorsknormal. Nemnda brukte det allerede eksisterende nynorskkorpuset ved Universitetet i Oslo (Norsk Ordbok) og fikk utvidet korpuset fra ca. 40 millioner til nesten 86 millioner ord. Nemnda er nå ferdig med arbeidet sitt, men Norsk Ordbok (og andre) kan bruke hele tilfanget i korpuset i sitt videre arbeid. Korpuset er tilgjengelig for alle via Internett.

Dokumentasjonen av bokmål

Den reviderte versjonen av Riksmålsordboken, Det Norske Akademis store ordbok, skal foreligge i 2014. Det er bestemt at redaksjonsspråket skal være innenfor den offisielle bokmålsnormalen.

I tiltak 7 i kapittel 8.7 i *Mål og mening* står det: «Departementet oppmodar dei ansvarlege for dei to leksikalske dokumentasjonsprosjekta på bokmålssida til å avklara faglege grenseflater og eit mogleg samarbeid.» Institutt for lingvistiske og nordiske studier (UiO) og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur har gått sammen om et prosjekt for å lage Bokmålets og riksmålets orddatabase (BRO), et viktig prosjekt for å dokumentere moderne bokmål.

Norske ordbøker på nettet

Det ble lansert nytt grensesnitt for nettutgavene av Bokmålsordboka og Nynorskordboka i 2010. Omleggingen ble gjort for at sidene skulle bli mer brukervennlige og moderne. Bruken av Bokmålsordboka og Nynorskordboka på nettet øker stadig. I 2010 ble det gjort ca. 17,2 millioner søk i Bokmålsordboka og 12,6 millioner søk i Nynorskordboka (mot henholdsvis 14,8 millioner og 10,7 millioner i 2008).

I 1981–1988 utga Det Danske Sprog- og Litteraturselskab en ordbok over Ludvig Holbergs språk, *Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog*, som nå er tilgjengelig på Internett og kan være av interesse også i Norge (www.holbergordbog.dk).

LEXIN-ordbøkene, en norsk tegnordbok og en samisk orddatabase foreligger fortsatt, jf. *Språkstatus 2010*.

I tillegg finnes det en rekke private ordbokstjenester på Internett, både tjenester som er gratis tilgjengelig, og ulike betalingsløsninger.

Stedsnavn

I punkt 3.2.4 i *Mål og mening* omtales stedsnavnspørsmål som en av hovedoppgavene innenfor det en kan kalle språkpolitisk sektoransvar. Språkrådets stedsnavntjeneste skal først og fremst gi råd til offentlige organer om skrivemåten av stedsnavn etter lov 18. mai 1990 om stadnamn (stedsnavnloven). I 2010 ga de regionale stedsnavntjenestene anbefaling om skrivemåten av til sammen ca. 4000 enkeltnavn, det vil si omtrent samme antall navn som året før. De fleste navnesakene var knyttet til navn på naturformasjoner, gårds- og bruksnavn, navn på gater og veier (adressenavn), samt navn på tunneler og bruer.

I punkt 8.4.5.1 i *Mål og mening* framheves det at konstruksjon og utforming av nye navn så langt det er mulig skal skje etter god navneskikk og etter gjeldende rettskrivning og rettskrivningsregler. I større grad enn tidligere gir stedsnavntjenesten råd om skrivemåten av nye stedsnavn, i første rekke adressenavn. Ny lov om egedomsregistrering (matrikkelloven) trådte i kraft 1. januar 2010. Forskriften til denne loven krever at kommunene gjennomfører systemet med veiadresser. Alle nye stedsnavn, også adressenavn, skal etter reglene i stedsnavnloven legges fram for stedsnavntjenesten før vedtaksorganet fastsetter skrivemåten. Som følge av de nye reglene opplever stedsnavntjenesten nå en stor økning i antall saker som gjelder adressenavn.

I samarbeid med Geoforum har Statens kartverk arrangert kurs om adresser og stedsnavn for adresse- og stedsnavnansvarlige i kommunene. De regionale stedsnavntjenestene har også vært representert på disse kursene, og har gjennom dette tiltaket opprettet kontakt med personer i kommunene som arbeider med navnsetting. Det er likevel mange kommuner som ikke har benyttet seg av dette kurstilbudet, og generelt er inntrykket at reglene i stedsnavnloven er lite kjent i kommunal sektor.

Siden 2008 har stedsnavntjenesten for Østlandet og Agderfylkene vært engasjert i Prosjekt gatenavn i Oslo. Prosjektet har hatt som mål å få et korrekt gatenavnregister, rette opp feil og inkonsekvenser på skilt og utarbeide nye retningslinjer for navnsetting i Oslo kommune. I 2010 har prosjektgruppen først og fremst arbeidet med en ny instruks for kommunal navnsetting i Oslo. Gruppens utkast til instruks, som ble lagt fram på nyåret i 2011, tar for seg både valg av navn og fastsetting av skrivemåte.

Når stedsnavntjenesten i 2010 har valgt å bruke mye ressurser på adressenavn, har dette blant annet sammenheng med et ønske om at disse navnene lengst mulig skal få en skriftform som avspeiler lokal navnetradisjon og navnelaging. Adressenavnene er blant de navnene som er mest synlige i offentlig sammenheng, og som det derfor bør være viktig å føre videre på et lokalspråklig grunnlag. Samtidig er dette en navnetype som representerer moderne navngivningsskikker, og som dessuten ofte har en symbolsk verdi.

Klagenemnda for stedsnavnsaker har hatt ett møte i 2010 og behandlet sju enkeltnavn. To år etter at Stortinget vedtok å utrede lov om stadnamn med tanke på en endring i reglene som gjelder skrivemåten av gårds- og bruksnavn, ligger saken fortsatt i departementet. I påvente av eventuelle endringer i regelverket er både Kartverket og klagenemnda tilbakeholdne med å gjøre vedtak som gjelder disse navnetypene. Dette forsinker også adresseringsarbeidet i kommunene, blant annet fordi nye veinavn ofte lages til eksisterende gårds- og bruksnavn i området (f.eks. Pilterudåsen, Brattlandsvegen osv.).

Innsamling av stedsnavn

Kulturdepartementet har framhevet hvor viktig det er å registrere og kvalitetssikre eksisterende stedsnavninnsamlinger og fortsette å samle inn stedsnavn (*Mål og Mening* kapittel 8.7). For 2009–2010 ga Kulturdepartementet støtte til et pilotprosjekt for innsamling av stedsnavn i Hedmark. Prosjektet tok sikte på å registrere eksisterende stedsnavnsamlinger og legge opp til videre innsamling med eldre som frivillig arbeidskraft. Prosjektet ble organisert gjennom Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved Universitetet i Oslo, og det har vært holdt en rekke informasjonsmøter og kurs rundt om i fylket. Prosjektet har resultert i nytt materiale fra de fleste kommunene i fylket.

Kilder

Kulturdepartementet. St.meld. nr. 24 (2008–2009) *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-24-2008-2009-.html>

Miljøverndepartementet. Forskrift 26. juni 2009 nr. 864 om eiendomsregistrering (matrikkelforskriften), <http://www.lovdata.no/for/sf/md/md-20090626-0864.html>

Nasjonalbiblioteket, <http://www.nb.no>

Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn (stadnamnlova), <http://www.lovdata.no/all/hl-19900518-011.html>

Lov 17. juni 2005 nr. 101 om egedomsregistrering (matrikkellova), <http://www.lovdata.no/all/hl-20050617-101.html>

Ludvig Holbergs Skrifter, <http://gandalf.uib.no/Holberg>

Nytt om namn nr. 53/2010. Kunngjøring om avgjørelsene i Klagenemnda for stedsnavnsaker

ScanDiaSyn – Scandinavian Dialect Syntax, <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/nettverk/scandiasyn>

7 Rettskrivningsnormer og språkutvikling

De offisielle skriftspråksnormene og hvordan de blir fastsatt, gjennomført og vedlikeholdt, er en sentral del av språkpolitikken. En ny ordning for offisiell normering er på trappene. For nynorsk har det i 2010–2011 pågått utgreiingsarbeid om rettskrivningsendringer. Ordlistor og ordbøker er de viktige normkildene for offisiell normering. Språkutvikling skriftlig og muntlig må ses i sammenheng med normeringen. Kulturdepartementet tar sikte på å etablere «eit nytt behandlings- og vedtakssystem for nødvendig normvedlikehald og nynormering» i samråd med Språkrådet innen 2008 (*Mål og meining* kapittel 8.7). Språkrådets vedtekter åpner for at Språkrådet kan få tilsvarende fullmakter som Norsk språkråd hadde tidlegare.

Hva sier *Mål og meining*?

I *Mål og meining* gjør Kulturdepartementet opp status i rettskrivningssituasjonen generelt (kapittel 8.4) og gjør det klart at norsk rettskrivning er et offentlig ansvar (8.5.1.5). Videre omtales bokmålsreformen fra 2005, og det vises til omtale av situasjonen for nynorsk (9.2.1). Stortinget har sluttet seg til to hovedprinsipp for normeringen: selvstendig normering av bokmål og nynorsk utan tilnærming mellom dem og prinsippet om stabilitet i rettskrivningen (8.4.2.5). Kulturdepartementet tar sikte på å etablere «eit nytt behandlings- og vedtakssystem for nødvendig normvedlikehald og nynormering» i samråd med Språkrådet innen 2008 (8.7). Språkrådets vedtekter åpner for at Språkrådet kan få tilsvarende fullmakter som Norsk språkråd hadde tidlegare.

Prioriterte tiltak

Mål og meining har disse tiltakene på området (kapittel 8.7):

- få etablert et nytt behandlings- og vedtakssystem for nødvendig normvedlikehold og nynormering
- legge til rette et system for bedre og mer systematisk informasjon om gjeldende rettskrivnings- og skriveregler i det offentlige
- ta initiativ til å få endret feil i forskrift til opplæringsloven om rettsgrunnlaget for rettskrivningen
- følge opp godkjenningsordningen for ordlistor og ordbøker til skolebruk

Språknormering

Språkrådet kom med innspill til en nyordning i 2009, men foreløpig er ikke noe nytt behandlings- og vedtakssystem kommet på plass. Fagrådet for normering og språkoobservasjon i Språkrådet har dermed ikke noe direkte ansvar for normering, men det har gitt råd i saker innenfor sitt kompetanseområde og mandat, som spørsmål om husnormer i mediebedrifter, transkripsjonsregler og navnesaker, og har drøftet hvordan Språkrådet kan holde øye med språkutviklingen.

Rettskrivningen for bokmål

Den nye bokmålsrettskrivningen fra 2005 har ikke vakt nevneverdig debatt. Som departementet peker på, er det atskillig valgfrihet også i den nye normen, men nå utan sideformer (8.4.2.4). Tendensen til at mediebedrifter og andre velger ut et sett innanfor normen til eget bruk, er i alle fall ikke mindre tydelig enn før.

Ny gjennomgang av nynorskrettskrivningen

Departementet drøftet nynorsknormen i kapittel 9.2 i *Mål og mening*, og satte som et av de prioriterte tiltakene at det ville «gje Språkrådet klarsignal til å setja i gang arbeidet med å førebu ein revisjon av rettskrivningssystemet i nynorsk» (kapittel 9.4). Språkrådet fikk klarsignal høsten 2009 etter stortingsbehandlingen av språkmeldingen samme vår, og styret i Språkrådet vedtok et mandat for revisjon av nynorsknormen og oppnevnte en rettskrivningsnemnd ved årsskiftet 2009/2010. Arbeidet med revisjon av nynorskrettskrivningen pågikk i 2010 og fram til 1. april 2011.

Rettskrivningsnemnda har hatt sju medlemmer og en egen sekretær. Som forutsatt har arbeidet vært lagt opp som en åpen prosess der det var lagt til rette for kontakt med språkbrukerne og muligheter for dialog og påvirkning. Nemnda har hatt egne nettsider på www.sprakradet.no, der den har informert om arbeidet underveis og tatt opp noen vanskelige spørsmål. Språkrådet opprettet bloggen Nynorsk 2011, der det kom bortimot 500 innlegg og kommentarer, og nemnda fikk til sin egen e-postadresse 90 innlegg med synspunkter og innspill. Representanter for mange organisasjoner og brukergrupper har hatt egne møter med nemndlederen og sekretæren og lagt fram sine synspunkter, og lederen og andre har vært intervjuet i mange medier. Revisjonsarbeidet har i stor grad bygd på innstillingen Nynorskrettskrivinga fra 2002. For å skaffe mer kunnskap om skrifttradisjonen og faktisk språkbruk i dag brukte nemnda det nynorske tekstkorpuset ved Universitetet i Oslo (jf. punkt 2.1.3). Det ble også prøvd å skaffe data om upublisert språkbruk i form av eksamenstekster fra elever i den videregående skolen. Rettskrivningsnemnda ba Fylkesmannen i Hordaland om tillatelse til å se nynorske eksamenssvar fra eksamen våren 2010. Fylkesmannen kontaktet Utdanningsdirektoratet, som av slo søknaden.

I august 2010 ble det sendt ut varsel til aktuelle høringsinstanser om at et forslag til ny rettskrivning skulle komme på høring over nyttår. På høringslisten sto blant annet alle som var høringsinstanser til innstillingen til ny rettskrivning i 2002. Første punktet i mandatet var at det skulle bli «ei tydeleg, enkel og stram norm for nynorsk, utan sideformer». En hovedsak var dermed at det prinsipielle skillet mellom hoved- og sideformer faller bort for nynorsk slik det har gjort for bokmål. Fagrådet for normering og språkbobservasjon fulgte arbeidet tett som rådgivere for nemnda.

Ordbøker og ordlister med offisiell rettskrivning

Departementet gjør i punkt 8.4.4 i *Mål og mening* greie for rettsgrunnlaget for offisiell rettskrivning, blant annet for godkjenning av ordlister og ordbøker til skolebruk, som Språkrådet har ansvaret for ifølge opplæringsloven. I tilknytning til dette står tiltak nr. 10 (s. 194): «Departementet vil ta initiativ til å få endra ei misvisande føresegn i opplæringslova om rettsgrunnlaget for rettskrivinga». Dette er nå rettet opp, opplæringsloven ble endret på noen punkter fra 1.8.2010. Det gjelder blant annet § 9-4, «Lærebøker og andre læremiddel», med oppdatering av betegnelse for språknormene i bokmål og nynorsk. Kravet om å følge offisiell rettskrivning skal nå også gjelde digitale læremidler. Endringene i det andre leddet er slik: «Norske og samiske lærebøker og tilsvarende digitale læremiddel som blir brukte i skolen, skal vere i samsvar med offisiell rettskriving. Nynorskutgåvene skal følgje læreboknormalen. Med lærebøker er her meint ...». (Før sto det: «Norske lærebøker som blir brukte i skolen, skal vere i samsvar med læreboknormalen, slik denne er fastsett i forskrifter med heimel i lov 11. april 1980 nr. 5 om målbruk i offentleg teneste. Med lærebøker er her meint ...».) Endringen i det fjerde leddet er slik: «Ordlister og ordbøker til skolebruk skal godkjennast av Språkrådet.» (Før sto det: «Ordlister til skolebruk skal godkjennast av Norsk språkråd.»)

Tiltak nr. 11 (s. 194) gjelder også skoleordlister og -ordbøker: «Departementet vil følgja opp godkjenningsordninga for ordlister og ordbøker til skulebruk i samråd med Språkrådet og Kunnskapsdepartementet.» Denne godkjenningsordningen bygger på utdaterte regler for utforming av skoleordlister, jf. punkt 8.4.4.5, og disse reglene må fornyes i nær framtid. Språkrådet ser det ellers slik at kontroll av elektroniske ordlister til skolebruk skal gjøres på linje med papirordlister. Språkrådet hadde ingen ordlister eller ordbøker til godkjenning i 2010. Etter rettskrivningsendringene i 2005 (vesentlig for bokmål) har Språkrådet godkjent i alt 20 ordlister, 13 bokmåls- og 7 nynorskordlister.

Språkutvikling

Det er viktig med god kjennskap til aktuelle utviklingstrekk i det norske språksamfunnet, både skriftspråk og talespråk, jf. § 1 i vedtektene for Språkrådet. Talemålsutviklingen i senere tiår kan oppsummeres med nøkkelordene standardisering, regionalisering og urbanisering (*Språkstatus 2010* s. 21). Sentrale trekk ellers er bl.a. endringene i talemål og talestil i det offentlige rom til en mer uformell språktone (*Mål og mening* punkt 8.2.2.3). Språkbruk i de ulike etermediene og nettmediene er trolig en motor i språkutviklingen på flere plan. Det diskuteres ofte om sosiale medier påvirker språkkompetansen i negativ retning, eller om en heller skal se det som en åpning for flere funksjoner i språkbruken. Viktig for Språkrådet blir det også å registrere hvordan den offentlige normeringen fungerer, blant annet hvordan valgfriheten i rettskrivningen blir utnyttet. Et pågående forskningsprosjekt har foreløpig kommet til at norvageringsvedtakene for en del engelske importord (f.eks. *finisj/finish* og *streit/straight*) har hatt nokså dårlig gjennomslag i avisene siden de kom for femten år siden (Andersen 2011).

Kilder

- Andersen, Gisle 2011. «Finisj eller finish? – Norvagering femten år etter normeringsvedtaket». *Språknytt* 1/2011, <http://www.sprakradet.no/nb-no/Toppmeny/Publikasjoner/Spraaknytt/Spraknytt-12011/finisj-eller-finish>
- Språkrådet 2010. *Språkstatus 2010*, <http://www.sprakradet.no/upload/Sprakstatus%202010.pdf>
- Språkrådet 2011. «Ny rettskriving for 2000-talet. Innstilling til ny rettskriving for det nynorske skriftmålet», <http://www.sprakradet.no/nb-no/Toppmeny/Aktuelt/nynorsknorm/Innstilling>

8 Språkrøkt

Det er lite ny kunnskap om kvaliteten på språket i mediene og om den språkrøkten som drives i privat sektor. Som før kommer det klager på dårlig språk i NRK og andre medier, og det kan være behov for å kartlegge dette feltet bedre samt kartlegge hvilke behov språkrøkten har. Situasjonen er alt i alt neppe alarmerende, og Språkrådets rådgivningstjeneste svarer på stadig flere henvendelser, særlig per e-post. Men få av de tiltakene som er ført opp innenfor denne teigen i *Mål og mening*, er ennå realisert eller fulgt opp.

Hva sier *Mål og mening*?

Mål og mening definerer ikke hva *språkrøkt* er, men sier at et godt og velfungerende språk omfatter mye mer enn korrekt rettskrivning, og at en kan drive språkrøkt både for muntlig og skriftlig språk. Meldingen omtaler på dette punktet først og fremst språkrøkt i det private, der den sier at det ikke er opplagt om og i tilfelle hvordan en offentlig språkpolitikk kan påvirke eller legge til rette for formålstjenlig språkdyrking, siden dette er domener det offentlige ikke har direkte styring med. Det er ellers avisspråk, lærebokspråk og språk i film- og fjernsynsteksting og i mediene generelt som omtales nærmere i *Mål og mening*. Allment er vurderingen at det finnes områder der tilstanden ikke er så god som en skulle ønske.

Prioriterte tiltak

Fem av de atten tiltakene for språkdyrking gjelder språkrøkt (her nummerert etter språkmeldingen):

- 1 Departementet vil legge forholdene til rette for nødvendig språkdyrking og språkrøkt for å sikre det kvalitative grunnlaget for norsk språk.
- 2 Departementet vil i samråd med Språkrådet vurdere tiltak for bedre språklig kvalitet i nettaviser og andre nye publikasjonsformer.
- 9 Departementet vil legge til rette et system for bedre og mer systematisk informasjon om gjeldende rettskrivnings- og skriveregler i det offentlige.
- 13 Departementet vil i samråd med Kunnskapsdepartementet følge opp resultatet av en pågående gjennomgåelse av kvaliteten på språket i lærebøker.
- 14 Departementet vil vurdere hvordan en bedre enn i dag kan sikre språklig kvalitet i film- og fjernsynsteksting.

Avispråket

Når det gjelder avisene, er det ingen nye undersøkelser av kvaliteten på språket ut over dem som er omtalt i *Mål og mening* og i *Språkstatus 2010*. Språkrådet får en del henvendelser fra folk som klager over kvaliteten på avispråket. Antall slike henvendelser virker stabilt.

Språklig kvalitet i lærebøker

Språkrådet har ikke hatt kapasitet til å gå videre med undersøkelser av kvaliteten på lærebokspråket, og det har derfor heller ikke vært mulig å følge opp det prioriterte tiltak nr. 13. Men i et brev til Utdanningsdirektoratet i mai tok Språkrådet opp den språklige kvaliteten i et norskverk for grunnskolen, etter at en skoleklasse med nynorsk som hovedmål hadde funnet rundt 70 feil i verket. I svaret viste Utdanningsdirektoratet til at det ikke lenger finnes noen godkjenningsordning for lærebøker, og at det er skoleeieren som velger hvilke bøker som skal brukes.

NRK og andre etermedier

Heller ikke når det gjelder kvaliteten på språket i NRK, har vi nye undersøkelser. Også her får Språkrådet inn en del klager, som først og fremst gjelder muntlig språk i NRK, og klagerne blir vist videre til NRKs egne språkkonsulenter. Klager på muntlig språk i NRK kan ha sammenheng med manglende kjennskap til NRKs språkregler og det skillet som der trekkes mellom normert tale og dialektbruk. Om dette sier for øvrig *Mål og mening* at NRK må ha et gjennomtenkt syn på forholdet mellom standardspråk og dialekt.

Når det gjelder kvaliteten på språket i andre medier, har vi ikke nye opplysninger. Heller ikke har Språkrådet i samråd med Kulturdepartementet vurdert tiltak for å bedre den språklige kvaliteten i nettaviser og andre nye publikasjonsformer (prioritert tiltak nr. 2).

Fjernsynsteksting

Det er i 2010 ikke gjort nye undersøkelser av den språklige kvaliteten på fjernsynstekstingen i Norge. Teksteavdelingen i NRK henvender seg jevnlig til Språkrådet og ber om råd i konkrete saker, men ut over dette har ikke Språkrådet hatt kontakt med de norske fjernsynstekstene.

Det prioriterte tiltak nr. 14 i *Mål og mening* er ikke fulgt opp i 2010.

Språkrådets rådgivning til publikum

Språkrådets rådgivningstjeneste er ikke omtalt i underkapittelet om språkrøkt i *Mål og mening*. Men i vedtektene for Språkrådet står det i § 1 at «Språkrådet skal driva utoverretta informasjonsverksemd og i rimeleg omfang gi råd og rettleiing til alle som vender seg dit med språklege spørsmål» (Språkrådet 2006). Språklig rådgivning er dermed ikke bare en viktig del av arbeidet i Språkrådet helt allment, men også en del av selve infrastrukturen for språkrøkten i Norge ved at Språkrådet gir råd om både norsk generelt, terminologi og fagspråk og språkbruk i staten.

Årlig kommer det inn over 10 000 spørsmål på telefon og e-post. Spørsmålene deler seg i ulike tematiske kategorier: Om lag 30 prosent av spørsmålene handler om skrivemåte, bøyning og praktiske skrivereregler, 30 prosent om ordvalg og formuleringer, 10 prosent om etymologi, 10 prosent om terminologi og de resterende prosentene om andre emner. Oversikten gjelder bare skriftlige spørsmål og er utarbeidet på bakgrunn av rundt 4000 e-poster (Simonsen 2009).

Språkrådet har nå utviklet et databaseprogram for utlegging av større mengder spørsmål med svar på nettsidene, men er ikke kommet i gang med redigering og publisering i 2010. For øvrig hadde nettsidene rundt 930 000 besøk i 2010, mot 750 000 i 2009. En gjennomsnittlig besøkter var inne på tre nettsider og ble værende i tre minutter. De mest populære sidene inneholder ordbøker, råd om rettskrivning, nynorskurs og svar på språkspørsmål.

Arbeidet med bedre og mer systematisk informasjon om gjeldende rettskrivnings- og skrivereregler i det offentlige – det prioriterte tiltak nr. 9 – er ennå ikke kommet i gang og avhenger i første omgang av et nytt behandlings- og vedtakssystem for nødvendig normvedlikehold og nynormering (jf. *Mål og mening* s. 194, punkt 8–9).

I tillegg til Språkrådet er det flere andre aktører som gir råd om språk, og det drives språkrøkt i mange forlag, redaksjoner, bedrifter osv. Blant annet har det utviklet seg en egen språkrådgivningsbransje som tilbyr sine tjenester til forlag og andre. Dermed øker også behovet for nettbasert informasjon og rådgivning om riktig språk.

Det prioriterte tiltak nr. 2 i *Mål og mening* er ikke fulgt opp i 2011.

Kilder

Simonsen, Dag F. 2010. «Å rette i tekster på vegne av språket. Utfordringer for språkrøkten i Norge i dag». *Språk i Norden* 2010

Språkrådet 2006. «Vedtekter for Språkrådet. Fastsette av Kultur- og kyrkjedepartementet 25. april 2006», <http://www.sprakradet.no/nb-no/Toppmeny/Om-oss/Vedtekter-for-Sprakradet>

Språkrådet 2010. *Språkstatus 2010*, <http://www.sprakradet.no/upload/Sprakstatus%202010.pdf>

9 Språkbruk i staten

Stadig flere statlige nettsteder oppfyller kravene i målloven, og stadig flere statlige skjemaer blir tilgjengelige på begge målformer. Men halvparten av nynorsk kommunene får sjelden eller aldri skriv fra staten på nynorsk. Interessen for klarspråk er blitt merkbart større i staten de siste årene, og stadig flere statsorganer setter i gang tiltak for å forbedre språket i tekster til publikum. Viktige styringsdokumenter legger føringer for språket i staten. Det heter at språket skal være korrekt og forståelig, og at målbruksreglene skal etterleves.

Hva sier *Mål og mening*?

Ifølge *Mål og mening* har den statlige språktjenesten et todelt formål: generelt å fremme godt språk i staten, og spesielt å bidra til en god og korrekt nynorsk. Meldingen slår fast at de språklige utfordringene i staten er størst på nynorsksiden.

Prioriterte tiltak

Mål og mening har disse prioriterte tiltakene på feltet:

- ta initiativ til å etablere en standard for språklig kvalitet i staten
- ta initiativ til å etablere et system for språklig internkontroll i staten
- ta initiativ til å etablere et nettverk av interne språkkontakter og eksterne språkkonsulenter i staten
- ta initiativ til å etablere et system for språklig kvalitet i lover og forskrifter

Språkpolitiske hovedmål og statlige styringsdokumenter

De to språkpolitiske hovedmålene i statlig forvaltning er formulert i flere statlige styringsdokumenter og i lov om målbruk i offentlig teneste. I lov om målbruk i offentlig teneste heter det at statsansatte som har skriftlig utforming som en del av tjenesten, plikter å bruke «bokmål og nynorsk etter dei reglane som til kvar tid gjeld for målbruken i statstenesta». Denne bestemmelsen sikter i første rekke til reglene om fordeling av bokmål og nynorsk, men av ordlyden går det også fram at det er bokmål og nynorsk i tråd med offisiell rettskrivning det er tale om (*Mål og mening* s. 175). Statsorganene skal bruke begge målformer i skriftlig informasjon. Det skal legges spesielt til rette for at nynorsk blir mer reelt likestilt med bokmål, og for at det offentlige skal legge vekt på å føre et korrekt og forståelig språk.

I *Mål og mening* understrekes det at «Det offentlege har eit særleg ansvar for å stå fram som eit godt føredøme når det gjeld å bruka eit godt og klart språk» (s. 186). I den statlige kommunikasjonspolitikken (vedtatt i 2009) heter det: «Staten skal bruke et klart språk som skal kunne forstås av alle aktuelle målgrupper. [...] Språket i statlige tekster skal være korrekt, og statsansatte skal følge gjeldende regler for rettskrivning og målbruk.»

Statsorganene har altså en lovpålagt plikt til å følge reglene for målbruk. Resultatene på dette området kan måles fordi statsorganene hvert år må rapportere til Språkrådet om oppfølging av kravene i lov om målbruk i offentlig teneste. Når det gjelder språkføring og rettskrivning, har ikke statsorganene noen tilsvarende rapporteringsplikt. Se ellers omtale av fagspråk i offentlige dokumenter i kapittel 1.

Kvaliteten på språket i staten

Standard for språklig kvalitet

I *Mål og mening* tar Kulturdepartementet til orde for etablering av en standard for språklig kvalitet i staten (*Mål og mening* s. 192). Den må bygge på tre forutsetninger:

- 1 Språket må være godt og forståelig og tilpasset formål og målgruppe.
- 2 Språket må være korrekt, dvs. i samsvar med offisielle rettskrivnings- og skriveregler.
- 3 Alle de lovhjemlede målbruksreglene må etterleves.

Disse forutsetningene er allerede innebygd i den nye statlige kommunikasjonspolitikken (2009), som Språkrådet kom med innspill til. I dokumentet Plattform for ledelse i staten (FAD 2008) heter det: «Ledere i staten sørger for at kontakt med innbyggere og brukere bygger på åpenhet, dialog og klart språk.»

Dessuten finnes det vedtatte skriveregler og flere språkplakater («Målvett», «Å skrive er å omgås andre», «Klarspråkplakaten», Vinjes «De ti språkvettreglene»). Videre finnes det gode verktøy (nettsteder, håndbøker) som statsansatte kan bruke i skrivearbeidet. Utfordringen er å gjøre retningslinjene og hjelpemidlene kjent og få statsansatte til å ta dem i bruk.

System for språklig internkontroll

I *Mål og mening* heter det at Kulturdepartementet vil ta initiativ til å etablere et system for språklig internkontroll i staten (*Mål og mening* s. 192 og 194). Det finnes ennå ikke noe slikt system, og statsorganene har ikke faste språkansvarlige som kunne ha tatt seg av et slikt arbeid.

Språklig kvalitet i lover og forskrifter

I *Mål og mening* tar Kulturdepartementet til orde for etablering av et system for språklig kvalitet i lover og forskrifter (*Mål og mening* s. 193 og 194).

I Sverige skal lovtekster tilfredsstillende samme krav til lesbarhet som andre typer tekster: De skal være oversiktlige, lette å finne fram i og ha en formålstjenlig disposisjon, og de skal skrives på et klart og lettfattelig språk. Granskningskansliet har ansvaret for juridisk og språklig kvalitetskontroll av lovtekster fra alle departementer. I Norge har vi ikke noe som tilsvarer den ordningen som finnes i Sverige. Men språket i lover og forskrifter er et tema som FAD ønsker å legge spesiell vekt på i prosjektet «Klart språk i staten» (se egen omtale) i perioden 2011–2012. I 2010 har Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet, Justisdepartementet og Språkrådet hatt møter for å diskutere et mulig samarbeid om språklig kvalitetssikring av lover og forskrifter.

Undersøkelser

I 2010 er det ikke gjort noen sentrale undersøkelser av kvaliteten på språket i det offentlige, men det er gjort to undersøkelser som forteller noe om språkarbeid og språkholdninger i statsorganene. Den ene undersøkelsen er gjennomført av Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi), og her er språk bare ett av mange temaer. Den andre er gjennomført av Fylkesmannen i Finnmark (med hjelp fra Difi), og den kartlegger språkholdninger blant de ansatte ved embetet. I tillegg har Språkrådet, Landssamanslutninga av nynorsk kommunar (LNK) og Nynorsk kultursentrum gjort en undersøkelse om målbruk i nynorsk kommuner. Noen funn fra undersøkelsene er omtalt nedenfor.

Difis undersøkelse

Difis undersøkelse har tittelen «Brukerretting og brukervedvirkning. Kartlegging i sentralforvaltningen 2010». Kartleggingen er basert på intervjuer i åtte statlige virksomheter og en spørreundersøkelse der 79 av 109 statlige virksomheter deltok (deltakerprosent 72). Et av spørsmålene i spørreundersøkelsen gjaldt språktiltak.

I undersøkelsen kom det fram at 61 av 79 virksomheter de siste tre årene hadde gjort noe for å forbedre språket i tekster til publikum. I oppsummeringen av undersøkelsen anbefaler Difi blant annet at virksomhetene bør ha rutiner for å sikre språket i tekstene sine, at de bør gjennomføre

brugerundersøkelser, og at de må stille krav til medarbeiderne om å bruke et klart og forståelig språk i møtet med brukerne og innbyggerne («Brukerretting og brukermedvirkning. Kartlegging i sentralforvaltningen 2010», Difi-rapport 2010:12, s. 3).

Språkundersøkelse hos Fylkesmannen i Finnmark

Denne undersøkelsen ble gjennomført blant de ansatte hos Fylkesmannen i Finnmark, som grunnlag for et skreddersydd klarspråkskurs for nyansatte. Formålet med undersøkelsen var å kartlegge de ansattes holdninger, ønsker og behov.

Svarprosenten var lav, bare 55. I kommentarene var det flere som hevdet at det er vanskelig å kombinere faglig korrekthet og klart språk, men 80 prosent av dem som svarte, mener at klarspraksarbeid er nødvendig.

Undersøkelse om målbruk i nynorskkommuner

Ved årsskiftet 2010/2011 gjennomførte Språkrådet, Landssamanslutninga av nynorskkommunar og Nynorsk kultursentrum en undersøkelse om målbruk i nynorskkommuner (Språkrådet 2011). Resultatene fra undersøkelsen viste at kommunene i svært mange tilfeller ikke får oppfylt språkravene sine. Resultatene er nærmere beskrevet under punktet «Særlig om nynorsk forvaltningsspråk».

Observasjoner

Interessen for språkarbeid er blitt merkbart større i staten de siste årene. Stadig flere statsorganer setter i gang tiltak for å forbedre språket i tekster til publikum. Mange av disse tiltakene gjennomføres innenfor rammene av prosjektet «Klart språk i staten» (se egen omtale). Kombinasjonen av overordnede føringer (den statlige kommunikasjonspolitikken) og tilpassede prosesser (anbefalinger, løsningsforslag og verktøy, sammen med konkret arbeid i de enkelte virksomhetene) later til å ha en god effekt.

Etter det Språkrådet har observert, trenger mange ansatte i staten først og fremst hjelp til å gjøre språket klart og brukertilpasset. Erfaringen er at mange også trenger en mer grunnleggende opplæring i administrativ nynorsk.

Særlig om nynorsk forvaltningsspråk

Oppfølging av reglene i målloven

Kulturdepartementet fører tilsyn med målloven på departementsnivå. Fordelingen av målformene i stortingsproposisjoner og meldinger er omtalt i kapittelet «Terminologi og fagspråk».

Språkrådet fører tilsyn med i hvilken grad sentrale statsorganer under departementsnivå oppfyller kravene i lov om målbruk i offentlig teneste. Tilsynsarbeidet består hovedsakelig i å følge opp målloven § 8 og forskriften (§ 8). Innholdet i disse kan i korthet sammenfattes slik: Papirtilfang og nettsider skal inneholde minst 25 prosent av hver av målformene, mens alle skjemaer skal foreligge på både bokmål og nynorsk. Totalt 125 av rundt 160 statsorganer leverte rapport for 2009, mot 138 i 2008.

Resultatene fra rapporteringsåret 2009 viser at mange av de positive tendensene fra 2008 fortsetter. Stadig flere statsorganer oppfyller kravet om veksling mellom målformene på nettsider: For 2009 var tallet 26, mot 17 i 2008. 56 prosent av de innrapporterte skjemaene forelå på begge målformer i 2009, mot 53 prosent i 2008. Andelen skjemaer på nynorsk har steget jevnt de siste årene. I papirtilfang holder tallene seg mer uforandret: I 2009 oppfylte 37 statsorganer vekslingskravet i papirtilfang 1–10 sider, mot 41 i 2008. For papirtilfang over ti sider oppfylte 31 av statsorganene målloven i 2009, det samme tallet som året før. I tilbakemeldingene på rapportene legger Språkrådet mer vekt på en god fordeling på nettsidene enn i papirtilfanget. Dette kan være en av forklaringene på den varierende framgangen.

Selv om det er flere positive tendenser, er det ennå svært langt igjen til målet i St.meld. nr. 7 (2005–2006), der det heter at statsorganene skal oppfylle kravene i målloven innen 2008.

Språkrådet får også stadig flere klagesaker. I 2010 behandlet Språkrådet 141 klagesaker, mot 88 i 2009, og klagerne er hovedsakelig privatpersoner. Klagene gjelder ikke bare personlige opplevelser, som manglende skjemaer/skriv i rett målform, men også observasjoner av brudd på målloven, i for eksempel annonser i lokale eller regionale aviser. Språkrådet mener det er positivt at det kommer inn så mange klagesaker, særlig siden de bidrar til oppfølging av målloven hos blant annet regionale statsorganer, som ellers ikke faller inn under tilsynsarbeidet. I de aller fleste sakene får klageren medhold. Dette styrker inntrykket av at det forekommer mange brudd på målloven som Språkrådet aldri får vite om.

Kommuneundersøkelsen

Ved årsskiftet 2010/2011 gjennomførte Språkrådet, Landssamanslutninga av nynorskkommunar og Nynorsk kultursentrum en undersøkelse for å kartlegge ulike språklige forhold i nynorskkommunene. Undersøkelsen ble sendt ut til de 114 kommunene som har vedtak om nynorsk målform, og 11 nøytrale kommuner der nynorsk er et sentralt bruksspråk. Formålet var blant annet å undersøke om kommuner som har vedtak om nynorsk målform etter § 5 i målloven, får alle skriv og e-poster fra statsorganer på nynorsk, slik loven krever. I tillegg ble kommunene blant annet spurt om hvilke tiltak de selv gjennomfører for å styrke nynorsk som bruksspråk i kommunen, hvilket samsvar det er mellom målvedtak og administrasjonsspråk, og hvilke krav som stilles om at administrasjonsspråket blir praktisert blant ansatte i kommunen. Selve undersøkelsen ble gjennomført elektronisk. Den totale svarprosenten var 72, men en god del lavere på en del av spørsmålene.

Blant de viktigste funnene i undersøkelsen er at 44 prosent av nynorskkommunene «aldri eller sjelden» får skriv fra staten på nynorsk. For e-poster er tallet 66 prosent. På spørsmål om hvilke statsorganer som oftest skriver på nynorsk, svarer 54 prosent lokale statsorganer, 53 prosent regionale og 10 prosent sentrale. For undersøkelsen som helhet er det verdt å merke seg at noen av kommunene som har vedtak om nynorsk målform, selv oppga at de er språklig nøytrale. Dette kan tyde på at kunnskapen om hva et målvedtak faktisk innebærer, er svak i en del av kommunene.

Blant andre funn i undersøkelsen kan nevnes at 19 prosent svarer at de har «språkpolitiske tiltak som en del av planverket i kommunen», mens 81 prosent ikke har det. 57 prosent av kommunene som har vedtak om nynorsk målform, driver språkstimulering i samsvar med det som er opplæringsmålet i kommunen. 8 prosent svarer at de ikke gjør det. Blant kommunene som har vedtak om nynorsk målform, svarer 41 prosent at voksne innvandrere får norskopplæring på bokmål, mens 39 prosent opplyser at de får den på nynorsk, og 11 prosent svarer «varierende».

Hovedfunnene i kommuneundersøkelsen forsterker inntrykket av at kunnskapen om kravene målloven stiller, er svak i store deler av statsforvaltningen, noe som kom fram blant annet i undersøkelsen Språket hos fylkesmennene (Opinion 2009).

Kommuneundersøkelsen ble noe omtalt i rikspresen, blant annet i NRK (både radio og fjernsyn), i tillegg til en rekke lokale og regionale aviser.

Klarspråk

Etter mønster fra Sverige er begrepet klarspråk nå i ferd med å bli innarbeidet også i Norge. Men inntil 2006 ble det ikke gjort noe samordnet, systematisk klarspråksarbeid. I *Mål og mening* påpeker Kulturdepartementet behovet for et planfast og målrettet arbeid med språket i det offentlige. Et slikt klarspråksarbeid er nå sikret ved at Språkrådet har etablert en språktjeneste for statsorganer, og ved prosjektet «Klart språk i staten».

Språktjenesten for statsorganer

Språktjenesten for statsorganer ble opprettet i 2005, etter vedtak i Stortinget. Tjenesten er en del av Språkrådet og har i dag fem rådgivere i full stilling. Språktjenesten har fått et særlig ansvar for å drive klarspråksarbeid i staten (*Mål og mening* s. 188). Formålet med språktjenesten er todelt, jf. St.meld. nr. 7 (2005–2006) *Målbruk i offentlig teneste* (s. 32): Tjenesten skal fremme godt språk i staten (både bokmål og nynorsk), og den skal fremme språklig likestilling.

Utviklingen målt i antall kurs

I 2010 holdt språktjenesten 28 klarspråkskurs og -innlegg (som er målformsnøytrale) og fire nynorskkurs for i alt 36 statsorganer. I tillegg kommer gjennomgang av språket i dokumenter og annen rådgivning. Til sammenligning holdt språktjenesten 19 klarspråkskurs i 2009 og 17 i 2008, så etterspørselen etter klarspråkskurs er stadig økende. Etterspørselen etter nynorskkurs varierer, med en liten nedgang i 2010. En grunn til nedgangen er at flere nynorskkurs er blitt utsatt eller avlyst av oppdragsgiverne. En annen grunn kan være at språktjenesten ser at færre og grundige nynorskkurs har bedre effekt enn mange overfladiske kurs, og derfor oppmuntrer statsorganene til å inngå et grundigere og mer forpliktende samarbeid om å heve kompetansen i nynorsk.

Utviklingen målt i antall nye statsorganer som benytter seg av språktjenestens tilbud

I 2010 utførte språktjenesten oppdrag for 22 nye statsorganer, av i alt 36. Til sammenligning utførte språktjenesten i 2009 oppdrag for 25 nye statsorganer, av i alt 33. I 2008 var antallet for nye statsorganer 16, av i alt 18, men da var ikke språktjenestens tilbud like godt kjent som i dag. Når tallene for 2011 foreligger, vil en kanskje se en tendens til at språktjenesten stadig får flere «faste kunder», mens den har jevnt tilsig av «nye kunder». Tallene fra 2008, 2009 og 2010 viser for øvrig at antallet henvendelser og oppdrag øker jevnt.

Tabell 9: Språktjenesten for statsorganer – henvendelser og oppdrag

	2008	2009	2010
Oppdrag for nye statsorganer	16	25	22
Oppdrag for «gamle kunder»	2	8	14
Oppdrag i alt (kurs og annet)	18	33	36

Prosjektet «Klart språk i staten»

Prosjektet «Klart språk i staten», som ble startet i 2008, er et samarbeid mellom Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD), Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) og Språkrådet. FAD finansierer prosjektet. Språkrådet har det språkfaglige ansvaret, mens Difi har ansvar for administrasjon, kommunikasjon og ledelse. Prosjektet var opprinnelig treårig, men er nå utvidet med to nye år til og med 2012.

Innenfor prosjektet arrangerte Difi i 2010 to nynorskkurs med til sammen 38 deltakere og ni generelle klarspråkskurs med til sammen 187 deltakere. Kurset «Å lede et klarspråksprosjekt» ble holdt to ganger og samlet 36 deltakere. Kurset «Klarspråk for ledere» samlet 29 deltakere. Etterspørselen etter kurs er økende. Difis kurs går parallelt med og uavhengig av språktjenestens kurs.

Klarspråksprisen later til å ha blitt en viktig motivasjonsfaktor i statsorganenes språkarbeid. Prisen er delt ut to ganger. I 2010 ble åtte kandidater nominert, og prisen gikk til Utlendingsdirektoratet.

Statsorganer kan søke om faglig rådgivning, klarspråkskurs på arbeidsplassen og/eller økonomisk støtte til språkarbeid gjennom støtteordningen fra «Klart språk i staten». Målet med ordningen er å bidra til at statsorganer starter egne språkforbedringsprosjekter eller styrker allerede igangsatte prosjekter. Samtidig er støtteordningen forpliktende, idet statsorganene må begrunne søknaden, planlegge arbeidet sitt og sørge for at språkarbeidet har forankring i ledelsen. Alle støttemottakere må rapportere om hvordan de har brukt støtten, og de må dele erfaringene og produktene sine med andre. Samlet for 2009 og 2010 ble det delt ut nærmere 4 millioner kroner til ulike språkprosjekter i staten.

I 2010 fikk 28 statsorganer støtte til ulike språktiltak under denne støtteordningen. Støtten har blant annet gått til å holde nynorskkurs og klarspråkskurs på arbeidsplassen, utarbeide språklige retningslinjer, gjennomføre spørreundersøkelser og kartlegge språkbruken i brev og skjemaer.

Effekten av prosjektet

Språktiltakene innenfor prosjektet «Klart språk i staten» gir konkrete resultater i form av blant annet språklige retningslinjer og bedre standardbrev. Gjennom nettstedet www.klarsprak.no blir nyttig informasjon og materiell delt, gjenbrukt og tilpasset. Nettstedet gir dermed hjelp til selvhjelp. Det fungerer også som en møteplass for statsansatte som driver med språkarbeid, og som kan dra nytte av hverandres erfaringer og arbeid.

Foreløpig vet vi lite om effekten av statsorganenes språktiltak. Likevel er det liten tvil om at prosjektet «Klart språk i staten» har skapt oppmerksomhet rundt språket i det offentlige, bidratt til økt bevissthet og gitt inspirasjon til å sette i gang tiltak for å forbedre språket. Bare gjennom støtteordningen har 41 statsorganer satt i gang språkforbedringstiltak.

Noen statsorganer har målt effekten av språkarbeidet sitt. Blant annet melder Helseøkonomiforvaltningen (HELFO) i 2010 at flere ledere anser språkarbeidet som en av de viktigste grunnene til at det har blitt færre klagesaker de siste årene (Språkrådet 2010, s. 91).

Lånekassen har jobbet systematisk med klarspråksarbeid i en årrekke, de siste to årene med støtte fra prosjektet. De kan blant annet vise til at antall telefonhenvendelser er gått ned fra 1,5 millioner i 2005 til under 500 000 i 2010 (Språkrådet 2010, s. 50 og Bjartvik 2011). En annen effekt av språkarbeidet er at Lånekassen har fått bedre omdømme. Blant annet kom de godt ut i innbyggerundersøkelsen (Difi 2010b) og i Apelands omdømmeundersøkelse (Apeland Reputation Institute 2010).

Nye kommunikasjonsformer og økt automatisering og selvbetjening har vært medvirkende årsaker til disse resultatene, men Lånekassen mener selv at språket har vært en vesentlig faktor (jf. Bjartvik 2011).

Læringsressurser for statsorganene

Etter at språktjenesten ble opprettet, har statsansatte fått flere tilbud om verktøy i skrivearbeidet. I 2010 har rådgiverne i språktjenesten skrevet bøkene *Klarspråk i praksis. Håndbok i godt forvaltningsspråk* (med skriveråd og eksempler; Senje ofl. red. 2010) og *Klar, men aldri ferdig. En praktisk veileder i klarspråksarbeid* (Kvarenes ofl. red. 2010). Språktjenesten gir for øvrig ut bladet *Statsspråk* og har laget flere andre publikasjoner for statsansatte. I tillegg er råd og hjelpemidler lagt ut på Språkrådets nettsted og www.klarsprak.no.

Kilder

Apeland Reputation Institute 2010. «Resultater RepTrak Offentlig 2010. Omdømmet til 50 norske offentlige virksomheter», <http://www.apeland.no/filer/RepTrak-Offentlig-2010-resultater.pdf>

Bjartvik, Geir Ole 2011. «Sparte på enklere språk». *Vårt land* 1.4.2011, s. 8–9

Difi 2010a = Direktoratet for forvaltning og IKT 2010. *Brukerretting og brukervedvirkning. Kartlegging i sentralforvaltningen 2010*. Difi-rapport 2010:12,

<http://www.difi.no/filearchive/difirapport-2010-12-brukerretting-og-brukervedvirkning.pdf>

Difi 2010b = Direktoratet for forvaltning og IKT 2010. «Innbyggerundersøkelsen»,

<http://www.difi.no/organisering/brukerretting/innbyggerundersokelsen>

FAD 2008 = Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet 2008. *Plattform for ledelse i staten*, http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/rapporter_planer/planer/2008/plattform-for-ledelse-i-staten.html?id=526203

FAD 2009 = Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet 2009. *Statens kommunikasjonspolitikk*, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/lover-og-regler/retningslinjer/2009/statens-kommunikasjonspolitik.html?id=582088>

Lov 11. april 1980 nr. 5 om målbruk i offentlig teneste (målbrukslova), <http://www.lovdatabasen.no/all/hl-19800411-005.html>

Kulturdepartementet. St.meld. nr. 7 (2005–2006) *Målbruk i offentlig teneste*,

<http://www.regjeringen.no/nn/dep/kud/dokument/proposisjonar-og-meldingar/stortingsmeldingar/20052006/stmeld-nr-7-2005-2006-.html?id=199792>

Kvarenes, Margrethe ofl. red. 2010. *Klar, men aldri ferdig. En praktisk veileder i klarspråksarbeid*,

[http://www.sprakrad.no/upload/Klarspr%c3%a5k/Dokumenter/Klar,%20men%20aldri%20ferdig%20\(2.%20opplag\).pdf](http://www.sprakrad.no/upload/Klarspr%c3%a5k/Dokumenter/Klar,%20men%20aldri%20ferdig%20(2.%20opplag).pdf)

Senje, Aud Anna ofl. red. 2010. *Klarspråk i praksis. Håndbok i godt forvaltningsspråk.*

Kunnskapsforlaget, <http://www.sprakradet.no/nb-no/Toppmeny/Aktuelt/Ny-bok-Klarsprak-i-praksis>

Språkrådet 2011. *Undersøking om målbruken i nynorskkommunar – rapport [frå] Språkrådet, Landssamanslutninga av nynorskkommunar, Nynorsk kultursentrum 17. mars 2011,*

<http://www.sprakradet.no/upload/Rapport%20fr%c3%a5%20kommuneunders%c3%b8kinga.pdf>

Språkundørsøkelse hos Fylkesmannen i Finnmark 2010 (ikke tilgjengelig på nett)

Svensk författningssamling (SFS) 2009. «Språklag (2009:600)»,

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2009:600>

10 Nynorsk

Bevilgningene til særskilte nynorskinstitusjoner økte noe fra 2010 til 2011.

Vinjefondet for nynorsk journalistikk er opprettet og hadde sin første utlysning høsten 2010. En vet lite om nynorskens kår i privat sektor, og også i det offentlige er nynorsk under press. Det er uvisst i hvilken grad nynorsk språk og kultur når ut til barn og unge, og det finnes ikke grunnlag for å konkludere om Den kulturelle skolesekken når sine språkpolitiske mål. Statsorganer følger i liten grad opp målvedtak i kommunene. Tilbakegangen for nynorsk som opplæringsmål fortsetter.

Hva sier *Mål og mening*?

Mål og mening slår fast at nynorsk og bokmål er formelt likestilte skriftspråk, men at nynorsk i praksis likevel er et språk som er så godt som fraværende på flere viktige samfunnssektorer: i næringslivet, reklame, teknologiutvikling og riksdekkende aviser. Formelle mekanismer sikrer bruk av nynorsk i opplæring og utdanning, i nasjonale allmenkringkastingskanaler, i lover og forskrifter og i offentlig politikk og administrasjon. Meldingen peker på at det er behov for et mer helhjertet og systematisk arbeid for å styrke nynorsk språk og den nynorske skriftkulturen på bred basis.

Prioriterte tiltak

Mål og mening lister opp 14 tiltak på feltet:

- alltid vurdere nynorsk eksplisitt når spørsmål som angår norsk språk, blir tematisert
- fremme positive verdier ved den språkdelte norske kulturen og motvirke negative holdninger til nynorsk
- identifisere og gjennomføre tiltak som kan være med og synliggjøre og fremme nynorsk språk og kultur
- profilere nynorsk språk og kultur blant barn og unge, og ha en nynorskprofil for generelle tiltak og ordninger rettet mot barn og unge, for eksempel innen Den kulturelle skolesekken
- gi nynorskinstitusjonene gode rammevilkår
- opprette et eget fond, Vinjefondet, for å styrke nynorsk journalistikk
- sikre det økonomiske grunnlaget for produksjon og publisering av nynorsk kvalitetsinnhold på Internett
- forvente at riksdekkende aviser i større grad gir mulighet til å bruke nynorsk på redaksjonell plass
- intensivere innsatsen for at statsorganer oppfyller kvotekravet om minst 25 prosent nynorsk, også i alle statlige hjemmesider på Internett
- sørge for at alle organer som kommer inn under målloven, har en oppdatert språklig kompetanseplan som sikrer fullgod nynorskkompetanse
- bidra til tiltaksplanen for nynorsk i opplæringen som er varslet i språkopplæringsmeldingen fra Kunnskapsdepartementet
- sette i gang arbeidet med en revisjon av rettskrivningssystemet i nynorsk
- vurdere rammen av et nytt behandlings- og vedtakssystem for nynormering og normvedlikehold
- kartlegge nynorskbruken i kommunesektoren sammen med Kommunal- og regionaldepartementet

I 2010 er statusen til nynorsk ikke vesentlig endret fra tilstanden som er beskrevet i *Mål og mening*. Nynorsk står særlig svakt innen privat sektor, og som vist i flere av delkapitlene i *Språkstatus 2010*, er nynorsk også under press der formelle mekanismer skal sikre bruken: Færre elever har nynorsk som opplæringsmål, antall sendinger på nynorsk i NRK går ned, få lover og forskrifter finnes på nynorsk, og svært få statsorganer oppfyller kravene i målloven. Det kan se ut som om at det tverrsektorielle språkansvaret er problematisk å sette i verk. Konkrete tiltak, som å sikre økonomiske rammer og revidere nynorsknormen, er i større grad gjennomført enn tiltak som sikter mot å fremme positive verdier og høyne nynorskens status. For eksempel er arbeidet med ny rettskrivning for nynorsk satt i verk av Språkrådet på oppdrag fra Kulturdepartementet (se *Rettskrivningsnormer og språkutvikling* kapittel 2.2).

Prinsippet nynorsk

Mål og mening legger opp til at hensynet til nynorsk alltid skal vurderes eksplisitt når spørsmål som angår norsk språk, blir tematisert (*Mål og mening* s. 82). Dette omtales som «prinsippet nynorsk». Prinsippet innebærer at den offisielle språkpolitikken ikke skal føre til svekking av nynorsk, men at nynorsk skal styrkes. Et flertall på Stortinget har sluttet seg til disse overordnede linjene i Innst. S. nr. 184 (2008–2009) fra familie- og kulturkomiteen. Språkrådet har ikke opplysninger om hvordan prinsippet nynorsk blir praktisert.

Nynorsk språk og kultur blant barn og unge

Den arenaen som er felles for alle barn og unge, er skolen, som er Kunnskapsdepartementets ansvarsområde. I norskfaget i grunnsopplæringen (grunnskolen og den videregående skolen) skal alle elever møte nynorsk språk, litteratur og kultur. Det gjelder også de elevene som er fritatt fra vurdering i skriftlig nynorsk. Mens det er Kunnskapsdepartementet som forvalter opplæringsloven, er det kommunene og fylkeskommunene som eier og driver de aller fleste grunnskoler og videregående skoler i Norge. Etter innføringen av nye læreplaner med Kunnskapsløftet i 2006 har hver enkelt skoleeier og lærer et enda større ansvar enn før for at intensjonene med læreplanene blir fulgt.

Opplæringsloven § 13-6 pålegger alle kommuner å ha et musikk- og kulturskoletilbud for barn og unge. Kulturtiltak med nynorskprofil bør ha en naturlig plass i de kommunale musikk- og kulturskolene.

Den kulturelle skolesekken er nevnt særskilt i *Mål og mening*. Den kulturelle skolesekken er et offentlig tiltak som har disse målene:

- medvirke til at elever i skolen får et profesjonelt kunst- og kulturtilbud
- legge til rette for at elever i skolen lettere skal få tilgang til, gjøre seg kjent med og utvikle forståelse for kunst- og kulturuttrykk av alle slag
- medvirke til å utvikle en helhetlig innlemming av kunstneriske og kulturelle uttrykk i realiseringen av skolens læringsmål

I St.meld. nr. 8 (2007–2008) *Kulturell skolesekk for framtida* er det slått fast at Den kulturelle skolesekken har et særlig ansvar for å formidle kunst og kultur på nynorsk. Dette er grunnlagt med ønsket om å styrke nynorsk som den minst brukte målformen (s. 44). Den kulturelle skolesekken er i hovedsak finansiert av spillemidler fra Norsk tipping. For skoleåret 2010/2011 er budsjettet på 167 millioner kroner. Norsk kulturråd er sekretariat for ordningen, mens det er fylkeskommunene og Rikskonsertene som forvalter midlene. I tildelingsbrevet til fylkeskommunene for skoleåret 2010/2011 er det slått fast at ordningen skal bidra til å styrke norsk språk generelt og nynorsk spesielt.

Kulturdepartementet vektlegger særlig satsing på nynorsk innen den kulturelle skolesekken. I brev til fylkeskommunene fra Kulturdepartementet (9.6.2010) står det: «For å styrke den språklige identiteten til elevene er det viktig at fylkeskommunene har et språkpolitisk perspektiv i den videre utviklingen av Den kulturelle skolesekken. Det er et mål å styrke både norsk språk generelt og

nynorsk spesielt. Det er derfor ønskelig med et visst tilbud på nynorsk også for elever med bokmål som hovedmål.»

Den kulturelle skolesekken ble sist evaluert i 2006. Det finnes ennå ikke grunnlag for å konkludere om hvordan Den kulturelle skolesekken oppfyller sine språkpolitiske mål.

Som vist i kapittel 5, er NRKs barne- og ungdomskanal NRK Super langt fra å nå kravet om å ha 25 prosent av sendte programmer på nynorsk. Også den delen av NRKs nettsider som er myntet på barn og unge, har lav andel nynorsk. Dette gjelder både nettsidene til NRK Super og NRK/skole.

Rammevilkårene for nynorskinstitusjoner

Både før og etter *Mål og mening* har enkelte av de landsdekkende nynorskinstitusjonene fått egne bevilgninger over statsbudsjettet. Disse postene finnes i statsbudsjettet for 2011:

Tabell 10: Bevilgninger til utvalgte nynorskinstitusjoner 2009–2011 (i antall 1000 kroner)

	2009	2010	2011
Noregs Mållag	3 017	3 517	3 626
Det Norske Samlaget	13 090	13 509	13 928
Norsk ordbok	14 200	14 700	15 100

Kilde: Kultur- og kirkedepartementet, Prop. 1 S (2009–2010)

Kulturdepartementet har dessuten bevilget 12 968 000 kroner til Nynorsk kultursentrum. Nynorsk kultursentrum driver fra før Ivar Aasen-tunet i Ørsta og har i 2011 fått tildelt 1 million kroner for å arbeide med planene om å åpne et Olav H. Hauge-senter i Ulvik. Jærmuseet har ansvar for å drive Garborgsenteret i Time. Museet har fått en egen bevilgning på 3 millioner kroner for å ivareta driftsansvaret for senteret. Dessuten har Landssamanslutninga av nynorskkommunar fått tildelt 986 000 kroner og Nynorsk Pressekontor 4 278 000 kroner for 2011 (henholdsvis 956 000 og 4 149 000 kroner i 2010).

Vinjefondet

Et av de konkrete nynorsktiltakene i *Mål og mening* er opprettingen av et fond for å styrke nynorsk journalistikk, Vinjefondet. I retningslinjene for fondet er formålet definert slik: «Vinjefondet skal styrke nynorsk journalistikk og anna publisistisk verksemd på nynorsk, og medverke til større rekruttering av nynorskbrukande journalistar.» Fondet blir forvaltet og administrert av Nynorsk kultursentrum, og kapitalen til fondet er finansiert over statsbudsjettene for 2009 og 2010 som del av bevilgningene til Nynorsk kultursentrum. Vinjefondet hadde sin første utlysingsrunde høsten 2010, med søknadsfrist 15. november. Tildelingene gikk til Telemarkavisa i Skien (375 000 kroner), Sunnhordland på Stord (200 000 kroner) og den digitale ungdomsavisen Framtida.no i Oslo (200 000 kroner).

Nynorskbruken i kommunesektoren

I *Mål og mening* varsler Kulturdepartementet at nynorskbruken i kommunesektoren skal kartlegges av dem i samråd med Kommunal- og regionaldepartementet. Språkrådet kjenner ikke til at en slik kartlegging er gjort.

Språkrådet, Landssamanslutninga av nynorskkommunar og Nynorsk kultursentrum har i samarbeid gjennomført en undersøkelse for å kartlegge ulike språklige forhold i nynorskkommuner ved årsskiftet 2010/2011 (se også kapittel 9). Hovedfunnet i undersøkelsen er at 44 prosent av nynorskkommunene «aldri eller sjelden» får skriv fra staten på nynorsk.

Bestemmelsen i målloven om at kommuner og fylkeskommuner kan kreve en viss målform i skriv fra staten, innebærer ikke nødvendigvis at kommunen har vedtatt den samme målformen som administrasjonsspråk. I undersøkelsen rapporterer 7 prosent av nynorskkommunene at de ikke har vedtatt noe administrasjonsmål. 8 prosent av nynorskkommunene rapporterer at de bruker både bokmål og nynorsk på nettstedene sine.

Prinsippet i målloven om at private skal få svar på sin egen målform når de har skrevet til et statsorgan, gjelder ikke for kommunal og fylkeskommunal forvaltning. Målloven er en lov som i hovedsak gir språklige plikter til statlig forvaltning og språklige retter til kommuner, fylkeskommuner og private rettssubjekter, dvs. privatpersoner, bedrifter, organisasjoner osv. Av nynorskkommunene svarer 84 prosent at de alltid svarer på nynorsk i brev til privatpersoner, 13 prosent svarer i målformen til innskriveren, og 5 prosent lar saksbehandleren svare i sin personlige målform.

Det ser ut til at hovedregelen er at kommuner med nynorskvedtak etter målloven også har nynorsk som forvaltningsspråk. Nynorskkommunene, til sammen 26,5 prosent av kommunene i Norge, utgjør samlet et viktig domene for administrativ nynorsk.

Folkeavstemninger om opplæringsmål

Tilbakegangen for nynorsk som opplæringsmål i skolen fortsetter, men nedgangen har ikke vært merkbart større fra i fjor til i år. I skoleåret 2010/2011 hadde 13 prosent av elevene i grunnskolen nynorsk, grovt sett den samme prosentandelen som i fjor.

Før skoleåret 2010/2011 ble det gjennomført folkeavstemninger om opplæringsmål i ni norske skolekretser. Felles for alle ni skolekretsene er at de hittil har hatt nynorsk som opplæringsmål. I sju av skolekretsene ble utfallet av avstemningen et flertall for bokmål som opplæringsmål. I en av kommunene, Åmli i Aust-Agder, ble resultatet av folkeavstemningen et flertall for nynorsk som opplæringsmål. Kommunestyret gikk imidlertid imot flertallet og avgjorde at bokmål skulle være opplæringsmålet.

Presset mot nynorsk er stort, særlig i nynorskområder som grenser til bokmålsområder. Dette er en tendens som det også ble vist til i Språkstatus 2010. Alle folkeavstemningene om opplæringsmål har vært i områder der nynorsk er under sterkt press eller nesten ute av bruk: Omlandet til Bergen, Øst-Telemark, Nordmøre, Agder, Romsdal og Nord-Trøndelag. Det er ikke gjennomført konkrete undersøkelser om grunnene til at skolekretser bytter fra nynorsk til bokmål.

I *Mål og mening* er det klart uttrykt at det er en språkpolitisk oppgave å få det bokmålsbrukende flertallet til å utvikle «større forståing for den språkdeltede kulturen». Men mye kan tyde på at mange av landets kommuner ikke ser det som en viktig oppgave å verne om nynorsk som opplæringspråk i skolen eller i samfunnet ellers.

Undersøkelsen om språkbruken i nynorskkommuner viser at mange av kommunene der nynorsk er i bruk som opplæringsmål, ikke har spesielle tiltak for å beskytte nynorsk som bruksspråk. For eksempel opplyser bare 19 prosent av kommunene i undersøkelsen at de har språkpolitiske tiltak som en del av planverket i kommunen. Inntrykket vårt blir også bekreftet av Noregs Mållag i omtalen av folkeavstemningene om opplæringsmål denne perioden: «Til no har kommunane jamt over berre rekna «språkpolitikk» til å gjelde vedtak om opplæringsmålet på kvar skule. Det vert ikkje tematisert og vurdert korleis kommunane kan gje skulane best moglege vilkår for å vere og verte røynelege nynorskskular» (Noregs Mållag 2011). Dette ser ut til å gjøre seg ekstra sterkt gjeldende i kommuner der mange av innbyggerne er bokmålsbrukere, noe som blant annet er et viktig funn i undersøkelsen om bytte av målform fra nynorsk til bokmål i Valdres (Garthus, Todal & Øzerk 2010).

Tabell 11: Elever med nynorsk som opplæringsmål 2010/2011

Årstrinn	Nynorsk	Samlet elevtall	I prosent
1	7709	59972	12,9
2	7877	59410	13,3
3	7595	58339	13,0
4	8079	59505	13,6
5	8362	61949	13,5
6	8381	62305	13,5
7	8362	61805	13,5
8	7720	63325	12,2
9	8046	64824	12,4
10	7710	64318	12,0

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem

Målbytte – fra nynorsk til bokmål

I rapporten *Nynorsk i praksis. Lærarstudentar møter nynorskelvar* tar Bjørlo og Rønning (2009) opp målbytte før og etter lærerutdanningen. I prosjektgruppen på 14 hadde sju av lærerstudentene som var med i undersøkelsen, gått over til bokmål som hovedmål i ungdomsskolen og videregående skole. Rapporten gir eksempler på målskifte fra bokmål til nynorsk etter start på lærerutdanningen.

I en masteroppgave om nynorsk i bruk i utdanning og akademisk skriving konkluderer Marit Wadsten (2008) med at det kritiske punktet for nynorsk brukt som hovedmål er på høyskole- og universitetsnivå og ikke på videregående nivå. Wadsten finner altså at «den nynorske lekkasjen» øker sterkt i høyere utdanning. Men kanskje er det slik at lærerutdanning i større grad enn annen høyere utdanning stimulerer til aktiv nynorskbruk?

Senter for nynorsk i opplæringen arbeider i perioden 2009–2012 med flere prosjekter om nynorskopplæring som del av en tiltaksplan for nynorsk i opplæringen. Denne blir nærmere beskrevet i kapittel 12 Språkopplæring.

Kilder

- Bjørlo, Berit W. & Morten Rønning 2009. *Nynorsk i praksis. Lærarstudentar møter nynorskelevar. Sluttrapport august 2009*. Høgskolen i Bergen
- Brev fra Kulturdepartementet til fylkeskommunene om Den kulturelle skolesekken og fordelingen av spillemidlene for skoleåret 2010/2011, 9.6.2010
- Den kulturelle skolesekken, <http://www.denkulturelleskolesekken.no/index.php?id=om>
- Garthus, Karen Marie Kvåle, Jon Todal & Kamil Øzerc 2010. *Rapport om språkskifte i Valdres og Sogn og Fjordane*. Noregs Mållag, http://www.nm.no/filer/rapport_om_spraakskifte_i_valdres_og_sogn_og_fjordane-1.pdf
- Grunnskolens informasjonssystem, <http://www.wis.no/gsi>
- Kultur- og kirke departementet. Prop. 1 S (2009–2010), <http://www.regjeringen.no/pages/2250600/PDFS/PRP200920100001KKDDDDPDFS.pdf>
- Kultur- og kirke departementet. St.meld. nr. 8 (2007–2008) *Kulturell skulesekk for framtida*. <http://www.regjeringen.no/pages/2033431/PDFS/STM200720080008000DDDDPDFS.pdf>
- Lov 11. april 1980 nr. 5 om målbruk i offentlig teneste (målbrukslova), <http://www.lovdatab.no/all/hl-19800411-005.html>
- Noregs Mållag 2011. *Årsmelding Noregs Mållag 2010–2011*, http://www.nm.no/filer/noregs_maallag_aarsmelding_2010_nett-1.pdf

- Nynorsk kultursentrum 2009. «Retningslinjer for Vinjefondet»,
http://www.aasentunet.no/download.asp?object_id=6F1AC560C04944BA8A531FBD114DFFE
[B.pdf](#)
- Språkrådet 2011. *Undersøking om målbruken i nynorskkommunar – rapport [frå] Språkrådet, Landssamanslutninga av nynorskkommunar, Nynorsk kultursentrum 17. mars 2011,*
<http://www.sprakradet.no/upload/Rapport%20fr%C3%A5%20kommuneunders%C3%B8kinga.pdf>
- Stortinget. Innst. S. nr. 184 (2008–2009),
<http://www.stortinget.no/Global/pdf/Innstillinger/Stortinget/2008-2009/inns-200809-184.pdf>
- Wadsten, Marit 2008. *Viljen til språk – viljen til forskning: nynorsk i bruk i utdanning og akademisk skriving.* Masteroppgave, Høgskulen i Volda, http://brage.bibsys.no/hvo/handle/URN:NBN:no-bibsys_brage_8205

11 Nabospråk og andre språk i Norge

Arbeidet med nordisk språksamarbeid er styrket med en nordisk språkkoordinator. Det ble videre startet opp en nordisk kampanje for nabospråksforståelse i 2010. En nettbasert nordisk barneordbok er under arbeid. Det arbeides for å styrke nabospråksundervisningen ved å tilby kurs og ressurser for lærere.

Når det gjelder språkene til de nasjonale minoritetene i Norge, bygger myndighetene gradvis ut støtten til slike språk. Utenom for samisk skjer dette i et slikt tempo og omfang at Norge får kritikk av Europarådet for utilstrekkelige tiltak. Språkrådets ansvar for andre språk enn norsk omfatter fortsatt bare norsk tegnspråk, men her er det nylig ansatt en rådgiver spesielt for dette språket. Dette er et viktig ledd i arbeidet med å styrke tegnspråkets status.

Hva sier *Mål og mening*?

Mål og mening melder at de nordiske landene har tatt på seg et særlig ansvar for å verne og fremme de språkene som hører til det tradisjonelle språk mangfoldet på vårt område. Den nordiske språkdeklarasjonen fra 2006 er et sentralt dokument for dette arbeidet, og meldingen viser til denne.

Mål og mening framhever det mangespråklige og flerspråklige perspektivet som en viktig del av den helhetlige språkpolitikken i Norge. *Mål og mening* peker på at staten i særlig grad har ansvar for å styrke nasjonalspråket (nynorsk og bokmål), språkene til de nasjonale minoritetene (samisk, kvensk, romani og romanes) og norsk tegnspråk. Til sammen representerer de samiske språkene, språkene til nasjonale minoriteter, norsk tegnspråk og alle de nyere innvandrerspråkene et språklig mangfold som i dag er med på å utfylle bildet av den totale språksituasjonen i landet. Rett til nasjonalspråk, rett til morsmål og rett til fremmedspråk er trukket fram som tre demokratiske språkrettigheter (s. 87).

Prioriterte tiltak

Mål og mening har disse prioriterte tiltakene på området nabospråk:

- oppfordre og stimulere aktører på hele kulturområdet til å delta aktivt i nordisk samarbeid og nordiske samarbeidsprosjekt
- vurdere å etablere formidlingsprogram i folkebibliotekene som skal legge til rette for formidling av nabolandslitteratur for barn og voksne
- legge til rette for at Den kulturelle skolesekken formidler kunst og kultur også på nordiske nabospråk
- legge til rette for å styrke formidlingen av norske film- og tv-produksjoner i Norden og for flere nordiske samproduksjoner for film og fjernsyn
- legge til rette for at aktuelle støtteordninger for dataspill også kan bidra til å utvikle og formidle dataspill på andre nordiske språk enn norsk
- finne løsninger som kan bidra til bedre gjensidig tilgang på nabolandsfjernsyn i Norden
- legge til rette for et utvidet nordisk samarbeid om språkressurser i forbindelse med arbeidet med Norsk språkbank
- bidra aktivt til å fremme og følge opp mål og tiltak i den nordiske språkdeklarasjonen, blant annet alle tiltak som kan styrke det nordiske språkfellesskapet

Ansvarsområdet til Språkrådet vil bli utvidet til å omfatte også andre språk enn norsk. Språkrådet får et nytt, femte fagråd med ansvar for minoritetsspråk, språklige mindretall og fremmedspråk og med språkopplæring som hovedperspektiv.

Nabospråk

Nasjonalt ligger ansvaret for språkpolitikken under Kulturdepartementet, mens det på nordisk nivå ligger under Kunnskapsdepartementet. Det nordiske språksamarbeidet er grunnlaget for Språkrådets deltakelse i nordiske prosjekter. Språknemndene i Norden har sitt eget nettverk, koordinert av Nordisk språkkoordinasjon, som er organisert under Nordisk ministerråd. En sentral oppgave for dette nettverket er å følge opp den nordiske språkdeklarasjonen.

Nettverket for språkrådene i Norden

Nettverket for språkrådene i Norden gir ut et felles årsskrift, *Språk i Norden*. I 2010 var temaene språknormering og tegnspråk. Skriftet inneholder dessuten en oversikt over ny språklitteratur.

På det årlige nordiske språkmøtet var temaene nabospråksundervisning og nordisk språkrøkt. Det årlige nettverksmøtet ble holdt i tilknytning til språkmøtet.

Nettverket opprettet i 2010 flere arbeidsgrupper som skal samarbeide om ulike prosjekter, blant annet nordisk språk og språkforståelse i nye kommunikasjonskanaler. I 2010 ble det arrangert en nordisk konferanse om temaet. Planen videre er å søke om midler til opprettelsen av et forskningsnettverk.

Et annet viktig samarbeidsprosjekt er om klarspråk (se også kapittel 9 Språkbruk i staten). Den nordiske arbeidsgruppen har samarbeidet om en nordisk klarspråkskonferanse om juridisk språk, som holdes i 2011.

Nordisk barneordbok på nett er et prosjekt som er kommet godt i gang. Neste fase er å legge til søkeord fra de andre språkene i Norden. Første utgave med dansk, norsk og svensk vil bli tilgjengelig i løpet av høsten 2011.

Arbeidsgruppen for språkteknologi i Norden (ASTIN) arrangerte i oktober 2010 en konferanse der søkelyset ble satt på hvordan språkteknologien kan brukes til å øke tilgjengeligheten til tjenester og informasjon for grupper med spesielle behov. Deltakerne kom fra myndigheter, private firmaer og interesseorganisasjoner i tillegg til språknemndene (mer om seminaret finnes på <http://www.sprakradet.se/astinseminarium-2010>).

Nordisk språkkampanje

Høsten 2010 satte Nordisk ministerråd i gang en nordisk språkkampanje rettet spesielt mot barn og unge. Kampanjen blir ledet av Nordisk Sprogkoordination, der det fra 2009 er tilsatt en nordisk språkkoordinator. Danmark, Sverige og Norge har tilsvarende nasjonale språkkampanjer med flere prosjekter som skal bidra til økt nabospråksforståelse blant barn og unge.

Den nordiske språkkampanjen har lyst ut en konkurranse der lærerstudenter i Norden kan vinne 10 000 danske kroner til skriving av bachelor- eller masteroppgave.

Boka *Nordisk litteratur til tjeneste* er en tekstsamling for studenter og elever på videregående skole, og gjennom språkkampanjen skal verket gjøres tilgjengelig og søkbart på nettet. Vanskelige ord vil være mulig å få forklaring/oversettelse på via ifinger-funksjon i teksten.

Det er opprettet en nordisk prosjektbank med oversikt over ulike lese- og skriveprosjekt i Norden (<http://www.humaniora.sdu.dk/boernesprog/nordiskprosjektbank/web/index.php>).

Nabospråksundervisning

Språkpilottene er et utdanningstilbud til lærere i grunnskolen, som utdannes til å undervise i nordiske språk som nabospråk og som fremmedspråk. Prosjektet ble hedret med EUs språkpris for nyskapende språkundervisning. Fram til og med 2010 er det utdannet 59 språkpiloter gjennom fire kurs. Åtte språkpiloter er fra Norge. Prosjektet har fått midler til en ny treårsperiode fra 2011.

I 2010 har Språkrådet sammen med Utdanningsforbundet holdt et kveldskurs og et heldagskurs om nabospråksundervisning rettet mot lærere i ungdomsskolen. Kursene er støttet av

Nordisk kulturfond, og det er planer om flere slike kurs framover. I tillegg samarbeider Språkrådet med Foreningen Norden og Foreningen !les om tiltak som skal gjøre ungdomslitteratur tilgjengelig for elever i skolen. Kursene og tiltakene er en direkte følge av resultatene fra Språkrådets holdningsundersøkelse blant norsklærere, som viser at særlig lærere i ungdomsskolen føler seg lite kompetente til å undervise i læreplanens kompetansemål om nabospråk, og ofte nedprioriterer det (se også kapittel 12 Språkopplæring).

Aust-Agder bibliotek og kulturformidling og Nordisk informasjonsskontor fikk midler fra fondet Film & Kino til prosjektet «Redigert virkelighet». Dette ble et filmprosjekt under Den kulturelle skolesekken i 2009/2010 rettet mot elever på 10. trinn i ungdomsskolen og i videregående skole. «Norden i Bio» er et undervisningsopplegg i nabospråksundervisning og består av fem kortfilmer. Prosjektet «Redigert virkelighet» vil ved hjelp av disse kortfilmene gi mer kunnskap både om film og faglige virkemidler og dessuten stimulere til undervisning i nabospråk, språkforståelse og nordisk kultur i et bredt perspektiv.

Nordisk språkforståelse er temaet for en rekke seminarer der de nordiske husene, Nordisk kulturfond og de nordiske informasjonsskontorene samarbeider for å belyse temaet. Det første seminaret ble avholdt i Nordens hus i Torshavn i mars 2011.

Nordisk dataspillprogram

Dataspillprogrammet avsluttes i 2012. Det siste prosjektet i Norge som har fått midler fra programmet, er BarneVakten. BarneVakten gir råd om barn og medier, inkludert råd om dataspill. I 2011 var fristen for søknad om midler 1. april, og vurderingen er ikke avsluttet.

Språkteknologi i det nordiske språksamarbeidet

Språkteknologiske prosjekter er prioritert i Nordisk språkdeklarasjon som ett av fire innsatsområder. Nordisk ministerråd har lyst ut en konkurranse om 500 000 danske kroner til et språkverktøy som kan bidra til økt språk- og kulturforståelse blant nordiske barn og unge. Fristen er juni 2011.

Den nordiske barneordboka er et prosjekt som vil bidra til økt nabospråksforståelse, og som samtidig oppfyller språkdeklarasjonens satsing på språkteknologi ved å gjøre lyd (opplesing av setninger med oppslagsordet) og muligheter for flerspråklig søking tilgjengelig for brukerne.

Nabolandsfjernsyn

Nedenfor følger en oversikt over dekning og markedsandel for nordiske fjernsynskanaler i Norge. Tallene kommer fra TNS Gallup og gjelder for hele 2010 og for personer som er over tolv år. Oversikten viser at i løpet av ett år vil ca. 70 prosent av Norges befolkning ha sett noe på svensk TV.

Tabell 12: Nordiske fjernsynskanaler i Norge 2010

Kanal	Dekning (i prosent)	Markedsandel (i prosent)
SVT1	69,5	0,6
SVT2	69,6	0,3
TV4 Sverige	51,2	0,3
TV3 Sverige	32,4	0,1
DR1	41,1	0,1
DR2	35,5	0,01
TV3 Danmark	32,1	0,1
Dansk TV2	32,7	0,03
TV Finland	33,3	0,003

Kilde: TNS Gallup

Nordisk råds Kultur- og utdanningsutvalg rettet i 2010 nytt politisk søkelys på ideen om en felles kulturkanal for alle de fem nordiske landene. Tanken er at sendeflaten skal henvende seg til hele det nordiske tv-publikummet og fokusere på nordisk og europeisk kulturstoff. En slik kanal vil bidra til å styrke det nordiske kultur- og språkfelleskapet. Forbildet er den tospråklige fransk-tyske tv-kanalen Arte, som siden 1992 har begeistret seere i både Tyskland og Frankrike.

Andre språk i Norge

Også i språkopplæringsmeldingen fra Kunnskapsdepartementet er det tiltak som omhandler andre språk enn norsk: I St.meld. nr. 23 (2007–2008) *Språk bygger broer* viser departementet til at det er behov for et nasjonalt fagorgan med ansvar for å se alle språkpolitiske spørsmål i sammenheng, inkludert overordnede spørsmål som gjelder språkopplæringen i et samfunn preget av et stadig større språklig mangfold. Kulturdepartementet vil sammen med Kunnskapsdepartementet vurdere hvordan mandatet til Språkrådet kan utvides for å ta vare på et helhetsperspektiv på språkopplæringen (kapittel 2.5).

Samisk

Mål og mening inneholder i alt tre prioriterte tiltak som gjelder samiske språk spesielt, og her er det ikke Kulturdepartementet, men hele regjeringen som er oppført som ansvarlig instans. Det ene tiltaket går ut på å sette i gang et arbeid med sikte på å utvikle en handlingsplan for samisk. Dette ble fulgt opp i 2009 da regjeringen la fram en slik plan. Planen, som også er omtalt i *Språkstatus 2010*, omfatter alle de samiske språkene i Norge og gir en bred gjennomgåelse av utfordringer og satsingsområder. Den skal følges opp med årlige rapporter, og den første rapporten var ventet på ettervinteren 2011.

Et annet prioritert tiltak er å følge opp en evaluering av språkreglene i sameloven fra 2007 i samarbeid med Sametinget. Dette tiltaket ble satt i verk i 2010, men var ennå ikke avsluttet ved utgangen av året.

Ifølge det tredje prioriterte tiltaket legger regjeringen til grunn at det er viktig å skape tospråklige samfunn der dette lar seg gjøre, og regjeringen er positiv til å utvide forvaltningsområdet for samisk ytterligere. Siden sameloven ble vedtatt, er forvaltningsområdet blitt utvidet flere ganger, og det bestod i 2010 av kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana i Finnmark, Kåfjord og Lavangen i Troms, Tysfjord i Nordland og Snåsa i Nord-Trøndelag. Samme år søkte også Røyrvik kommune i Nord-Trøndelag om innlemmelse i forvaltningsområdet. Da Snåsa og Tysfjord kom inn under ordningen, ble forvaltningsområdet samtidig utvidet til også å omfatte sørsamisk og lulesamisk.

Samisk språkpolitikk omfatter for øvrig mange sektorer og ligger under Sametinget. Vi omtaler derfor ikke politikken videre her.

Kvensk

I *Mål og mening* er det fem prioriterte tiltak som gjelder kvensk. Tiltak nr. 6 sier at departementet vil fortsette arbeidet med å verne og styrke kvensk. Dette arbeidet drives både av myndighetene direkte og av organer som er opprettet spesielt for å ivareta kvensk. Foruten Kulturdepartementet er også andre instanser involvert, særlig Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet.

Siden 2007–2008 har det vært arbeidet med prinsipper for normering av kvensk i regi av Kvensk språkråd (fagorgan) og Kvensk språkting (vedtaksorgan). Funksjonstiden for Kvensk språkråd gikk ut i 2010, og arbeidet ble innstilt om høsten i påvente av nyorganisering. Når det gjelder kvenske stedsnavn, pågår det arbeid med dette i tilknytning til Kvensk stedsnavntjeneste. Her har en nå en database med ca. 6500 navn, hvorav ca. 500 er bearbeidet og kvalitetssikret. Målet er å publisere de klargjorte navnene straks en har nådd et høyt nok antall. Det er denne tilgjengeliggjøringen det nå haster mest med.

Siden 2006 har kvensk hatt en plass i skolens læreplaner i form av emner i faget finsk som andrespråk, men foreløpig finnes det svært lite av læremidler i og på kvensk. Når det gjelder høyere utdanning, har Universitetet i Tromsø de siste årene tilbudt studier i enkeltemner i kvensk språk (10

studiepoeng), og i tillegg er det mulig å ta etter- og videreutdanningskurs i kvensk, tilrettelagt for førskolelærere, lærere og kulturarbeidere, ved Høgskolen i Finnmark. På slutten av 2010 oppstod det uro omkring tilbudet i Tromsø i forbindelse med at universitetet planlegger en større faglig omlegging.

I juni 2010 arrangerte Kulturdepartementet en todagers konferanse i Skibotn om revitalisering av kvensk og fulgte dermed opp det prioriterte tiltak nr. 7 i *Mål og mening*. Derimot er det ikke tatt noe initiativ til å drøfte med de ansvarlige i avisen *Ruijan Kaiku* hvordan den kan videreutvikles og styrkes (prioritert tiltak nr. 8). Denne avisen mottok i 2010 1,4 millioner kroner i statsstøtte, en økning fra knapt 1,2 millioner kroner i 2008, og kommer nå ut en gang i måneden mot hver fjortende dag for noen år siden.

Flerspråklig skilting

Stedsnavnloven fra 1991 foreskriver at det skal skiltes på flere språk i områder der samiske og finske navn er i bruk blant lokalbefolkningen. Dette er i liten grad fulgt opp. I 2010 har Språkrådet og Statens kartverk hatt møte med Vegdirektoratet om denne saken, og de reglene som gjelder for skilting på kvensk, samisk og norsk, er nå også tatt inn i direktoratets rutiner.

Romani og romanes

Romani er språket til romanifolket (taterne, de reisende), og *romanes* er språket til romene (romfolket, sigøynerne). Begge disse språkene er definert som ikke-territorielle minoritetsspråk i Norge i henhold til Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten). Romanifolket og romene er dessuten anerkjent som nasjonale minoriteter i Norge, ved siden av kvener, skogfinner og jøder. Det blir gitt støtte, også til språktiltak, gjennom ordninger som ligger under ulike departementer.

I *Mål og mening* omtales situasjonen for både romani og romanes, og to av de prioriterte tiltakene, som begge har en generell form, gjelder også disse språkene. Det dreier seg for det første om at Kulturdepartementet har et overordnet språkpolitisk ansvar for de to språkene, og for det andre om at regjeringen vil følge opp merknader og anbefalinger fra ekspertkomiteen og ministerkomiteen i Europarådet når det gjelder hvordan Norge etterlever Minoritetsspråkpakten.

Ifølge den undersøkelsen Europarådets ekspertkomité gjorde i 2009, etter at Norge året før hadde sendt sin fjerde rapport om oppfølgingen av Minoritetsspråkpakten, ble verken romani eller romanes tilbudt som fag i skolene i Norge. Det var heller ikke lagt til rette for forskning eller studier i disse språkene. I skoleåret 2009/2010 fikk imidlertid tre elever opplæring i romani som morsmål, mens en elev fikk tospråklig fagopplæring der romani ble benyttet. For romer ble det gitt voksenopplæring i norsk språk.

Norsk tegnspråk

Mål og mening har fire tiltak som omhandler norsk tegnspråk:

- forankre det overordnede ansvaret det offentlige har for norsk tegnspråk i en generell språklov
- opprette en stilling for tegnspråk i Språkrådet
- arbeide internasjonalt for å gi tegnspråk en sterkere stilling
- vurdere situasjonen for tegnspråkbrukere med tanke på praktisk tilrettelegging

En generell språklov foreligger ikke per 2010. Språkrådet har nylig ansatt en rådgiver for norsk tegnspråk. Språkrådet får med dette ansvar for å styrke bruken av norsk tegnspråk i samfunnet. Dette er det første leddet i arbeidet med å opprette et femte fagråd i Språkrådet, som skal ha ansvar for andre språk enn norsk. Språkrådet hadde i 2010 ikke informasjon om arbeidet med tegnspråkets status internasjonalt eller tegnspråkbrukernes situasjon rundt praktisk tilrettelegging. Rapportering om tegnspråk vil bli mer utfyllende i neste års rapport, i og med at Språkrådet i løpet av 2011 tilføres den nødvendige kompetansen på feltet.

Nyere innvandrerspråk

Mål og mening har to tiltak som gjelder nyere innvandrerspråk i Norge: Språkrådet skal få i oppdrag å lage en oversikt over fagmiljø som kan gi nordmenn med minoritetsspråklig bakgrunn informasjon om språket deres, og Kulturdepartementet skal vurdere hvilke konkrete oppgaver Språkrådet kan ivareta når det gjelder de nye innvandrerspråkene i Norge. Disse tiltakene er foreløpig ikke konkretisert.

Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringen

Østbergutvalget la 1. juni 2010 fram NOU 2010:7 *Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet* for Kunnskapsdepartementet. Utvalget slår fast at det å beherske norsk ofte er nødvendig for økonomisk, sosial og politisk deltakelse i det norske samfunnet. Henriksen (2008) vurderer det som viktigere for språkbeherskelsen å være sysselsatt enn å ha lang botid i Norge. Av levekårsundersøkelsen blant innvandrere for 2005/2006 går det fram at det er vanligere at de som ikke er sysselsatt, synes at de behersker norsk dårligere enn de som er sysselsatt. Kvinner som ikke er sysselsatt, synes de behersker norsk i mindre grad enn menn som ikke er sysselsatt.

Morsmålsundervisning

Morsmålsopplæring er opplæring i morsmålet til elever fra språklige minoriteter. Tospråklig opplæring er opplæring der morsmålet til eleven er opplæringsspråk. Særskilt norskopplæring er tilleggsoplæring i norsk eller opplæring i faget norsk for elever fra språklige minoriteter. Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at 21 781 elever fikk morsmålsopplæring og/eller tospråklig opplæring i skoleåret 2010/2011, mot 22 335 i skoleåret 2009/2010. Antall elever som får særskilt norskopplæring, er for skoleåret 2010/2011 43 898, mot 41 544 for skoleåret 2009/2010. Tallet på elever som får morsmålsopplæring og/eller tospråklig opplæring, er altså noe synkende, mens tallet på elever som får særskilt norskopplæring, er noe stigende. Mer enn 30 prosent av alle elever som fikk særskilt norskopplæring, bodde i Oslo.

Talere av store innvandrerspråk

Personer som er bosatt i Norge, blir ikke ved noen form for offentlig registrering spurt om hvilke(t) språk de bruker i dagliglivet. De femten største innvandrergroppene i Norge per 1. januar 2010 er fra Polen, Sverige, Pakistan, Irak, Somalia, Tyskland, Vietnam, Danmark, Iran, Tyrkia, Bosnia-Hercegovina, Russland, Sri Lanka, Filippinene og Storbritannia (Kunnskapsdepartementet NOU 2010:7).

Kilder

Andreassen, Irene 2011. Muntlige opplysninger gitt til Språkrådet av seniorrådgiver ved Kvensk stedsnavntjeneste – Paikannimipalvelus, 23.6.2011

ASTIN, språknemndene i Nordens arbeidsgruppe for språkteknologi. Seminar november 2010, <http://www.sprakradet.se/astinseminarium-2010>

Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet 2009. *Handlingsplan for samiske språk*, http://www.regjeringen.no/upload/AID/publikasjoner/rapporter_og_planer/2009/Handlingsplan_2009_samisk_sprak.pdf

Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet 2010. *Tredje periodiske rapport om gjennomføringen av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter* http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/SAMI/Rammekonvensjon_tredje_rapportering.pdf

Henriksen, Kristin 2008. «Norsk kunnskaper». I: Svein Blom & Kristin Henriksen red.: *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*. Rapporter 2008/5, Statistisk sentralbyrå 2008. Oslo, http://www.ssb.no/emner/00/02/rapp_200805/rapp_200805.pdf

Kunnskapsdepartementet. NOU 2010:7 *Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet*,

<http://www.regjeringen.no/pages/10797590/PDFS/NOU201020100007000DDDPDFS.pdf>
Kunnskapsdepartementet. St.meld. nr. 23 (2007–2008) *Språk bygger broer. Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne*,
<http://www.regjeringen.no/pages/2077013/PDFS/STM200720080023000DDDPDFS.pdf>
Kvensk institutt. Årsrapporter, <http://www.kvenskinstitutt.no/om-oss/arsrapporter>
Minoritetspakten 2009. *Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk. Ekspertkomiteens rapport. Framlagt for Europarådets ministerkomité i samsvar med paktens artikkel 16. Fjerde rapport. Norge*. Strasbourg,
http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/SAMI/Nasjmin/Minoritetssprakpakten_ekspertkom_rapp_2008no.pdf
Nordisk Computerspilprogram, www.nordicgameprogram.org
Nordisk ministerråd 2006. *Deklarasjon om nordisk språkpolitikk*. ANP 2007:746,
http://www.norden.org/no/publikasjoner/publikasjoner/2007-746/at_download/publicationfile
Nordisk Prosjektbank,
<http://www.humaniora.sdu.dk/boernesprog/nordiskprosjektbank/web/index.php>
Nordisk Sprogkoordination. Klarspråkskonferansen,
<http://nordisksprogkoordination.org/konferencer>
Nordisk Sprogkoordination. Seminar mai 2011,
<http://nordisksprogkoordination.org/astin/workshop-on-visibility-and-availability-of-lt-resources-call-for-papers>
Nordisk Sprogkoordination. Språk i Norden,
<http://nordisksprogkoordination.org/forsiden/sproгнаevnenes-netvaerk/sproгнаevnenes-netvaerk/spraak-i-norden-publikationer>
Sara, Tor 2011. Muntlige opplysninger gitt til Språkrådet av daglig leder i Ruijan Kaiku, 23.6.2011
Sprogpiloterne, <http://www.sprogpiloter.dk>
Språknemndene i Norden, http://www.nordisk-sprakrad.no/nsr_situa.htm
Statistisk sentralbyrå 2011. «Elevar med morsmåls- og særskild norskopplæring. Skoleåra 1995/96–2010/11», <http://www.ssb.no/utgrs/tab-2011-02-18-07.html>

12 Språkopplæring

Barnehagen har fått ny rammeplan, og språkstimulering står sentralt i denne. Norskfaget i grunnopplæringen er omdebattert i 2010, og skriftlig opplæring i nynorsk som sidemål er under press. Læreplanen i fellesfaget norsk skal revideres. Grunnleggende ferdigheter i alle fag skal systematiseres. Med læreplanverket for Kunnskapsløftet vektlegges grunnleggende ferdigheter i alle fag. Alle lærere har med dette ansvar for elevenes utvikling i lesing, skriving og bruk av muntlig språk. Lærerutdanningen er lagt om, og i allmenlærerutdanningen for 5.–10. årstrinn er ikke norsk lenger obligatorisk fag.

Kunnskapsdepartementet har en særlig viktig rolle innen den sektorovergrepene språkpolitikken. For tiltak som gjelder språkopplæringen, viser *Mål og mening* til språkopplæringsmeldingen fra Kunnskapsdepartementet, St.meld. nr. 23 (2007–2008) *Språk bygger broer. Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne*. Et sentralt mål i meldingen er «å utvikle gode norskerferdigheter og positive holdninger til bruk av norsk». Språkopplæringspolitikken som beskrives i meldingen, er en del av den helhetlige språkpolitikken, og barnehage og skole er sentrale arenaer for å utvikle språkkunnskaper, språkerferdigheter og generell språkkompetanse.

Språkopplæring er Kunnskapsdepartementets ansvarsområde. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har ansvaret for innføringskurs i norsk og samfunnskunnskap for innvandrere.

Under Utdanningsdirektoratet ligger åtte nasjonale sentre der flere har ansvar som berører språkopplæringen i særlig grad: Lesesenteret, Skrivesenteret, Nynorsksenteret, Fremmedspråksenteret og Senter for flerkulturell opplæring. Sentrene har reviderte mandat fra 2010: De skal være nasjonale ressursentre innen sitt område for barnehager, grunnopplæringen og lærerutdanningen. Sentrene skal drive målrettet formidling av resultater fra forskning og forsøks- og utviklingsarbeid på sitt ansvarsområde. I tillegg finnes Senter for IKT i utdanningen, organisert som en etat direkte under Kunnskapsdepartementet. Dette senteret har også et arbeidsområde som berører språkopplæringen.

Språkstimulering i barnehagen

I 2010 gikk om lag 89 prosent av alle barn i alderen 1–5 år i barnehage, en økning på 0,7 prosent fra året før. En ny formålsbestemmelse for barnehagen trådte i kraft 1. august 2010. Den nye formålsparagrafen skal speile et flerkulturelt og mangfoldig samfunn, på tvers av ulike livssyn og kulturell bakgrunn. Både barnehage og skole skal heretter vise til et samfunnsmandat. Kunnskapsdepartementet fastsatte 10. januar 2011 endringer i rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver som følge av den nye formålsbestemmelsen.

Rammeplanens punkt 2.5 tar for seg barnehagens rolle for utvikling av språklig kompetanse. Småbarnsalderen er vesentlig for utvikling av språklig identitet, og rammeplanen vektlegger utvikling av morsmål og utvikling av norskerferdigheter for barn med et annet morsmål enn norsk. Våre to målformer, nynorsk og bokmål, er ikke nevnt særskilt i rammeplanen for barnehager, men det er formulert at «alle barn må få et rikt og variert språkmiljø i barnehagen».

Grunnopplæringen (1. årstrinn til vg3)

En ekspertgruppe fra Europarådet har beskrevet den flerspråklige situasjonen i det norske samfunnet som noe svært positivt: Norske elever lærer både nynorsk og bokmål, eventuelt finsk

eller samisk, forstår dansk og svensk og får tidlig opplæring i engelsk. Det er stor aksept for dialekter, og det blir avviklet eksamen i over hundre språk for elever med andre morsmål enn norsk eller samisk. Etter ekspertgruppens mening ser denne språklige rikdommen ut til å være undervurdert og tatt for gitt i stedet for å bli framhevet og feiret (*Språk bygger broer*).

Et premiss for den demokratiske språkpolitikken i Norge er at de to norske målformene nynorsk og bokmål til sammen utgjør det nasjonalspråket som alle norske statsborgere har rett og, på visse betingelser, plikt til å lære.

Det gikk 614 020 elever i grunnskolen (1.–10. årstrinn) per 1. oktober 2010. Av dem hadde 531 351 bokmål, 79 840 nynorsk og 893 samisk som hovedmål.

Norskfaget i grunnopplæringen

Norskfaget har gjennom 2010 vært gjenstand for diskusjon: Norskklærerne melder om stor arbeidsbør, og opplæring i skriftlig sidemål er under press (Norskklæreren 2011). For de fleste elevene gjelder sidemålsopplæringen opplæring i nynorsk.

Utdanningsdirektoratet opprettet i 2010 Forum for norskfaget, bestående av praktikere. Forumet skal peke på utfordringer i norskfaget og foreslå tiltak for Utdanningsdirektoratet i prosessen med revideringen av læreplanen (Norskklæreren 2011).

Det overordnede målet i den generelle norskplanen i Kunnskapsløftet er at alle elever skal få en bred språkkompetanse som omfatter kompetanse i både bokmål og nynorsk. En slik språkkompetanse gir innpass i norsk kultur og åpner for bred samfunnsdeltakelse og integrering (*Språk bygger broer*, kapittel 4, s. 31).

Læreplanen i norsk, inkludert vurdering i faget, skal revideres med planlagt høring 1. oktober 2012. *Mål og mening* slår fast at «det er viktig å sikra skuleelevar god opplæring i begge målformer, og at sidemålsundervisninga må utviklast og utbetrast, ikkje reduserast» (s. 209). *Språk bygger broer* lanserte at Kunnskapsdepartementet vil styrke nynorsk i opplæringen gjennom en tiltaksplan knyttet til Nynorsksenteret (se kapittel 4.2). Denne nye kunnskapen om opplæring i nynorsk som hovedmål og sidemål, vil være et viktig grunnlag for revisjonen av læreplanen (se «Forskning på skrivekompetanse i begge målformer» nedenfor).

Eksamen i norsk

Standpunktkarakteren i norsk hovedmål for det 10. trinnet var i gjennomsnitt 3,8 i 2009/2010 og året før (karakterene ligger på en skala fra 1 til 6 med 6 som beste karakter). I norsk sidemål var den 3,7 i 2009/2010 og året før. Eksamenskarakteren i hovedmålet på det 10. trinnet var 3,5, året før var den 3,4. Snittkarakteren for norsk sidemål var 3,3 som året før.

Standpunktkarakteren i norsk hovedmål for studieforbereende fag (3,7) og norsk for yrkesfaglig studieretning (3,4) var de samme i 2009/2010 som året før. Eksamenskarakteren var i gjennomsnitt 3,1 (3,2 året før), mens den i yrkesfaglig studieretning var 3,3 både i 2009/2010 og året før. Det kommer ikke fram av disse tallene hva som er elevens hovedmål og sidemål.

Språk bygger broer varsler at eksamensordningen med norsk sidemål som trekkfag i studieforbereende utdanningsprogram skal vurderes. Rambøll og Skrivesenteret står bak en evaluering av norskeksamen våren 2010. Våren 2010 var første gang eksamen ble gjennomført på vg3 etter læreplanverket for Kunnskapsløftet. Norsk sidemål er i denne eksamensordningen ikke obligatorisk, men et trekkfag. Det framgår av de kvalitative intervjuene i evalueringen at det er delte meninger om hvorvidt opplæringen i norsk sidemål er blitt nedprioritert som følge av dette. Lærerne mente at de ikke hadde nedprioritert denne delen av norskfaget, men sensorene mener på bakgrunn av sensuren at kompetansen i sidemål har gått ned (Rambøll Management Consulting 2010). Evalueringen skiller ikke mellom nynorsk og bokmål som sidemål.

Forskning på skrivekompetanse i begge målformer

Kunnskapsdepartementet opprettet i 2010 Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning (Skrivesenteret). I mandatet til senteret går det fram at det skal bidra til økt kvalitet i skriveopplæringen. Senteret skal være et nasjonalt ressurscenter i arbeidet med å styrke

kompetansen i skriving som en grunnleggende ferdighet.

Språkstatus 2010 slår fast at forskning på nynorsk i opplæringen er mangelvarer. Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa (Nynorsksenteret) er i ferd med å gjennomføre en tiltaksplan for nynorsk i opplæringen (2009–2012), som ble varslet i *Språk bygger broer*. Tiltaksplanen har ført til flere FoU-prosjekter om nynorsk som hovedmål og sidemål ved Nynorsksenteret.

Rapporter fra perioden 2009–2010 er «Sjølvsagt les og skriv vi nynorsk» (Møreforskning) en evaluering av et prosjekt ved Volda ungdomsskole og «Nynorsk i praksis – lærarstudentar møter nynorskelevar, fase 2» (Høgskolen i Bergen) (fase 1 var fra perioden 2008–2009).

I forsknings- og utviklingsprosjektet «Nynorsk i praksis» møter lærerstudenter nynorskelever. Prosjektet har tre mål: Det første har vært å utvikle og kartlegge nynorskkompetanse hos studenter som er i praksis på nynorskskoler. Dernest har prosjektet villet undersøke studentenes holdninger til nynorsk generelt og nynorskkompetansen i lærerrollen spesielt, før og etter praksis på nynorskskole. Til sist har prosjektet ønsket å inkludere øvingslærere i en didaktisk og erfaringsbasert refleksjon om studenters nynorskkompetanse i lærerpraksis.

Opplæringen i norsk for språklige minoriteter

Kunnskapsdepartementet har i brev 1.7.2009 orientert om hvordan læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter skal praktiseres overfor elever som kommer til Norge sent i skoleløpet, og overfor minoritetsspråklige voksne. Det skal stilles de samme krav til alle elever i faget norsk for å få studiekompetanse. Dette betyr at alle elever må vurderes etter den ordinære læreplanen i norsk for å få vitnemål med generell studiekompetanse (jf. forskrift om opptak til høyere utdanning § 3-1).

Kompetanse og opplæring i andre fremmedspråk enn engelsk

I 2010 satte Kunnskapsdepartementet i gang et forsøk med fremmedspråk på 6.–7. årstrinn. Forsøket skal legge et grunnlag for og motivere til videre fremmedspråklæring.

Antall elever som har valgt fremmedspråk på 8. trinn for skoleåret 2010/2011, ligger samlet sett omtrent på samme nivå som i fjor: 47 225 elever i 2009/2010 og 46 448 elever i 2010/2011. I begge årene utgjør dette 73,3 prosent av elevene. Hvis vi ser på enkeltfagene, kan vi registrere at fransk har hatt en liten økning sammenliknet med i fjor: Nesten 9800 elever (ca. 15 prosent) valgte fransk i 2010/2011, som er ca. 400 flere enn i fjor. Spansk og tysk har litt færre elever enn i fjor: Ca. 20 300 elever (32 prosent) valgte spansk og ca. 16 100 elever (25 prosent) valgte tysk (Fremmedspråksenteret).

Tabell 13: Fremmedspråk i videregående opplæring, fellesfag nivå I og II

Fag	Elevtall 2009/2010		Elevtall 2010/2011	
Fransk	12 389	21 %	11 418	19 %
Spansk	24 029	41 %	25 807	44 %
Tysk	20 943	36 %	21 506	36 %
Øvrige språk	544	1 %	586	1 %
I alt	57 905	100 %	59 317	100 %

Kilde: Fremmedspråksenteret

Tabellen viser at tallet på elever som har opplæring i spansk i videregående opplæring, øker, mens antall elever som har opplæring i fransk, går noe ned.

Norskfaget i den nye lærerutdanningen

Lærerutdanningsreformen har aktualisert behovet for tydelige krav til norskkompetanse i lærerrollen. Da reformen trådte i kraft fra høsten 2010, ble ikke norskfaget lenger obligatorisk for studenter som vil spesialisere seg for 5.–10. trinn. Dette reiste spørsmål om hvordan myndighetene vil sikre at også faglærere uten norsk i fagkretsen får kompetanse til å være skrive- og leselærere i alle fag, både på nynorsk og bokmål, slik læreplanen krever. Det bør også sikres at skoleeierne tilsetter allmennlærere med fullgod norskkompetanse, siden avlagt lærerprøve ikke er noen sikring.

Stadig flere unge mener at læreryrket er attraktivt. Mens det i 2009 var 16 prosent som mente at læreryrket er attraktivt, er dette tallet nå 25 prosent. Andelen unge som sier at de kan tenke seg å bli lærer, har steget fra 16 prosent i 2009 til 23 prosent i 2011.

I en konkret sak tok Språkrådet opp med Kunnskapsdepartementet at det er uheldig at lærerstudenter med dysleksi gis fritak fra prøving i begge målformer til grunnskolelærereksamen. En slik sak førte til at forskriften ble endret, og studenter som ikke har vurdering i begge norske målformer fra videregående opplæring, får heretter fritak fra prøve i en av dem i grunnskolelærerutdanningen for 1.–7. trinn. Slike fritak gjelder i hovedsak nynorsk og vil derfor bidra til å svekke nynorskens stilling ytterligere.

Norsklæreres holdning til eget fag

På oppdrag fra Språkrådet gjennomførte Synovate Norge AS høsten 2010 en landsomfattende undersøkelse blant norsklærere i ungdomsskolen og i videregående skole om deres holdning til faget. Det kom inn 1594 svar i alt. Funnene kan oppsummeres slik:

Hovedfunnet i undersøkelsen er at lærernes utdanningsnivå og erfaring er vesentlig for hvilke holdninger de har til norskfaget. De fleste av lærerne med lengst utdanning (mastergrad/hovedfag) opplever at de har god eller ganske god kompetanse til å undervise i de emnene læreplanene krever at de skal undervise i.

Et område som skiller seg negativt ut når det gjelder kompetanse og prioritering, er læreplanens kompetansemål om undervisning i nabospråk. Undersøkelsen viser at lærerne i ungdomsskolen har dårligst kompetanse på dette området. Videre kommer det fram at alle lærere på alle trinn nedprioriterer nabospråksundervisning.

Nesten halvparten av lærerne svarer at de er uenige i læreplanens likestilling mellom bokmål og nynorsk. Lærere som selv bruker bokmål, har kort utdanning og arbeider i ungdomsskolen, er mest negative til likestillingen mellom målformene. Undersøkelsen viser bred enighet om at muntlige og formelle skriftlige ferdigheter er svært viktige.

Læremidler på begge målformer

Ved Høgskolen i Vestfold arbeides det med å få inn vurdering av læremidler i lærerutdanningen. Ifølge *Mål og mening* skal Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet følge opp språklig kvalitet i læremidler i fellesskap. En ordning som pålegger det offentlige å sørge for kvalitet, er per i dag ikke etablert.

Høgskolen i Vestfold har på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet utarbeidet et kunnskapsoversyn over læremiddelforskning etter læreplanverket for Kunnskapsløftet. Studien tar særlig opp valg, vurdering og bruk av læremidler, digitale læremidler og tilpasset opplæring.

Rapporten peker på at det er lite systematikk og progresjon i hvordan læremidlene hjelper lærerne til å arbeide med de grunnleggende ferdighetene, først og fremst lesing og skriving, i alle fag. Det er lite arbeid med lesing og med tekstene i læreboka, og individuelt arbeid med oppgaver har stor plass.

Punktet om tilpasset opplæring tar særlig opp situasjonen for minoritetsspråklige elever. Både undersøkelser før og etter LK06 viser at denne elevgruppen bruker de samme læremidlene som medelevene. Det ser ut til at det er blitt større bevissthet blant læremiddelutviklerne om hvordan det kulturelle mangfoldet i samfunnet skal avspeiles i læremidlene.

Forskriften til opplæringsloven kapittel 17, «Kravet om språkleg parallellutgåve», er endret.

Endringene trådte i kraft 1. august 2010. Tittelen er nå «Elevens rett til læremiddel på eiga målform». Formuleringen tydeliggjør elevens rettigheter. Skoleeier plikter å innfri elevens rett. Denne plikten gjelder for skoleeieren uavhengig av antall elever som bruker nynorsk eller bokmål. Det er ikke unntak fra kravet på grunnlag av antall brukere i kommunen/fylket. Det innebærer at også skoleeiere med få eller ingen brukere av en målform bare kan kjøpe inn læremidler som foreligger på begge målformer. Unntak gjelder bare for fag med årskull på 300 eller lavere på landsbasis.

I § 17 er begrepet *læremidler* tydeliggjort, og parallellitetskravet gjelder for læremidler som skal brukes regelmessig i opplæringen og dekker vesentlige deler av kompetansemålene. Videre understrekes det at læremidler kan være både trykte og digitale, og at det gjelder samme regler for dem begge. Såkalte læringsressurser faller dermed utenfor parallellitetskravet, fordi de ikke dekker vesentlige deler av kompetansemålene i faget, men kan være konsentrert kun om noen få kompetansemål. Språkrådet mottar stadig henvendelser fra lærere og elever på skoler med nynorsk som opplæringsmål om at slike læringsressurser svært sjelden finnes på nynorsk.

Digitale læremidler og læringsressurser

For Utdanningsforbundet gjennomførte Synovate Norge AS en webundersøkelse blant lærere om deres bruk av og holdninger til digitale læremidler i videregående skole og i ungdomsskolen. Resultatene viser at to av tre lærere i videregående skole mener at digitale læremidler har en sentral plass i undervisningen på deres skole. Halvparten av lærerne i ungdomsskolen sier det samme om sin skole.

Digitale læremidler finnes i mindre grad enn trykte i nynorskversjon. Høgskolen i Vestfold har i sin rapport (jf. ovenfor) pekt på at det finnes lite forskning om vurdering av digitale læremidler, og koplingen til læreplanen er svakere enn når det gjelder analoge læremidler. Det finnes en del utprøving nasjonalt og internasjonalt med tilhørende følgeforskning på digitale læringsressurser som kan fremme arbeidet med de fire andre grunnleggende ferdighetene. Programvare som læringsverktøy, for eksempel tekstbehandlingsprogram og andre kontorstøtteprogram, er unntatt fra kravet til språklig parallellutgave. I mange tilfeller finnes slik programvare kun på bokmål.

Aschehoug, Cappelen Damm, Gyldendal og Samlaget har gått sammen om å etablere en ny portal for digitale læringsressurser. Portalen dekker både grunnskole og videregående skole (www.lmp.no).

I videregående skole samarbeider fylkeskommunene om Nasjonal Digital Læringsarena (NDLA), der fagredaksjoner legger ut læringsressurser. Innholdet er i stor grad digitaliserte versjoner av analogt materiale og utnytter ikke mulighetene i tilgjengelig ny teknologi. Tilbudet har fått sterk kritikk for dårlig språk og manglende stoff på nynorsk (Nynorsk Forum 2010). Etter opplæringsloven skal også dette læremidlet ha parallelle utgaver på nynorsk og bokmål til samme tid.

Lærerne i ungdomsskolen benytter forlagenes nettsider og skolenettet primært til innhenting av læringsressurser, mens lærerne i videregående benytter NDLA i tillegg til forlagene og skolenettet. I videregående skole brukes digitale læringsressurser i omtrent samme omfang som i 2010, mens lærerne i ungdomsskolen i noe mindre grad benytter denne type ressurser. Hele tre av fire lærere i begge skoleslag mener det ikke er noen fordel med bare digitale læremidler i sine fag (Synovate Norge AS 2011).

Læremiddelbehov for små elevgrupper

I mai 2010 ble det lyst ut til sammen ca. 40 millioner kroner for særskilt tilrettelagt opplæring, for minoritetsspråklige elever og for smale fag og små elevgrupper. Til smale fag og små elevgrupper (17 millioner) var utvikling av parallellutgaver av digitale læremidler særlig prioritert.

Forum for nynorsk i skulen

Forum for nynorsk i skulen er for mange en av de viktigste nynorskinstitusjonene. Det har siden 2005 hatt to årlige møter i regi av Utdanningsdirektoratet.

Forumet har vært opptatt av språkkompetansen i nynorsk for lærerstudenter som får fritak for prøving i nynorsk til eksamen i lærerutdanningen, og til lærerstudenter som følger den nye utdanningen for 5.–10. trinn, der norskfaget ikke er obligatorisk. Elevens rett til opplæring på hovedmålet er udiskutabel, og alle lærere må derfor ha kompetanse på begge målformer.

De ulike høyskolenes utfordringer knyttet til studentenes norskkompetanse løses ulikt. Forumet har pekt på at kommunene må ha en handlingsplan for lærere med dårlig nynorskkompetanse, og at regionale etterutdanningstiltak i nynorsk bør komme inn under utdanningsdirektoratets plan for kompetanseheving i skolen.

Høgskolen i Oslo kan arrangere kortere kurs for studenter med særlig svak kompetanse i et fag eller del av et fag. Et slikt prosjekt ved høyskolen, der nynorsk har vært skriftspråk det første året i lærerutdanningen, har ført til holdningsendringer i positiv retning blant studentene.

Norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere

Voksne innvandrere får oftest opplæringen sin på bokmål, også i kommuner der nynorsk er både skolemål, administrasjonsmål og dominerende i lokalsamfunnet. De nyeste tallene viser at bare om lag én prosent av de voksne innvandrerne får norskopplæring på nynorsk. Dette gir dårlig integrering. NOU 2010:7 *Mangfold og mestring* peker på at læremidler for innvandrere bør inn under parallellitetskravet i opplæringsloven (slik det er for grunnskolen og den videregående skolen). Det vil innebære at læremidler for voksne innvandrere skal utgis på både nynorsk og bokmål til samme tid og samme pris.

Godkjente studieforbund har avholdt knapt 36 000 tilskuddsberettigede kurs med 470 000 deltakere og 1 202 000 studietimer i 2009. Totalt fikk 64 100 av deltakerne tilbud om ulike typer eksamen. Etter flere år med nedgang ser det ut til at kursvirksomheten i regi av studieforbundene er i ferd med å stabilisere seg.

Alle kommuner som bosetter flyktninger, har plikt til å tilby introduksjonsprogram, som skal bidra til en lettere og raskere integrering av nyankomne til det norske samfunnet. Voksne innvandrere med en oppholdstillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse, har rett og plikt til å gjennomføre 300 timer opplæring i norsk språk og samfunnskunnskap. Programløpet er normalt på full tid i inntil to år. Det er kommunen som har ansvar for å tilrettelegge opplæringen.

I løpet av 2009 deltok 10 000 personer i introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere. Dette er en økning på hele 15 prosent fra året før. Antall deltakere i introduksjonsprogrammet er nå det høyeste siden ordningen ble innført i 2005. Det er personer mellom 18 og 55 år som har rett og plikt til å delta i introduksjonsordningen. 52 prosent av deltakerne i 2009 var kvinner.

Det mest sentrale tiltaket i introduksjonsprogrammet er norskopplæring med samfunnskunnskap. 92 prosent av deltakerne var registrert på dette kurset i løpet av 2009. Som nummer to kommer språkpraksis, hvor nær 31 prosent deltok i løpet av året. Språkpraksis er en del av norskopplæringen, hvor deltakerne deler av uken utplasseres på en arbeidsplass for å få praktisere norsk språk. Det er en litt større andel av mennene enn av kvinnene som har hatt andre tiltak i tillegg til norskopplæringen.

Kilder

Bjørlo, Berit W. & Morten Rønning 2009. *Nynorsk i praksis. Lærerstudentar møter nynorskelevar. Sluttrapport august 2009*. Høgskolen i Bergen

Fremmedspråksenteret. «Elevens fagvalg – statistikk og analyse»,

<http://www.fremmedspraksenteret.no/index.php?ID=13790>

Juuhl, Gudrun Kløve, Magnus Hontvedt & Dagrún Skjelbred 2010. *Læremiddelforskning etter LK06. Eit kunnskapsoversyn*. Høgskolen i Vestfold, rapport 1/2010. Tønsberg,

- http://www.hive.no/getfile.php/Filer/Biblioteket/skriftserien/2010/rapp01_2010.pdf
- Kunnskapsdepartementet, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd.html?id=586>
- Kunnskapsdepartementet. Forskrift 1. mars 2006 nr. 266 om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, <http://www.lovdata.no/for/sf/kd/xd-20060301-0266.html#map020>
- Kunnskapsdepartementet. Meld. St. 22 (2010–2011) *Motivasjon – Mestring – Muligheter. Ungdomstrinnet*,
<http://www.regjeringen.no/pages/16342344/PDFS/STM201020110022000DDDPDFS.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. NOU 2010:7 *Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringsystemet*,
<http://www.regjeringen.no/pages/10797590/PDFS/NOU201020100007000DDDPDFS.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. St.meld. nr. 23 (2007–2008) *Språk bygger broer. Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne*,
<http://www.regjeringen.no/pages/2077013/PDFS/STM200720080023000DDDPDFS.pdf>
- Norsklæreren 2011. *Hva skal ut av norskfaget?*, nr. 1/2011,
http://www.norskundervisning.no/index.php?option=com_content&view=category&id=48:nr-1-2011&Itemid=27&layout=default
- Nynorsk Forum 2010. «Uakseptabel kvalitet frå NDLA». Brev til styret i NDLA 11.2.2010
- Rambøll Management Consulting 2010. *Evaluering av norskeksamener våren 2010. NOR1211, NOR1212 og NOR1049*, http://www.udir.no/upload/Rapporter/2010/eksamen_norsk_2010.pdf
- Skoleporten (Utdanningsdirektoratet), <http://skoleporten.udir.no>
- Skrivesenteret, www.skrivesenteret.no
- Statistisk sentralbyrå, www.ssb.no
- Synovate Norge AS 2011. *Lærernes bruk og holdninger til digitale læremidler i videregående skole og i ungdomsskolen*,
<http://www.forleggerforeningen.no/nor/content/download/17590/86976/file/Forleg-Synov-Presentasjon-Digital.pdf>
- Wadsten, Marit 2008. *Viljen til språk – viljen til forskning: nynorsk i bruk i utdanning og akademisk skriving*. Masteroppgave, Høgskulen i Volda, http://brage.bibsys.no/hvo/handle/URN:NBN:no-bibsys_brage_8205

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og er underlagt Kulturdepartementet.

Målet for arbeidet i Språkrådet er at norsk skal være i bruk i alle deler av samfunnslivet også i framtiden – og ikke bli tilsidesatt av engelsk.

Vi vil gi det offentlige, næringslivet og folk flest tro på at norsk språk duger, og arbeider for å øke kunnskapen om norsk språk.

Språkrådet

Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

Tlf. 22 54 19 50
E-post: post@sprakradet.no
www.sprakradet.no / www.spraakradet.no